

ГОРЄЛОВА В.Ю.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОГО
КОМПОНЕНТУ

МЕДІАЦІЯ

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

ГОРЄЛОВА В.Ю.

**ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОГО
КОМПОНЕНТУ**

«МЕДІАЦІЯ»

МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

**Київ
2025**

Автор:

Горєлова Вероніка Юрїївна — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук, Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського, Навчально-науковий гуманітарний інститут, Кафедра державно-правових і гуманітарних наук.

Рецензенти:

Бортняк В. А. — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових і гуманітарних наук навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.

Олійник О. В. — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри безпеки державного і митного бізнесу Державного торговельно-економічного університету.

Рогатинська Н. З. — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та процесу Західноукраїнського національного університету.

Шатіло В. А. — заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного та адміністративного права Національного транспортного університету.

Горєлова В. Ю. *Завдання для самостійної роботи з навчального компоненту «МЕДІАЦІЯ» : методичний посібник / В. Ю. Горєлова.* — 1-е вид. — Київ: Видавництво _____, 2025. — 178 с. — ISBN _____

У сучасному контексті глобальних соціальних трансформацій, коли зростає потреба в ефективних механізмах мирного врегулювання конфліктів, медіація набуває ключового значення як інструмент гуманістично орієнтованого правового реагування. В умовах постійного оновлення знань та ускладнення комунікаційних процесів у різних сферах суспільного життя, особливої актуальності набуває формування професійної компетентності фахівців, здатних здійснювати кваліфіковане посередництво у розв'язанні спорів. З огляду на зростаючий запит на позасудові способи вирішення конфліктів,

особливе значення має створення сучасних методичних ресурсів, що відповідають академічним стандартам і потребам освітнього процесу.

Представлений методичний посібник є відповіддю на нагальну потребу у системному підході до підготовки майбутніх медіаторів, юристів, психологів та інших фахівців, чия професійна діяльність пов'язана з урегулюванням конфліктів. Основу цього видання становить добірка тестових завдань, що дозволяє не лише перевіряти рівень засвоєння навчального матеріалу, але й сприяє розвитку аналітичного мислення, поглибленню розуміння теоретичних засад медіації, формуванню практичних навичок і компетентностей у сфері етичного, правового та комунікативного супроводу медіаційних процесів.

Структура посібника побудована відповідно до основних змістових модулів навчальної дисципліни, охоплюючи концептуальні засади медіації, її інституційну еволюцію, нормативно-правове регулювання, етичні стандарти професійної діяльності медіатора, типологію конфліктів та стратегії їх врегулювання, а також особливості застосування медіації у різних сферах суспільного життя. Такий підхід дозволяє забезпечити логічну послідовність подання матеріалу та створює умови для комплексного засвоєння як теоретичних положень, так і прикладних аспектів медіації.

Застосування тестових завдань у процесі навчання виконує не лише контрольну, а й мотиваційну, діагностичну та інтеграційну функції, сприяючи активізації самостійної роботи студентів, формуванню навичок рефлексії, самоперевірки та усвідомленого застосування знань у змодельованих практичних ситуаціях. Крім того, цей формат дозволяє виявляти прогалини в знаннях, удосконалювати освітню траєкторію та підвищувати якість фахової підготовки.

Методичний посібник зорієнтований на потреби студентів вищої юридичної та соціогуманітарної освіти, викладачів, тренерів, практикуючих медіаторів та всіх, хто прагне професійного зростання у сфері альтернативного вирішення спорів. Його мета полягає у створенні інструменту, що поєднує елементи навчання, оцінювання та практичного застосування знань, виступаючи засобом формування нового типу правової свідомості, заснованої на принципах діалогу, відповідальності та соціального партнерства.

Видано в авторській редакції. Усі права захищені. Жодна частина цієї книги не може бути відтворена в будь-якій формі без письмового дозволу власників авторських прав.

УДК 347.91:37.016(075.8)(076)

© Горєлова В.Ю., 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МЕДІАЦІЇ ТА ЇЇ ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК	
§ 1.1. Сутність, предмет і принципи альтернативного вирішення конфліктів	12
§ 1.2. Поняття медіації: методологія, підходи, класифікація.....	16
§ 1.3. Еволюція інституту медіації в правових системах.....	21
§ 1.4. Нормативно-правове забезпечення медіаційної діяльності в Україні	26
§ 1.5. Переваги та обмеження медіації як правового механізму.....	30
Рекомендовані нормативно-правові акти та література для самостійного опрацювання	34
Розділ 2. ПСИХОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТУ В МЕДІАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ	
§ 2.1. Інтеграція правових і психологічних знань у діяльності медіатора.....	42
§ 2.2. Індивідуально-психологічні характеристики учасників конфлікту.....	47
§ 2.3. Професійний портрет медіатора.....	52
§ 2.4. Групові динаміки в медіації: від індивідуальних до колективних стратегій.....	56
Рекомендовані нормативно-правові акти та література для самостійного опрацювання	61
Розділ 3. КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ТА ДІАЛОВОЇ ТЕХНІКИ В МЕДІАЦІЇ	
§ 3.1. Спілкування у конфліктних і юридично значущих ситуаціях.....	69
§ 3.2. Типологія комунікативних процесів.....	74
§ 3.3. Ділове спілкування в межах медіаційної процедури.....	79

§ 3.4. Принципові переговори та маніпуляції в медіації.....	84
Рекомендовані нормативно-правові акти та література для самостійного опрацювання	88

Розділ 4. ПОЗАСУДОВІ МЕХАНІЗМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ: АЛГОРИТМИ ТА ЦИФРОВІ РІШЕННЯ

§ 4.1. Підготовча робота юриста: алгоритми дій і оцінка ситуації.....	94
§ 4.2. Використання висновку спеціаліста у вирішенні спорів.....	99
§ 4.3. Судово-психологічна експертиза: цілі та обмеження.....	102
§ 4.4. Онлайн-медіація: виклики та можливості.....	108
§ 4.5. Альтернативні способи врегулювання спорів (ADR) та їх місце в Україні.....	113
Рекомендовані нормативно-правові акти та література для самостійного опрацювання	118

Розділ 5. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ТА ГАЛУЗЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ

§ 5.1. Медіація в цивільних та сімейних спрах.....	123
§ 5.2. Соціально-трудові спори: можливості медіаційного підход.....	127
§ 5.3 Медіація в адміністративних конфліктах.....	132
§ 5.4. Медіація в освітньому середовищі.....	137
§ 5.5. Медіація у сфері охорони здоров'я.....	143
§ 5.6. Бізнес-медіація.....	148
§ 5.7. Медіація в сфері інтелектуальної власності.....	153
§ 5.8. Відновлювальна медіація та ювенальна юстиція.....	159
§ 5.9. Судова медіація: процедурні особливості.....	164
Рекомендовані нормативно-правові акти та література для самостійного опрацювання	169

Розділ 6. ПРЕДИКАТ «МОРАЛЬНОГО ЗАКОНУ» У ПРОФЕСІЙНОЇ СФЕРІ МЕДІАТОРА

§ 6.1. Поняття та сутність морального закону в професії медіатора.....	174
§ 6.2. Професійна етика медіатора: джерела, принципи та функції.....	179
§ 6.3. Виклики та особливості застосування морального закону в різних контекстах медіації.....	185
§ 6.4. Механізми забезпечення дотримання морального закону та професійної етики.....	191
§ 6.5. Право людини на отримання професійно-етичної послуги медіатора.....	196
Рекомендовані нормативно-правові акти та література для самостійного опрацювання	202

Вступ

У сучасному світі, що характеризується зростаючою складністю соціальних взаємодій, підвищенням рівня конфліктності в різних сферах життя та необхідністю формування нової культури правових відносин, медіація набуває особливої ваги як інноваційний, гуманістично орієнтований механізм вирішення спорів. Її значення полягає не лише в ефективному врегулюванні конфліктів за участі нейтральної третьої сторони, а й у створенні передумов для відновлення комунікації між сторонами, зміцнення соціального діалогу та запобігання ескалації протистояння. Медіація є важливим інструментом у правовій системі, що сприяє зменшенню навантаження на судові органи, підвищенню рівня доступу до правосуддя та зміцненню довіри громадян до альтернативних способів правового захисту.

Актуальність методичного посібника зумовлена необхідністю забезпечення якісної фахової підготовки майбутніх медіаторів, юристів, психологів, соціальних працівників та інших професіоналів, які залучаються до вирішення конфліктів у позасудовий спосіб. Тестові завдання, які є предметом цього посібника, покликані сприяти систематизації знань з основ теорії та практики медіації, формуванню компетентностей у сфері комунікативної взаємодії, правового регулювання та етичних стандартів діяльності медіатора. Водночас цей формат дозволяє ефективно перевіряти рівень засвоєння навчального матеріалу, активізувати самостійну роботу здобувачів освіти, а також створити підґрунтя для формування критичного мислення й практичної орієнтації в процесі професійного становлення.

Цілеспрямоване створення методичного посібника з тестовими завданнями у сфері медіації визначається потребою не лише у формалізованій перевірці рівня опанування навчального матеріалу, а й у забезпеченні системного підходу до формування фахових знань, професійно орієнтованих умінь і практичних навичок, що становлять основу діяльності медіатора. Посібник має на меті надати здобувачам освіти можливість послідовного й

логічно впорядкованого засвоєння ключових концептів, категоріального апарату, базових принципів та процедурних аспектів медіації як самостійного інституту альтернативного вирішення спорів, що інтегрує правові, психологічні та етичні виміри конфліктної взаємодії.

Систематизація знань за допомогою тестових завдань дозволяє структурувати навчальний простір відповідно до основних тематичних модулів дисципліни, що охоплюють як нормативно-правові засади медіації, так і особливості ведення комунікацій, техніки фасилітації, методики побудови консенсусу та забезпечення нейтральності й неупередженості у процесі взаємодії між сторонами конфлікту. Така структурованість сприяє поглибленню розуміння взаємозв'язків між окремими компонентами навчального курсу, формуванню цілісної картини медіаційної діяльності як системи, орієнтованої на відновлення взаємодовіри, запобігання ескалації спору та зміцнення соціальної злагоди.

Перевірка знань за допомогою запропонованих тестів виконує не лише функцію академічного контролю, а й стає засобом формування рефлексивного ставлення до змісту засвоєної інформації, стимулює здатність до критичного осмислення понять, процесів та ситуацій, що виникають у межах професійної практики. Вона дозволяє ідентифікувати рівень опанування не лише теоретичного матеріалу, а й логіки прийняття рішень у медіаційних кейсах, що вимагають адаптивності, комунікативної гнучкості, правового мислення та дотримання етичних стандартів. Тестові завдання, розроблені з урахуванням міждисциплінарної природи медіації, передбачають як знання нормативного контексту, так і вміння інтерпретувати поведінкові моделі, визначати прийнятні стратегії посередництва та будувати ефективні конфліктологічні прогнози.

Закріплення практичних навичок, яке здійснюється опосередковано через виконання тестових завдань, сприяє трансформації абстрактного знання у прикладну здатність діяти відповідно до конкретних обставин, обирати оптимальні варіанти реагування на конфлікт, забезпечувати конструктивність

діалогу та зберігати професійну автономію. У такому підході тестування виступає не лише як завершальний етап освітнього циклу, а як активна форма професійного навчання, що вимагає постійного залучення до аналізу, оцінки та прогнозування ситуацій з урахуванням правових, етичних та комунікативних параметрів.

Таким чином, цілі посібника полягають у створенні багатофункціонального інструмента, який, поєднуючи функції навчального, контролюючого й практико-орієнтованого ресурсу, забезпечує комплексний підхід до підготовки майбутніх фахівців з медіації. Він покликаний не лише удосконалити процес засвоєння знань, а й стати каталізатором професійного самоствердження, формування медіаційного стилю мислення та готовності до етичної, соціально відповідальної діяльності у сфері вирішення конфліктів.

Розділ 1.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МЕДІАЦІЇ ТА ЇЇ ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК

Цей розділ присвячений фундаментальним аспектам медіації, її сутності, предмету, основним принципам та методології. Детально розглядається еволюція інституту медіації в різних правових системах, аналізується нормативно-правове забезпечення медіаційної діяльності в Україні та окреслюються переваги й обмеження медіації як правового механізму.

- **Призначення:** Формування базового розуміння медіації та її місця в системі вирішення конфліктів.

Вступ до тестових питань розділу.

Опанування медіації як окремого інституту альтернативного врегулювання конфліктів неможливе без глибокого розуміння її концептуального підґрунтя, що охоплює низку міждисциплінарних категорій, правових понять і комунікативних стратегій. Перший розділ посібника відкриває логічну структуру тестових завдань, спрямованих на виявлення знань, пов'язаних із сутністю медіації, її предметом, завданнями, функціональним призначенням та базовими принципами, які визначають специфіку цього механізму в порівнянні з іншими способами вирішення спорів. У фокусі уваги перебуває як доктринальна концептуалізація феномену медіації, так і її історична еволюція в межах провідних правових традицій світу.

Зміст тестових питань зорієнтований на перевірку здатності розрізняти ключові підходи до класифікації медіації, розуміння її нормативної природи, механізмів інституціоналізації та ролі медіатора в процесі забезпечення конструктивної комунікації між сторонами. Особлива увага приділяється законодавчому забезпеченню медіаційної діяльності в Україні, її взаємозв'язку з міжнародними стандартами та викликам, що виникають на етапі

впровадження медіації в національну правову систему. Тестовий блок дозволяє також проаналізувати переваги й обмеження медіації в контексті судової та позасудової юрисдикції, сприяючи формуванню критичного бачення її потенціалу як ефективного правового інструмента.

Призначення цього розділу полягає у забезпеченні цілісного уявлення про природу медіації як феномену, що поєднує правові, етичні та соціально-комунікативні елементи. Тестові завдання допомагають систематизувати теоретичні знання, закласти міцну інтелектуальну основу для подальшого поглиблення фахових компетентностей і створити передумови для професійного опанування медіаційної діяльності як актуального інституту правової культури сучасного суспільства.

§ 1.1. Сутність, предмет і принципи альтернативного вирішення конфліктів

У контексті сучасних суспільних трансформацій, що супроводжуються ускладненням соціальних, економічних і правових взаємозв'язків, конфлікти постають як закономірне й водночас невідворотне явище взаємодії між індивідами, групами та інституціями. Наявність суперечностей, що мають потенціал перерости в юридичні чи соціальні спори, вимагає від суспільства не лише ефективних способів їх вирішення, а й переосмислення самої природи правосуддя, балансу інтересів і ролі сторін у процесі врегулювання. У цьому контексті традиційний судовий розгляд, хоча й залишається ключовим інструментом захисту прав та законних інтересів, дедалі частіше демонструє свої функціональні обмеження, особливо коли йдеться про конфлікти, що потребують не тільки юридичного вирішення, а й збереження відносин, швидкості реагування, адаптивності до контексту та зниження рівня конфронтації.

Альтернативне вирішення конфліктів (Alternative Dispute Resolution – ADR) постає як сукупність механізмів, покликаних запропонувати учасникам

спору ширші можливості для досягнення взаємоприйняттого результату поза межами класичної судової процедури. Сутність АРС полягає в добровільності участі сторін, гнучкості процедур, акценті на діалозі, компромісі та конструктивній взаємодії. Йдеться не лише про інституціоналізовані форми, такі як медіація, арбітраж чи фасилітація, а й про загальний підхід до вирішення конфлікту, орієнтований на мінімізацію протистояння та максимізацію спільних інтересів. АРС дозволяє перенести акцент з правового протистояння на індивідуальні потреби, емоційний контекст і соціально-комунікативну динаміку спору, що є особливо важливим у делікатних, міжособистісних або міжорганізаційних ситуаціях.

Предмет альтернативного вирішення конфліктів охоплює широкий спектр правовідносин — від приватноправових спорів до публічних конфліктів, що виникають у сфері сімейного, трудового, господарського, екологічного та навіть адміністративного права. Водночас він не обмежується виключно правовими аспектами: у фокусі уваги АРС перебувають також психологічні, морально-етичні, соціокультурні та економічні чинники, які обумовлюють виникнення конфліктів та впливають на можливість їх вирішення в межах діалогу та взаємної згоди. Таким чином, предметом АРС є не лише юридичні спори як такі, а й комплекс відносин, у межах яких можливо досягти розв'язання проблеми шляхом переговорів, взаємного врахування позицій та відновлення комунікації.

Фундаментальними принципами, що забезпечують ефективність АРС як інструменту конфліктного врегулювання, виступають добровільність, конфіденційність, нейтральність третіх осіб, рівність сторін, автономія волі, орієнтація на інтереси та прагнення до консенсусу. Добровільність гарантує свободу вибору процедури та участі в ній, що формує атмосферу довіри та підвищує ефективність комунікації. Конфіденційність, у свою чергу, захищає інформаційну чутливість процесу, знижує ризики публічного розголосу та сприяє більш відвертому обговоренню. Принцип нейтральності третіх осіб, зокрема медіатора або арбітра, забезпечує об'єктивність і баланс у взаємодії

сторін. Рівність і автономія волі зміцнюють відчуття справедливості, а орієнтація на інтереси дозволяє вийти за межі правових формулювань і знайти рішення, що відповідає глибинним потребам учасників спору.

Узагальнюючи, слід зазначити, що альтернативне вирішення конфліктів не є лише додатком до судової системи, а становить собою самостійну філософію правової взаємодії, що відображає нову парадигму у сприйнятті справедливості, діалогу та соціального партнерства. У сучасному правовому середовищі, де цінується ефективність, гнучкість і гуманізм, роль АРС зростає, а його концептуальні основи набувають особливої актуальності для формування правосвідомості, професійної етики та практичної підготовки фахівців, здатних діяти в дусі ненасильницького вирішення конфліктів.

Теоретичні питання

1. Визначте сутність та основні принципи альтернативного вирішення конфліктів.
2. Опишіть предмет альтернативного вирішення конфліктів та його значення для сучасної правової системи.

Тестові питання

1. Яке з наведених тверджень найбільш точно визначає **сутність альтернативного вирішення спорів (АРС)**?
 - а) Система судових інстанцій, що розглядають конфлікти.
 - б) Комплекс процедур, що дозволяють сторонам конфлікту діяти згоди без звернення до суду або з його мінімальною участю.
 - в) Виключно переговори між сторонами, які не потребують участі третіх осіб.
 - г) Механізм вирішення конфліктів, що ґрунтується на примусовому виконанні рішень.
2. Предметом альтернативного вирішення конфліктів є:
 - а) Виключно публічно-правові спори.

- б) Будь-які конфлікти та спори, що виникають з правовідносин, за винятком кримінальних.
- в) Тільки спори, що стосуються майнових прав.
- г) Міжнародні конфлікти між державами.

3. Який з перелічених принципів є **ключовим для більшості процедур АРС** і відрізняє їх від судового розгляду?

- а) Принцип обов'язковості виконання рішення.
- б) Принцип добровільності участі сторін у процедурі.
- в) Принцип публічності розгляду.
- г) Принцип змагальності сторін.

4. Яка з наведених переваг АРС дозволяє сторонам зберегти конструктивні відносини після вирішення конфлікту?

- а) Швидкість вирішення.
- б) Конфіденційність.
- в) Спрямованість на взаємовигідне рішення та збереження відносин.
- г) Менша вартість процедури.

5. Який принцип АРС означає, що інформація, обговорена під час процедури, не може бути використана в подальшому судовому процесі без згоди сторін?

- а) Принцип добровільності.
- б) Принцип конфіденційності.
- в) Принцип відкритості.
- г) Принцип нейтральності.

6. Яка роль **третьої нейтральної сторони** є характерною для більшості процедур АРС?

- а) Винести обов'язкове рішення за сторони.
- б) Представляти інтереси однієї зі сторін.
- в) Допомогати сторонам у діалозі та пошуку взаємоприйнятних рішень.
- г) Збирати докази та встановлювати винуватця.

7. До чого прагнуть процедури АРС, на відміну від судового процесу, який часто зосереджений на встановленні вини та відповідальності?
- а) До покарання винної сторони.
 - б) До пошуку компромісу та задоволення інтересів обох сторін.
 - в) До публічного висвітлення спору.
 - г) До чіткого визначення правової позиції однієї зі сторін.
8. Який з перелічених варіантів **НЕ є принципом альтернативного вирішення конфліктів**?
- а) Принцип довіри.
 - б) Принцип неупередженості.
 - в) Принцип змагальності.
 - г) Принцип конфіденційності.
9. Яка категорія спорів найчастіше врегульовується за допомогою АРС?
- а) Спори про державну зраду.
 - б) Сімейні та господарські спори.
 - в) Спори про злочини проти особистості.
 - г) Спори щодо виборчих прав.
10. Яка основна відмінність між АРС та судовим розглядом у контексті контролю сторін над процесом?
- а) У суді сторони мають повний контроль над процесом, в АРС – ні.
 - б) В АРС сторони зберігають більший контроль над процесом та результатом, ніж у судовому розгляді.
 - в) Судовий розгляд є повністю неконтрольованим для сторін.
 - г) Контроль сторін над процесом однаковий як у суді, так і в АРС.

§ 1.2. Поняття медіації: методологія, підходи, класифікація

Медіація як одна з провідних форм альтернативного вирішення спорів посідає центральне місце у системі позасудових механізмів, що спрямовані на досягнення згоди між сторонами конфлікту в межах діалогу, співпраці та взаємоповаги. Її специфіка виявляється у методологічній побудові, яка передбачає відмову від традиційної змагальності на користь консенсусного підходу, з урахуванням емоційного та ціннісного виміру спору. Медіація відрізняється унікальним способом організації комунікації між сторонами за посередництва третьої нейтральної особи – медіатора, який, не маючи повноважень для ухвалення рішення, сприяє самостійному напрацюванню сторонами життєздатної та прийнятної для обох моделі врегулювання.

З методологічного погляду медіація ґрунтується на ключових принципах, що визначають її природу й відмежовують від інших процедур. Добровільність передбачає не лише вільний вибір участі у процесі, але й відсутність примусу до прийняття рішення, що забезпечує його усвідомленість і сталість. Конфіденційність захищає інтереси сторін, стимулює відкритість і щирість у висловлюваннях, а також створює умови для збереження репутації. Нейтральність і безсторонність медіатора гарантують рівність умов участі, відсутність домінування та можливість фокусування на сутності проблеми, а не на правових формальностях. Самостійність сторін у прийнятті рішень є засадничою умовою ефективності процедури, оскільки саме сторони володіють найбільш глибоким розумінням власних інтересів, потреб і контексту конфлікту. Принцип рівності забезпечує баланс у процесі комунікації, створюючи простір для справедливого висловлення позицій кожного учасника.

У межах сучасного наукового і практичного дискурсу сформувалися кілька підходів до реалізації медіаційної процедури, які обумовлені як філософією процесу, так і його прагматичними цілями. Фасилітативний підхід орієнтований на структурування переговорного процесу, пошук рішень через створення конструктивного середовища, сприяння обміну інформацією та формуванню нових опцій. Трансформативний підхід акцентує увагу на

внутрішній зміні сторін, розвитку їхньої здатності до самовизначення та переосмислення взаємин, що вказує на глибший, ніж просто правовий, рівень взаємодії. Оціночний підхід, характерний для спорів із високим юридичним навантаженням, передбачає активнішу участь медіатора в аналізі позицій сторін, але без втручання в їхнє право на остаточне рішення. Наративний підхід спрямований на деконструкцію конфліктної історії через переосмислення особистих наративів, що дозволяє сторонам побачити нові смисли у взаємовідносинах і змінити конфліктну парадигму.

Класифікація медіації здійснюється за низкою критеріїв, що відображають її багатоаспектну природу. Залежно від сфери застосування розрізняють сімейну, господарську, трудову, кримінальну, адміністративну, міжнародну та інші форми медіації, що відрізняються контекстом правовідносин, суб'єктним складом, чутливістю проблематики та специфікою процедурних вимог. За формою проведення медіація може бути офлайн або онлайн, що дозволяє адаптувати процес до технічних можливостей та особистих обставин учасників. За обов'язковістю участі виділяють добровільну та обов'язкову медіацію, при цьому остання реалізується, як правило, у межах законодавчо визначених категорій спорів, що потребують попереднього досудового врегулювання. Нарешті, за стадією судового процесу медіація поділяється на досудову і судову, кожна з яких виконує власну функцію в логіці конфліктного врегулювання — превентивну або інтегровану у процесуальний контекст.

Розуміння поняття медіації, її методологічного фундаменту, різноманіття підходів і класифікаційних моделей є ключовим для формування компетентностей фахівця, здатного ефективно застосовувати цю процедуру в контексті конкретного конфлікту. Водночас знання про внутрішню структуру медіації, її ціннісні та процедурні орієнтири дозволяє глибше усвідомити потенціал цього механізму як не лише інструменту правового регулювання, а й засобу соціальної стабілізації, розвитку культури ненасильницького

спілкування та зміцнення довіри у міжособистісному, професійному та суспільному середовищі.

Теоретичні питання

1. Проаналізуйте поняття медіації, розкриваючи її методологічні засади.
2. Охарактеризуйте різні підходи до медіації та наведіть її класифікацію.

Тестові питання

1. Яке з наведених визначень **медіації** є найбільш повним та точним?
 - а) Процес примусового вирішення конфлікту за допомогою третьої сторони.
 - б) Добровільна та конфіденційна процедура врегулювання спору, у якій нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає сторонам знайти взаємоприйнятне рішення.
 - в) Форма судового розгляду, що ведеться суддею.
 - г) Переговори між сторонами конфлікту без участі будь-яких третіх осіб.
2. Яка з перелічених **методологій медіації** зосереджена на пошуку практичних рішень проблеми, що викликала конфлікт?
 - а) Трансформативна медіація.
 - б) Оціночна медіація.
 - в) Фасилітативна (проблемно-орієнтована) медіація.
 - г) Наративна медіація.
3. Який з **підходів у медіації** передбачає, що медіатор може надавати сторонам правову інформацію або прогнозувати можливі судові рішення?
 - а) Наративний.
 - б) Трансформативний.
 - в) Фасилітативний.
 - г) Оціночний.

4. Згідно з **класифікацією медіації за ступенем втручання медіатора**, яка модель надає медіатору найбільшу свободу у впливі на процес та результат?

- а) Фасилітативна.
- б) Оціночна.
- в) Наративна.
- г) Трансформативна.

5. Яка з наведених **характеристик медіації** підкреслює її неформальний характер та гнучкість процедури?

- а) Суворе регламентація процесу законом.
- б) Можливість адаптації процедури до конкретних потреб сторін.
- в) Обов'язкова участь юристів з обох сторін.
- г) Призначення медіатора судом.

6. Що є **метою медіації** в контексті фасилітативного підходу?

- а) Винести обов'язкове рішення за сторони.
- б) Допомогти сторонам розробити та дійти взаємоприйнятної рішення щодо існуючого спору.
- в) Змінити особистісні стосунки сторін.
- г) Визначити винного у конфлікті.

7. Медіація, що фокусується на трансформації відносин між сторонами та їхньому внутрішньому зростанні, належить до:

- а) Оціночного підходу.
- б) Наративного підходу.
- в) Трансформативного підходу.
- г) Фасилітативного підходу.

8. Яка з наведених **класифікацій медіації** базується на сфері її застосування?

- а) Медіація фасилітативна, оціночна, трансформативна.
- б) Медіація сімейна, господарська, трудова, міжнародна.
- в) Медіація обов'язкова, добровільна.

г) Медіація онлайн, офлайн.

9. Підхід, що акцентує увагу на історіях, які розповідають сторони про конфлікт, та допомагає їм переписати ці історії для пошуку рішення, називається:

а) Фасилітативний.

б) Оціночний.

в) Трансформативний.

г) Наративний.

10. Яка **функція медіатора** є центральною для всіх методологій медіації?

а) Прийняття рішення за сторони.

б) Надання юридичних консультацій.

в) Створення безпечного простору для діалогу та сприяння комунікації між сторонами.

г) Примусове виконання домовленостей.

§ 1.3. Еволюція інституту медіації в правових системах

Розвиток інституту медіації у світовому правовому просторі є яскравим прикладом еволюції механізмів соціального врегулювання конфліктів, що демонструє як універсальність самої ідеї примирення, так і її здатність трансформуватися відповідно до культурних, правових і політико-економічних контекстів. Незважаючи на те, що формалізовані процедури медіації як окремої правової категорії є здобутком новітнього періоду, її витоки сягають давніх форм громадського посередництва, де пріоритетом виступали мир, злагода й суспільна стабільність.

У традиційних суспільствах Африки, Азії, доколумбової Америки, а також у давніх цивілізаціях Близького Сходу та Середземномор'я існували сталі практики мирного врегулювання суперечок за участю авторитетних представників громади — старійшин, шаманів, духовних лідерів, які не

виносили обов'язкових рішень, а сприяли досягненню згоди. Відсутність формалізованої судової системи компенсувалася акцентом на досягнення взаємоприйняттого результату, збереження гармонії та уникнення деструктивної конфронтації. Цей досвід відображає первинну функцію медіації як соціального інституту — відновлення порушеного балансу в межах певної спільноти.

У правових системах англосаксонської традиції медіація почала розвиватися інтенсивно з другої половини XX століття, насамперед у США, де криза перевантаженості судів, зростання вартості судового розгляду та зміна очікувань громадськості стимулювали пошук альтернативних механізмів. Спочатку вона застосовувалася в трудових спорах, однак поступово була інтегрована в сімейну, цивільну та комерційну юрисдикцію. Значною віхою стала поява судових програм медіації (*court-annexed mediation*), що інституціоналізували процедуру в межах державної судової системи, не порушуючи принципу добровільності. Формування професійного корпусу медіаторів, запровадження стандартів етичної поведінки, сертифікаційних вимог і освітніх програм сприяли становленню медіації як повноцінного правового інституту, що діє паралельно з судочинством.

Континентально-європейські правові системи тривалий час залишалися орієнтованими на формальні судові процедури, в яких визначальну роль відігравала держава як гарант справедливості. Однак під впливом процесів європейської інтеграції, прагнення до гармонізації правового простору та зростання попиту на менш конфронтаційні способи вирішення спорів медіація поступово здобула визнання і в цій правовій традиції. Прийняття Директиви 2008/52/ЄС стало каталізатором законодавчого та інституційного оформлення медіації у більшості країн ЄС. Визначення основних принципів медіації, вимог до фаховості медіаторів, а також визнання юридичної сили медіаційних угод дозволило забезпечити стабільний розвиток цього інституту в межах цивільного і комерційного права.

Азійські правові системи демонструють поєднання глибоких культурних традицій медіації з адаптацією до сучасного правового середовища. У Китаї, Японії, Кореї посередницькі процедури існували століттями як частина філософії гармонії, збереження обличчя та уникнення публічного конфлікту. Сучасна медіація у цих країнах часто поєднує традиційні підходи з елементами формалізованої процедури, відповідаючи водночас вимогам глобального правового простору та внутрішньому культурному коду. У таких системах роль медіатора нерідко залишається неформальною, але водночас наділеною високим авторитетом, що забезпечує ефективність впливу на сторони конфлікту.

Становлення медіації як загальновизнаного правового інституту у світовій практиці пов'язане з її інституціоналізацією. Прийняття спеціалізованих законів про медіацію у багатьох країнах світу стало основою для юридичного визначення статусу медіатора, стандартів процедури та умов визнання укладених угод. Паралельно сформувалася інфраструктура медіаційної діяльності — центри медіації, професійні об'єднання, система підготовки та підвищення кваліфікації фахівців. Це дозволило гарантувати якість надання послуг, посилити довіру до процедури та розширити її застосування в різних галузях права.

На міжнародному рівні розвиток медіації отримав новий імпульс завдяки прийняттю уніфікованих правових актів, серед яких особливе місце займає Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародне посередництво та Сингапурська конвенція ООН про медіацію 2019 року. Ці документи спрямовані на подолання правових бар'єрів при транснаціональному врегулюванні спорів, встановлення єдиних підходів до процедури та забезпечення виконання медіаційних угод у різних юрисдикціях, що, своєю чергою, посилює довіру до медіації як глобального інструменту правосуддя.

Таким чином, еволюція інституту медіації свідчить про її поступове перетворення з елемента традиційної правової культури на сучасний, інституціоналізований та нормативно визначений механізм вирішення спорів.

Вона демонструє здатність поєднувати локальні цінності з універсальними принципами гуманізму, автономії волі та соціального партнерства, створюючи простір для формування альтернативної моделі правової взаємодії — діалогічної, гнучкої та орієнтованої на досягнення стійкого результату в інтересах усіх учасників конфлікту.

Теоретичні питання

1. Прослідкуйте еволюцію інституту медіації в різних правових системах.
2. Які історичні чинники сприяли розвитку медіації як правового інституту?

Тестові питання

1. В якій історичній культурі можна знайти одні з найдавніших проявів медіації як способу вирішення спорів? а) Давня Греція. б) Давній Рим. в) Традиційні африканські та азійські суспільства. г) Середньовічна Європа.
2. Яка роль була характерною для "миротворців" або "старійшин" у ранніх суспільствах при вирішенні конфліктів? а) Винесення обов'язкового судового вироку. б) Сприяння діалогу між сторонами для досягнення примирення. в) Здійснення покарань. г) Представництво інтересів однієї зі сторін.
3. В якій частині світу медіація почала активно розвиватися в 20 столітті як альтернатива судовому розгляду, зокрема у сфері праці? а) Азія. б) Латинська Америка. в) Північна Америка (США, Канада). г) Австралія.
4. Який вплив на розвиток медіації у другій половині 20 століття мала потреба розвантажити судові системи? а) Це призвело до її повного скасування. б) Це сприяло її активному впровадженню як ефективного інструменту АРС. в) Це зробило її обов'язковою для всіх категорій спорів. г) Це не мало значного впливу.

5. Який документ є одним із найважливіших міжнародних актів Ради Європи, що стосується захисту даних та мав опосередкований вплив на розвиток конфіденційності в медіації? (Хоча це стосується даних, його принципи важливі для еволюції правового поля конфіденційності в АРС). а) Європейська конвенція з прав людини. б) Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Конвенція 108). в) Статут Ради Європи. г) Європейська соціальна хартія.

6. В якій з перелічених правових систем медіація історично була менш розвинена через сильний акцент на формалізованому судочинстві? а) Країни англосаксонської правової системи (Common Law). б) Країни романо-германської правової системи (Civil Law). в) Азійські правові системи. г) Ісламські правові системи.

7. Яка з наведених сфер була однією з перших, де медіація почала активно застосовуватися у західних країнах у 20 столітті? а) Кримінальні справи. б) Сімейні спори. в) Конституційні спори. г) Міжнародні міждержавні конфлікти.

8. Який фактор сприяв поширенню медіації у країнах Європейського Союзу в останні десятиліття? а) Запровадження обов'язкової медіації для всіх видів спорів. б) Розробка та прийняття директив ЄС, що заохочують використання АРС. в) Заборона на судовий розгляд певних категорій справ. г) Скорочення кількості суддів.

9. Яке явище в сучасному світі сприяло розвитку онлайн-медіації як нового етапу в еволюції інституту медіації? а) Зростання фізичних бар'єрів для зустрічей. б) Розвиток інформаційних технологій та глобалізація. в) Запровадження нових податків на судові послуги. г) Обмеження свободи пересування.

10. Яка **основна мета** запровадження інституту медіації в правові системи різних країн? а) Посилити вплив держави на вирішення приватних спорів. б) Забезпечити сторонам ефективний, гнучкий та конфіденційний спосіб врегулювання конфліктів, зменшуючи навантаження на судову систему.

в) Створити додаткові джерела доходу для юристів. г) Замінити собою повністю судову систему.

§ 1.4. Нормативно-правове забезпечення медіаційної діяльності в Україні

Формування ефективної системи альтернативного вирішення спорів передбачає не лише наявність відповідної інфраструктури та кваліфікованих фахівців, але й належне нормативно-правове забезпечення, яке гарантує прозорість, передбачуваність і стабільність правового статусу процедури. В Україні становлення медіації як правового інституту відбувалося поступово, відображаючи як внутрішні трансформації правової системи, так і вплив глобальних тенденцій у сфері правосуддя, орієнтованого на примирення.

До прийняття спеціалізованого законодавства медіація в Україні існувала здебільшого як добровільна практика, яка застосовувалася на підставі автономної волі сторін або в межах міжнародних та національних проєктів. Відсутність чіткого законодавчого регулювання зумовлювала низький рівень правової визначеності, обмежену сферу застосування та недостатній рівень довіри до цієї процедури. Прийняття Закону України «Про медіацію» стало поворотним моментом у становленні національної моделі регулювання медіації, забезпечивши їй інституційне визнання і створивши умови для її поступового інтегрування в систему правосуддя.

Закон, ухвалений 16 листопада 2021 року, вперше законодавчо зафіксував основоположні елементи процедури медіації, надавши їй правової визначеності та відкривши шлях до гармонізації з іншими правовими інститутами. Він не лише формалізував поняття медіації, але й закріпив її фундаментальні принципи, серед яких ключовими є добровільність, конфіденційність, нейтральність медіатора, рівність сторін і їхня самостійність у прийнятті рішень. У центрі регулювання поставлена саме автономія

учасників процесу, що відображає філософію довіри до особистого вибору та взаємної відповідальності сторін за досягнутий результат.

Важливою інновацією стало визнання за медіаційною угодою правового статусу цивільно-правового договору, що підкреслює її юридичну силу. Законодавство також передбачає можливість нотаріального посвідчення такої угоди, що надає їй виконавчої сили у передбачених випадках. Це створює механізми правового захисту досягнутих домовленостей, одночасно зберігаючи гнучкість і позапроцесуальний характер самої процедури.

Окрему увагу у Законі приділено вимогам до медіаторів, які можуть бути представниками різних професій, за умови проходження базової підготовки, що відповідає встановленим стандартам. Такий підхід забезпечує міждисциплінарність інституту, дозволяючи долучати до медіаційної діяльності не лише юристів, але й психологів, соціальних працівників, педагогів тощо, що є особливо важливим у контексті гуманітарного виміру конфліктів.

Нормативно-правове регулювання медіації в Україні не обмежується лише рамками спеціалізованого закону. Процедура знайшла своє відображення в процесуальному законодавстві, зокрема в Цивільному процесуальному кодексі України, Господарському процесуальному кодексі та Кодексі адміністративного судочинства. Відповідно до цих актів, суди мають право рекомендувати сторонам звернутися до медіації, а в разі досягнення згоди — затверджувати мирову угоду, укладену в результаті процедури. Крім того, Закон України «Про виконавче провадження» визнає можливість припинення виконавчого провадження на підставі медіаційної угоди, що підкреслює її функціональне значення у завершенні правового спору. У галузевому законодавстві також з'являються норми, які прямо або опосередковано регулюють застосування медіації у сфері трудових, сімейних, освітніх та адміністративних відносин.

Варто зазначити, що хоча прийняття Закону «Про медіацію» стало важливим кроком, нормативна система ще перебуває на етапі розвитку.

Необхідною умовою її ефективності є гармонізація положень цього закону з нормами інших галузей права, зокрема кримінального та міжнародного приватного права, а також розробка підзаконних актів, що деталізують окремі процедурні аспекти. Окрім того, успішна імплементація закону потребує системного підходу до підготовки медіаторів, забезпечення доступності процедури, роз'яснювальної роботи серед населення та стимулювання її застосування в судовій практиці.

Таким чином, сучасний стан нормативно-правового забезпечення медіації в Україні свідчить про закріплення її правового статусу, визначення базових стандартів діяльності та створення фундаменту для подальшого розвитку. Водночас, задля розкриття повного потенціалу цього механізму необхідно не лише вдосконалювати законодавчу базу, але й формувати відповідну правову культуру, в основі якої лежатиме усвідомлення цінності діалогу, примирення та відповідального партнерства у вирішенні конфліктів.

Теоретичні питання

1. Розкрийте зміст нормативно-правового забезпечення медіаційної діяльності в Україні.
2. Які основні законодавчі акти регулюють процес медіації в Україні?

Тестові питання

1. Який **основний законодавчий акт** регулює медіаційну діяльність в Україні? а) Цивільний процесуальний кодекс України. б) Закон України "Про медіацію". в) Закон України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність". г) Господарський кодекс України.
2. З якого року набрав чинності основний Закон України, що регулює медіацію? а) 2014. б) 2018. в) 2021. г) 2023.
3. Який з принципів медіації **закріплений у Законі України "Про медіацію"** як один з основних? а) Примусовість. б) Обов'язковість виконання

угоди без її оформлення. в) Добровільність участі сторін. г) Публічність процесу.

4. Чи передбачає чинне законодавство України **обов'язкову медіацію** для певних категорій спорів? а) Так, для всіх сімейних спорів. б) Так, для всіх трудових спорів. в) Ні, медіація є добровільною, якщо інше не передбачено законом або договором. г) Так, для всіх господарських спорів.

5. Який орган здійснює **державну політику у сфері медіації** в Україні, згідно з законодавством? а) Верховна Рада України. б) Кабінет Міністрів України через відповідні міністерства (зокрема, Міністерство юстиції). в) Верховний Суд. г) Генеральна прокуратура.

6. Що з наведеного **НЕ є вимогою до медіатора** згідно з Законом України "Про медіацію"? а) Наявність вищої освіти. б) Проходження спеціальної підготовки (навчання медіації). в) Наявність досвіду роботи в судовій системі. г) Дотримання Кодексу етики медіатора.

7. Яку юридичну силу має **медіаційна угода**, досягнута сторонами? а) Вона є обов'язковою для виконання, як рішення суду, без додаткових дій. б) Вона має силу цивільно-правової угоди та підлягає виконанню сторонами; у певних випадках може бути нотаріально посвідчена або затверджена судом. в) Вона є лише рекомендацією, що не має юридичної сили. г) Вона автоматично скасовує всі судові провадження.

8. Чи можуть сторони укласти **договір про медіацію** до виникнення спору? а) Так, як превентивний механізм. б) Ні, договір про медіацію укладається тільки після виникнення спору. в) Тільки якщо це передбачено колективним договором. г) Тільки за рішенням суду.

9. Який принцип, закріплений у законодавстві про медіацію, гарантує, що сторони можуть вільно обирати медіатора та припинити медіацію в будь-який момент? а) Принцип конфіденційності. б) Принцип нейтральності медіатора. в) Принцип свободи вибору та добровільності. г) Принцип рівності сторін.

10. У яких випадках, згідно з українським законодавством, медіатор **НЕ може проводити медіацію**? а) Якщо він є родичем однієї зі сторін. б) Якщо спір стосується значної суми коштів. в) Якщо сторони є юридичними особами. г) Якщо медіатор пройшов спеціалізоване навчання.

§ 1.5. Переваги та обмеження медіації як правового механізму

У контексті трансформації правових систем та зростання попиту на ефективні, людинозорі способи врегулювання спорів, медіація посідає важливе місце серед альтернативних підходів до вирішення конфліктів. Як механізм, орієнтований на досягнення взаємоприйнятних рішень шляхом діалогу, вона виявляє низку істотних переваг, які дедалі більше обумовлюють її інтеграцію в національні правові системи. Разом із тим, застосування медіації не позбавлене певних викликів і меж, що вимагають критичного аналізу.

Однією з ключових переваг медіації є принцип добровільності, що передбачає усвідомлену участь сторін у процесі, їхню зацікавленість у знаходженні вирішення конфлікту та збереження автономії у прийнятті рішень. Така особливість забезпечує гнучкість процедури, зменшує ризик примусового нав'язування рішення та підвищує рівень добровільного виконання досягнутих угод. Учасники конфлікту зберігають контроль над як форматом взаємодії, так і змістом домовленостей, що сприяє зниженню конфліктного потенціалу в майбутньому.

Значущим аспектом, який відрізняє медіацію від судового розгляду, є її конфіденційність. Можливість обговорення делікатних питань у недоступному для сторонніх середовищі сприяє більш відкритому обміну інформацією, зменшенню репутаційних ризиків, особливо в бізнес-середовищі та сімейних спорах, а також дозволяє уникати додаткової ескалації конфлікту через публічність судового процесу.

Швидкість та економічність медіаційної процедури є ще одним суттєвим її плюсом. У порівнянні з тривалими та часто дорогавартісними судовими

процесами, медіація дозволяє сторонам зекономити як часові, так і матеріальні ресурси, що має особливе значення в умовах обмеженого доступу до правосуддя або перевантаженості судової системи.

Соціальна цінність медіації полягає також у здатності сприяти відновленню чи підтриманню міжособистісних, партнерських або корпоративних зв'язків. Акцент на інтересах, а не на правових позиціях сторін, дозволяє досягати компромісів, які є прийнятними для обох учасників, без створення ситуації «виграш-програш». Такий підхід сприяє формуванню конструктивної комунікації та запобігає повторному виникненню спору у майбутньому.

Гнучкість, що притаманна медіації, полягає в можливості адаптації процедури до індивідуальних потреб сторін, включаючи вибір місця, часу, формату зустрічей, порядку денного тощо. У межах цього підходу можливе напрацювання креативних рішень, які виходять за межі типових судових вердиктів, але краще задовольняють реальні інтереси учасників.

Попри зазначені переваги, медіація має об'єктивні обмеження, які можуть знизити її ефективність або зробити її непридатною в окремих ситуаціях. Насамперед, вона ґрунтується на добровільності й добросовісній участі обох сторін. За відсутності бажання до співпраці або при навмисному саботажі процесу одним із учасників, медіація може перетворитися на формальність або навіть інструмент затягування часу.

Крім того, попри юридичну силу медіаційної угоди як цивільно-правового договору, її обов'язкове виконання часто потребує додаткових кроків — нотаріального посвідчення або затвердження судом. Це може бути сприйнято як ускладнення або навіть обмеження ефективності результатів медіації в порівнянні з судовими рішеннями, які мають силу виконавчих документів.

Обмеженою є й придатність медіації у спорах, де сторони перебувають у нерівному становищі або де конфлікт має публічне значення. Наприклад, у випадках насильства, домінування однієї сторони, питань, пов'язаних із

захистом прав дітей або інтересами суспільства, процедура може виявитися неприйнятною або навіть шкідливою. У подібних обставинах важливо уникати ситуацій, у яких слабша сторона опиняється під тиском до укладення несправедливої угоди.

Особлива увага має приділятися кваліфікації медіатора, оскільки саме його професіоналізм, здатність до управління процесом, етичність і комунікативна компетентність визначають, чи стане медіація успішною. Низький рівень підготовки або відсутність етичних стандартів у медіатора може не лише звести нанівець переваги процедури, а й завдати додаткової шкоди сторонам.

Нарешті, хоча медіація вважається швидшою альтернативою суду, за відсутності чітких часових рамок і належного процесуального контролю вона може затягнутися або призвести до марного витрачання ресурсів, якщо в результаті сторони так і не досягнуть згоди.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що медіація є потужним інструментом мирного врегулювання конфліктів, який надає сторонам реальні можливості для діалогу, збереження гідності, економії ресурсів і формування конструктивної комунікації. Водночас її ефективність залежить від сукупності факторів — усвідомленого вибору сторін, рівня підготовки медіатора, правової підтримки та характеру самого конфлікту. З огляду на це, доцільність застосування медіації має визначатися індивідуально у кожному конкретному випадку з урахуванням не лише формальних критеріїв, а й ціннісних орієнтирів справедливості, рівності та безпеки.

Теоретичні питання

1. Назвіть та обґрунтуйте ключові переваги медіації як правового механізму врегулювання спорів.
2. Які існують обмеження та виклики у застосуванні медіації як правового механізму?

Тестові питання

1. Яка з наведених переваг медіації дозволяє сторонам зберегти контроль над результатом спору, на відміну від судового рішення? а) Конфіденційність. б) Економія коштів. в) Самостійність прийняття рішення сторонами. г) Швидкість процедури.

2. Яке з тверджень найбільш повно описує перевагу медіації щодо **конфіденційності**? а) Інформація з медіації завжди публікується після її завершення. б) Всі обговорення та матеріали медіації є конфіденційними, якщо сторони не домовилися про інше, або це не вимагається законом. в) Конфіденційність поширюється лише на медіатора. г) Конфіденційність не є важливою перевагою медіації.

3. Яке з наведених **обмежень медіації** стосується ситуації, коли одна зі сторін не зацікавлена у конструктивному діалозі? а) Висока вартість. б) Необхідність добровільної участі та співпраці сторін. в) Тривалість процесу. г) Відсутність досвідчених медіаторів.

4. Яка перевага медіації полягає у її здатності знаходити рішення, що виходять за межі правових норм і задовольняють ширші інтереси сторін? а) Висока юридична сила угоди. б) Гнучкість та можливість творчих рішень. в) Формалізація процедури. г) Простота адміністрування.

5. У яких випадках медіація може бути **недоцільною** через значний дисбаланс сил між сторонами? а) Коли обидві сторони є великими корпораціями. б) Коли одна сторона є жертвою насильства, а інша – кривдником, без відповідних захисних механізмів. в) Коли спір є суто фінансовим. г) Коли сторони мають однакову правову позицію.

6. Що є однією з **ключових переваг медіації** з точки зору фінансових та часових витрат у порівнянні з судовим розглядом? а) Значно більша вартість та тривалість. б) Економія часу та коштів. в) Ідентичні витрати часу та ресурсів. г) Більша кількість залучених фахівців.

7. Яке твердження вірно щодо юридичної сили **медіаційної угоди**, досягнутої в Україні? а) Вона завжди має силу рішення суду і не потребує додаткових дій. б) Вона є цивільно-правовим договором, що підлягає виконанню сторонами, і може бути нотаріально посвідчена або затверджена судом у певних випадках. в) Вона є лише моральною домовленістю без юридичних наслідків. г) Вона є обов'язковою лише для медіатора.

8. Яке з наведених **обмежень** стосується ситуацій, коли спір має прецедентний характер або є важливим для формування судової практики? а) Медіація не створює судового прецеденту. б) Медіація є конфіденційною. в) Медіація є добровільною. г) Медіація може бути швидкою.

9. Яка перевага медіації проявляється в тому, що вона зосереджується на **справжніх інтересах сторін**, а не лише на їхніх юридичних позиціях?

- а) Здатність дотримання формальностей.
- б) Фокус на інтересах, а не на позиціях.
- в) Можливість застосування лише до простих спорів.
- г) Нейтральність медіатора.

10. У яких випадках медіація **не може бути застосована** з огляду на характер спору?

- а) У більшості цивільних та господарських спорів.
- б) Якщо законодавство прямо забороняє медіацію для певної категорії спорів або коли спір стосується публічно-правових відносин, які не підлягають договірному врегулюванню.
- в) У спорах між родичами.
- г) У спорах, де є потреба у вирішенні складних юридичних питань.

Рекомендовані нормативно-правові акти та література для самостійного опрацювання

Нормативно-правові акти:

1. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (Дата звернення: 29.05.2025).
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (Дата звернення: 29.05.2025).
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (Дата звернення: 29.05.2025).
4. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 року № 1798-XII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (Дата звернення: 29.05.2025).
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року № 2747-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (Дата звернення: 29.05.2025).
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (Дата звернення: 29.05.2025).
7. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року № 1402-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (Дата звернення: 29.05.2025).
8. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a58#Text (Дата звернення: 29.05.2025).
9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про міжнародні мирові угоди, укладені за результатами медіації (Сінгапурська конвенція про медіацію) від 07 серпня 2019 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e32#Text (Дата звернення: 29.05.2025).

Примітка: Україна підписала, але ще не ратифікувала.

10. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну узгоджувальну процедуру (2002 р. з поправками, що були внесені у 2006 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_981#Text (Дата звернення: 29.05.2025).

Рекомендована література:

Базова:

1. Медіація в Україні: навч. посіб. / В.Г. Ротань та ін. ; за заг. ред. Н.Б. Болотіної. Київ : ЦУЛ, 2021. 304 с.
2. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Медіація: теоретичні та практичні аспекти. Київ : ЦУЛ, 2022. 416 с.
3. Шевченко С.В. Медіація як сучасний механізм врегулювання спорів: монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 380 с.
4. Проніна О.В. Альтернативні способи вирішення спорів: підручник. Харків : Право, 2022. 350 с.
5. Гришук В.К., Баранська Л.М. Медіація в кримінальному провадженні: теорія і практика. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 288 с.
6. Ковальчук О.О. Медіація у цивільних правовідносинах: монографія. Одеса : Юридична література, 2023. 250 с.
7. Іванов С.В. Правова природа медіаційної угоди: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2024. 450 с.
8. Джулай М.Б. Медіація як елемент відновного правосуддя в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2020. № 3 (62). С. 104-111.
9. Бігун М.О. Проблеми імплементації Закону України «Про медіацію» у судову практику. *Право України*. 2023. № 6. С. 98-109.
10. Сафулько С.Ф. Медіація та примирення в господарському судочинстві. *Підприємство, господарство і право*. 2022. № 8. С. 60-65.

Допоміжна:

1. Кравчук Л.М., Поляков Б.В. Медіація в системі АСВС: світовий досвід та перспективи для України. *Актуальні проблеми права*. 2021. № 1 (85). С. 120-127.
2. Шевченко С.В. Принципи медіації та їх реалізація у законодавстві України. *Юридичний вісник*. 2022. № 2 (100). С. 55-62.
3. Клименко А.М. Медіація у сфері сімейних відносин: переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2020. Вип. 62. С. 130-134.
4. Бойко А.І. Сучасний стан розвитку медіації в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 87-93.
5. Іванов О.В. Роль адвоката у медіації: питання етики та професійної відповідальності. *Адвокат*. 2024. № 4. С. 45-52.
6. Склярєнко І.О. Онлайн-медіація: виклики та можливості в умовах цифрової трансформації. *Інформація і право*. 2023. № 1 (44). С. 150-156.
7. Тимошук О.В. До питання про історичні передумови розвитку медіації на українських землях. *Правова держава*. 2021. № 32. С. 189-195.
8. Кузьмін Е.А. Особливості застосування медіації в адміністративному судочинстві. *Вісник Вищої ради правосуддя*. 2022. № 4. С. 78-85.
9. Рудий А.В. Медіація у трудових спорах: перспективи та правове регулювання. *Праця і закон*. 2024. № 2. С. 33-39.
10. Петренко В.В. Медіація як елемент соціального партнерства. *Соціологічні студії*. 2020. № 1 (10). С. 70-76.

Інформаційні інтернет-ресурси:

1. Національна асоціація медіаторів України. *Офіційний сайт*. URL: <https://namu.com.ua/> (Дата звернення: 29.05.2025).
2. Центр медіації. *Офіційний сайт*. URL: <https://mediation.com.ua/> (Дата звернення: 29.05.2025).

3. Європейська мережа судових медіаторів (European Judicial Training Network - EJTN). *Розділ про медіацію*. URL: <https://www.ejtn.eu/What-we-do/Training-activities/Mediation/> (Дата звернення: 29.05.2025).
4. Проєкт «Медіація в Україні: розвиток та інституціоналізація». *Портал Міністерства юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/> (пошук за ключовим словом «медіація») (Дата звернення: 29.05.2025).
5. USAID Justice for All Activity. *Публікації та матеріали про АСВС*. URL: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine/justice-for-all> (Дата звернення: 29.05.2025).
6. Рада Європи. *Матеріали щодо медіації*. URL: <https://www.coe.int/> (пошук за ключовим словом «mediation») (Дата звернення: 29.05.2025).
7. «Юридична Газета». *Розділ «Альтернативне врегулювання спорів»*. URL: <https://yur-gazeta.com/> (пошук за ключовим словом «медіація») (Дата звернення: 29.05.2025).
8. «Закон і Бізнес». *Статті про медіацію*. URL: <https://zib.com.ua/> (пошук за ключовим словом «медіація») (Дата звернення: 29.05.2025).
9. Всеукраїнське об'єднання «Право на справедливість». *Матеріали про розвиток АСВС*. URL: <https://fairjustice.org.ua/> (Дата звернення: 29.05.2025).
10. UNCITRAL (Комісія ООН з права міжнародної торгівлі). *Розділ про медіацію та примирення*. URL: <https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/mediation> (Дата звернення: 29.05.2025).

Розділ 2.

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТУ В МЕДІАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

Розділ фокусується на інтеграції правових та психологічних знань у роботі медіатора. Аналізуються індивідуально-психологічні характеристики учасників конфлікту, розкривається професійний портрет медіатора та досліджуються групові динаміки, що виникають у процесі медіації.

- **Призначення:** Забезпечення розуміння психологічних механізмів конфлікту та взаємодії сторін, формування психологічної компетентності медіатора.

Вступ до тестових питань розділу.

Медіація як форма альтернативного вирішення конфліктів є міждисциплінарним феноменом, що передбачає взаємодію правових і психологічних знань у межах єдиного професійного підходу. В її основі лежить ідея конструктивного діалогу, що забезпечується не лише нормативним розумінням суті спору, а й здатністю проникнути в емоційно-психологічний простір взаємин сторін. Такий синтетичний характер діяльності медіатора визначає особливі вимоги до його компетентності, яка має формуватися на перетині юриспруденції, конфліктології, комунікативістики та психології.

Юридичні знання, що становлять необхідну складову професійного арсеналу медіатора, забезпечують орієнтацію в структурі правовідносин, межах допустимості медіаційного втручання та передумовах юридичної легітимності досягнутих домовленостей. Попри те що медіатор не виконує функцій юрисконсульта чи арбітра, його обізнаність у чинному законодавстві є запорукою дотримання правових меж процедури, належної кваліфікації предмету спору, а також уникнення укладання угод, що суперечать імперативним нормам права. Вміння розрізняти приватно-правові та публічно-

правові спори, оцінювати правову природу зобов'язань сторін, передбачати наслідки невиконання домовленостей — усе це є необхідною передумовою ефективної модерації процесу врегулювання конфлікту.

Разом із тим, юридична грамотність є недостатньою умовою успішного ведення медіації без глибокого розуміння психологічної складової конфлікту. З огляду на емоційно забарвлений характер більшості міжособистісних або корпоративних спорів, здатність медіатора розпізнавати, інтерпретувати й відповідним чином моделювати комунікативні й поведінкові реакції учасників набуває ключового значення. Знання психологічних механізмів виникнення і розвитку конфліктів, розуміння типів особистості, стратегій захисту, ролі емоцій у процесі прийняття рішень дає змогу медіатору не лише створювати безпечне середовище для конструктивного діалогу, а й ефективно фасилітувати процес пошуку спільних рішень.

Особливо важливою у цьому контексті є компетентність у сфері емоційного інтелекту, що включає здатність до саморефлексії, управління власними емоціями та емпатичного розпізнавання переживань інших. Така здатність дозволяє медіатору не просто утримувати нейтралітет, а й виступати посередником, який моделює зразки конструктивної поведінки, сприяючи зниженню рівня агресії, недовіри чи фрустрації між сторонами. Не менш значущою є майстерність володіння комунікативними техніками — активного слухання, перефразування, резюмування, відкритого запитування та рефреймінгу, що слугують інструментами відновлення продуктивного діалогу, трансформації позицій у інтереси й формування нових моделей взаємодії.

Синергія правового та психологічного знання виявляється особливо чітко в процесі опрацювання змісту медіаційної угоди. Юридичні навички дозволяють забезпечити її відповідність вимогам чинного законодавства, водночас як психологічна обізнаність допомагає зберегти баланс інтересів, забезпечити добровільність прийняття зобов'язань та уникнути латентного примусу. Адже будь-яка формально правильна угода може бути недієздатною

у випадку, якщо вона укладена під тиском або за умов нерівного емоційного ресурсу сторін.

Таким чином, інтеграція правових і психологічних знань у діяльність медіатора не є додатковим, а радше визначальним чинником ефективності медіації як процедури. Без належного розуміння правових параметрів посередник ризикує сприяти формулюванню юридично дефектних або нездійснених рішень. Без глибини психологічної рефлексії — зводити діалог до формального обміну позиціями, що залишають нерозв'язаними головні джерела конфлікту. Отже, професійна діяльність медіатора має ґрунтуватися на комплексному міждисциплінарному підході, який забезпечує як дотримання правових стандартів, так і реалізацію гуманістичних цінностей ненасильницького врегулювання спорів.

§ 2.1. Інтеграція правових і психологічних знань у діяльності медіатора

Інтеграція правових і психологічних знань у діяльність медіатора становить ключовий чинник професійної ефективності у сфері альтернативного вирішення конфліктів. Медіація, як особливий спосіб комунікації між сторонами спору, що передбачає добровільність, конфіденційність і нейтральне посередництво, потребує не лише юридичної орієнтації в нормативному полі, але й високого рівня психологічної чутливості до емоційного й поведінкового контексту учасників процесу. Саме ця міждисциплінарна природа професійної компетентності визначає унікальну роль медіатора як посередника, здатного синхронізувати правову доцільність із людською вразливістю.

Юридична складова діяльності медіатора зумовлює здатність орієнтуватися у правовій природі спору, що є передумовою адекватної модерації переговорного процесу. Попри те, що медіатор не надає правової оцінки і не є процесуальним представником, базове розуміння правових норм дозволяє йому окреслити межі допустимого в межах законодавства, запобігти

виробленню протиправних або юридично нереалістичних рішень, а також сприяти точному формулюванню медіаційної угоди. Уміння розпізнати юрисдикційні обмеження, відокремити питання, які підлягають медіації, від тих, що потребують втручання державного механізму, дозволяє медіатору зберігати професійну етичність і підтримувати довіру сторін до процесу. Зокрема, обізнаність із правовими наслідками різних варіантів вирішення спору, розуміння пріоритетів чинного законодавства у відповідній сфері (цивільне, сімейне, трудове право тощо) і навички узгодження правових формулювань із практикою оформлення домовленостей посилюють функціональну дієздатність медіатора.

Однак юридичне знання, хоча і необхідне, не є достатнім для успішного досягнення примирення. Психологічна складова діяльності медіатора розкриває його здатність працювати з емоційною природою конфлікту, що часто є визначальною у сприйнятті та поведінці сторін. Уміння розпізнавати емоційні тригери, фрустраційні реакції, рівень готовності до діалогу та ступінь міжособистісної недовіри, дозволяє медіатору підтримувати конструктивну атмосферу, мінімізувати ризики ескалації конфлікту і запобігати повторній травматизації. Емоційний інтелект, як ключова мікрокомпетенція, дозволяє медіатору ідентифікувати як явні, так і латентні переживання учасників, вчасно регулювати напругу та спрямовувати діалог у продуктивне русло.

Психологічна підготовка забезпечує медіатору також здатність ефективно комунікувати: активно слухати, уникати оцінних суджень, застосовувати техніки парафразування, рефреймінгу, емпатичного резюмування. Такі інструменти є особливо важливими для роботи з позиційним протистоянням, коли сторони демонструють взаємовиключні вимоги, маскують істинні інтереси або проявляють деструктивну поведінку. Крім того, знання основ мотивації, психодинаміки конфлікту, стадій його розвитку, а також механізмів психологічного захисту надають змогу медіатору ефективно працювати з опором, пасивністю або маніпуляцією. Виявлення прихованих потреб, ціннісних конфліктів, етичних дилем або почуття

несправедливості, яке стоїть за формальним предметом спору, відкриває шлях до глибшого, трансформаційного рівня врегулювання, що виходить за межі формальної угоди.

Синергія правового та психологічного вимірів у діяльності медіатора створює потужний потенціал для досягнення стійкого та добровільного вирішення конфлікту. Юриспруденція забезпечує медіації нормативну легітимність і правову передбачуваність, натомість психологія — гуманістичну гнучкість і здатність враховувати унікальні особливості кожного випадку. Водночас недооцінка хоча б одного з цих компонентів призводить до втрати балансу: перевага юридичного підходу може редукувати процес до технічного оформлення домовленості без реального примирення, тоді як ігнорування правових меж здатне дискредитувати результати медіації в очах сторін або порушити законодавчі вимоги.

Таким чином, інтеграція правових і психологічних знань є не лише професійною потребою, а й аксіологічною основою сучасної медіації, що тяжіє до цілісного розуміння людини у конфлікті. Лише така міждисциплінарна перспектива дозволяє медіатору ефективно функціонувати у складному соціальному середовищі, підтримуючи як правову справедливість, так і психологічну цілісність учасників процесу.

Теоретичні питання

1. Чому інтеграція правових і психологічних знань є критично важливою для ефективної діяльності медіатора?
2. Наведіть приклади застосування психологічних технік у медіаційному процесі з урахуванням правових аспектів.

Тестові питання

1. Яке з наведених тверджень найбільш точно відображає необхідність інтеграції правових та психологічних знань у діяльності медіатора?
 - а) Медіатор повинен бути або юристом, або психологом.

- б) Ефективне вирішення конфлікту вимагає розуміння як юридичних рамок, так і психологічних аспектів взаємодії сторін.
 - в) Правові знання є єдиною основною вимогою для медіатора.
 - г) Психологічні знання є другорядними у порівнянні з юридичними.
2. Чому медіатору важливо розуміти **правове поле спору**?
- а) Щоб надавати сторонам обов'язкові юридичні консультації.
 - б) Щоб оцінювати потенційні правові наслідки рішень сторін та сприяти розробці юридично здійснених домовленостей.
 - в) Щоб замінити адвокатів сторін у процесі.
 - г) Щоб виступати в ролі судді.
3. Яке значення для медіатора має володіння **психологічними знаннями** у роботі з емоціями сторін?
- а) Дозволяє медіатору ігнорувати емоції сторін.
 - б) Допомагає розпізнавати, розуміти та ефективно управляти власними емоціями та емоціями сторін для збереження нейтральності та конструктивного діалогу.
 - в) Дає змогу маніпулювати емоціями сторін.
 - г) Дозволяє медіатору стати психотерапевтом для сторін.
4. Що таке **комунікативні навички** медіатора з психологічної точки зору?
- а) Вміння швидко говорити та переконувати.
 - б) Здатність активно слухати, ставити відкриті питання, перефразувати та рефреймувати висловлювання для сприяння взаєморозумінню.
 - в) Виключно вміння писати офіційні документи.
 - г) Здатність зберігати повну тишу під час медіації.
5. Який ризик виникає, якщо медіатор володіє лише правовими знаннями, але ігнорує психологічні аспекти конфлікту?
- а) Рішення буде занадто емоційним.

- б) Медіація може стати надто формальною, нездатною подолати емоційні бар'єри та досягти справжнього примирення.
 - в) Сторони швидше досягнуть угоди.
 - г) Угода стане обов'язковою без додаткового затвердження.
6. Навіщо медіатору потрібен **емоційний інтелект**?
- а) Щоб використовувати свої емоції для впливу на сторони.
 - б) Для ефективного управління емоційним станом учасників, збереження власної нейтральності та створення довірливої атмосфери.
 - в) Щоб уникати будь-яких емоцій у процесі.
 - г) Для прогнозування майбутніх подій у житті сторін.
7. Яка роль **правових знань** у формуванні медіаційної угоди?
- а) Медіатор повинен скласти угоду без участі сторін.
 - б) Медіатор повинен забезпечити, щоб угода була юридично грамотною та здійсненою, а також звернути увагу сторін на необхідність правової консультації.
 - в) Правові знання не мають жодного значення для угоди.
 - г) Медіатор повинен представляти юридичні інтереси однієї зі сторін.
8. Яка функція психологічних знань допомагає медіатору "читати між рядків" і розуміти глибинні мотиви сторін?
- а) Розуміння мотивації та потреб.
 - б) Здатність до формалізації.
 - в) Навички діловодства.
 - г) Вміння вести протокол.
9. Що є наслідком **відсутності психологічної компетентності** медіатора?
- а) Медіація стає дуже швидкою та ефективною.
 - б) Медіатор може несвідомо загострити конфлікт або не зможе ефективно керувати емоційною динамікою.
 - в) Сторони швидше довірятимуть медіатору.

г) Угода завжди буде затверджена судом.

10. Яка **синергія** правових та психологічних знань є ідеальною для медіатора?

а) Правові знання повністю замінюють психологічні.

б) Психологічні знання дають "карту" правового поля, а правові – "компас" для навігації у людських взаємодіях.

в) Правові знання дають "карту" правового поля, а психологічні – "компас" для навігації у складному світі людських емоцій та взаємодій.

г) Вони не мають синергії, а діють незалежно.

§ 2.2. Індивідуально-психологічні характеристики учасників конфлікту

Індивідуально-психологічні характеристики учасників конфлікту є критично важливим чинником у процесі медіації, адже саме від глибини розуміння особистісних особливостей сторін залежить здатність медіатора ефективно спрямовувати комунікацію, знижувати емоційну напруженість та стимулювати конструктивну взаємодію. Конфлікт постає не лише як зіткнення об'єктивних інтересів, а передусім як складна психологічна ситуація, в якій переплітаються емоції, суб'єктивні інтерпретації, внутрішні переконання та поведінкові моделі.

Темперамент і риси особистості формують основу того, як учасники конфлікту сприймають ситуацію, реагують на подразники та приймають рішення. Наприклад, представники холеричного темпераменту схильні до імпульсивності та високої емоційної реактивності, що вимагає від медіатора швидкої стабілізації діалогу. Флегматики, навпаки, можуть демонструвати пасивність, уникнення активної участі та потребу в додатковому часу на осмислення пропозицій. Інтроверти зазвичай орієнтовані на внутрішню рефлексію та можуть відчувати труднощі у відкритому висловленні позиції, що

обґрунтовує необхідність застосування кокусів або інших індивідуалізованих форматів спілкування. Ефективна робота медіатора у таких випадках передбачає чутливу адаптацію комунікаційних стратегій, орієнтовану на психологічний комфорт кожного учасника.

Емоційна сфера відіграє в конфлікті визначальну роль, оскільки інтенсивні емоції — гнів, страх, образа, розчарування — здатні паралізувати раціональне мислення, викривити сприйняття фактів і блокувати діалог. Під впливом емоцій сторони схильні до інтерпретації подій крізь призму власного болю або захисних механізмів, що нерідко ускладнює досягнення взаєморозуміння. У цьому контексті особливого значення набуває емоційна компетентність медіатора — здатність ідентифікувати емоційний стан сторін, вміло його нормалізувати та направити в конструктивне русло. Цей навик створює умови для формування безпечного комунікативного простору, в якому можлива відкрита й чесна розмова.

Не менш важливою є диференціація стилів поведінки в конфлікті, які формуються як результат особистісного досвіду, ціннісних орієнтацій та соціального навчання. Така типологія — від конкуруючого до співпрацюючого стилю — дозволяє медіатору розпізнавати деструктивні тенденції (наприклад, домінування чи уникнення), а також сприяти трансформації цих моделей у напрямку до партнерства та пошуку спільного рішення. Розпізнавання таких патернів дозволяє адаптувати медіаційну стратегію до індивідуальної динаміки сторін, підтримуючи при цьому цілісність процесу.

Окремої уваги заслуговують когнітивні упередження, які, залишаючись поза свідомим контролем, істотно впливають на сприйняття ситуації та формування рішень. Упередження підтвердження, фундаментальна помилка атрибуції, ефект якоря — усі ці явища спонукають сторони фільтрувати інформацію відповідно до власних очікувань і страхів, що часто призводить до закріплення конфронтації. Завдання медіатора полягає в тому, щоб за допомогою діалогу виводити ці когнітивні схеми на рівень усвідомлення,

сприяючи тим самим більш об'єктивному й реалістичному баченню конфліктної ситуації.

Глибинний рівень конфлікту нерідко пов'язаний не стільки з конкретними матеріальними претензіями, скільки з порушенням фундаментальних цінностей особистості — гідності, справедливості, поваги. Такі смислові категорії є особливо значущими у контексті медіації, оскільки лише в разі їх врахування можливо досягти не формального компромісу, а глибинного примирення, що відповідає внутрішнім переконанням обох сторін. Уміння медіатора розпізнати ці ціннісні структури та надати їм простір для вираження — ознака високої професійної майстерності.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що медіатор, який володіє психологічною обізнаністю, діє не просто як координатор процесу, а як тонкий аналітик міжособистісної взаємодії, що здатен вивести конфлікт із площини емоційної ескалації до сфери усвідомленого вибору та взаємної відповідальності. Таким чином, індивідуально-психологічні характеристики сторін не є перешкодою для діалогу, а, навпаки, джерелом розуміння, що лежить в основі справжнього примирення.

Теоретичні питання

1. Який вплив мають індивідуально-психологічні характеристики учасників на динаміку конфлікту в медіації?
2. Як медіатор може враховувати психологічні особливості сторін для досягнення конструктивного діалогу?

Тестові питання

1. Яке значення має **індивідуально-психологічні характеристики** учасників конфлікту для медіатора?
 - а) Вони не мають значення, медіатор працює лише з фактами.
 - б) Дозволяють медіатору краще зрозуміти поведінку сторін, їхні потреби, емоції та обрати ефективні стратегії комунікації.

- в) Допомагають медіатору зайняти сторону одного з учасників.
 - г) Визначають, хто є правим у конфлікті.
2. Який з наведених факторів належить до **індивідуально-психологічних характеристик** учасника конфлікту?
- а) Правова позиція сторони.
 - б) Темперамент та особистісні риси.
 - в) Наявність юридичного представника.
 - г) Обсяг майна, що є предметом спору.
3. Як **різні стилі поведінки в конфлікті** (наприклад, конкуренція, співпраця, уникнення) впливають на медіаційний процес?
- а) Вони завжди унеможливають досягнення угоди.
 - б) Медіатор має ігнорувати стилі поведінки, щоб залишатися нейтральним.
 - в) Медіатор повинен їх розпізнавати, щоб адаптувати свою стратегію та сприяти більш конструктивній взаємодії.
 - г) Вони вказують на те, хто є винним у конфлікті.
4. Чому медіатору важливо враховувати **емоційний стан** учасників конфлікту?
- а) Щоб медіатор міг сам проявляти сильні емоції.
 - б) Щоб емоції не заважали логічному вирішенню проблеми, блокували комунікацію та впливали на сприйняття інформації.
 - в) Щоб медіатор міг маніпулювати емоціями сторін.
 - г) Емоційний стан не впливає на здатність до переговорів.
5. Що таке **когнітивні упередження (баєси)** у контексті конфлікту?
- а) Навмисне спотворення фактів однією зі сторін.
 - б) Системні помилки у мисленні, що впливають на сприйняття інформації та прийняття рішень учасниками конфлікту.
 - в) Лише відсутність достатньої інформації.
 - г) Абсолютно об'єктивне сприйняття реальності.

6. Як **цінності та переконання** учасників конфлікту впливають на медіаційний процес?
- а) Вони є незмінними і не підлягають обговоренню.
 - б) Можуть бути глибинними причинами конфлікту, і їх розуміння медіатором сприяє пошуку рішення, що враховує ціннісні орієнтири сторін.
 - в) Медіатор повинен нав'язувати сторонам свої цінності.
 - г) Цінності та переконання не мають відношення до конфлікту.
7. Яку роль відіграє **самооцінка учасників** у конфлікті та медіації?
- а) Висока самооцінка завжди гарантує поступливість.
 - б) Низька самооцінка може призвести до агресивної або пасивної поведінки, ускладнюючи конструктивний діалог.
 - в) Самооцінка не впливає на поведінку в конфлікті.
 - г) Медіатор повинен оцінювати самооцінку сторін для винесення рішення.
8. Що має на увазі медіатор, коли говорить про "**стилі спілкування**" учасників конфлікту?
- а) Лише швидкість мови сторін.
 - б) Особливості вербальної та невербальної комунікації, способи вираження думок та емоцій, що можуть сприяти або перешкоджати взаєморозумінню.
 - в) Лише граматичну правильність мови.
 - г) Вміння використовувати складні юридичні терміни.
9. Як медіатор може використовувати розуміння **індивідуально-психологічних особливостей** для ефективного проведення медіації?
- а) Шляхом маніпуляції слабкими сторонами учасників.
 - б) Шляхом адаптації комунікаційних стратегій, формулювання питань, вибору часу для обговорення чутливих тем та створення комфортної атмосфери.
 - в) Шляхом відкритого засудження емоційних проявів.

г) Шляхом ігнорування будь-яких індивідуальних відмінностей.

10. Яка з наведених характеристик може суттєво **ускладнити медіаційний процес**, вимагаючи від медіатора особливої уваги та підходу?

а) Високий рівень емоційного інтелекту в обох сторін.

б) Відкритість сторін до діалогу.

в) Виражена агресивність, небажання слухати або психологічний тиск однієї зі сторін.

г) Чітко визначені юридичні позиції сторін.

§ 2.3. Професійний портрет медіатора

Професійний портрет медіатора у сучасному академічному дискурсі окреслюється як багатовимірна конструкція, що поєднує у собі високий рівень особистісної зрілості, міждисциплінарні знання та практичну майстерність. У межах трансформаційного підходу до врегулювання конфліктів медіатор виступає не лише як нейтральний фасилітатор переговорного процесу, а як складний соціальний актор, на якого покладено відповідальність за динаміку взаємодії, підтримання етичного клімату та сприяння розвитку автономного і відповідального діалогу між сторонами.

На особистісному рівні центральними характеристиками ефективного медіатора є емпатія, здатність до глибокого слухання, емоційна стабільність, а також внутрішня мотивація до справедливості та поваги до гідності іншого. Емпатія та активне слухання слугують не просто інструментами комунікації, а засобами глибокого розуміння емоційного контексту конфлікту, який часто є прихованим під поверхнею раціональних аргументів. Нейтральність і безсторонність постають не лише як декларативні принципи, а як результат постійної рефлексії, самодисципліни та етичної відповідальності. Терпіння і стресостійкість дозволяють медіаторові підтримувати процес навіть за умов ескалації або рецидиву конфлікту, тоді як креативність та гнучкість створюють простір для формулювання інноваційних, адаптивних рішень.

Професійна компетентність медіатора базується на ґрунтовному знанні теорій та методологій медіації, володінні комунікативними та фасилітаційними техніками, а також навичках управління груповою динамікою та емоційними станами учасників. Знання різних підходів до медіації — фасилітативного, трансформативного, наративного, оціночного — дозволяє медіаторові гнучко підлаштовувати стратегії до конкретного соціального контексту. Високий рівень розвитку комунікативних навичок передбачає майстерне володіння техніками перефразування, рефреймінгу, активного слухання, а також розуміння невербальних аспектів спілкування. Психологічна обізнаність сприяє адекватній інтерпретації поведінкових патернів і когнітивних упереджень, що часто ускладнюють досягнення порозуміння.

Хоча медіатор не виконує функцій юридичного радника, базова правова грамотність дозволяє йому забезпечити відповідність досягнутих домовленостей нормативно-правовому полю, уникнути юридичних пасток і сприяти підвищенню правової свідомості сторін. Водночас аналітичні здібності медіатора — його вміння виокремлювати ключові вузлові моменти конфлікту, синтезувати розрізнені інтереси та формулювати узгоджені рішення — є необхідною передумовою досягнення функціональної угоди.

Етична складова професійної ідентичності медіатора відіграє ключову роль у формуванні довіри до процедури медіації та її результатів. Відповідно до міжнародних стандартів і професійних кодексів, діяльність медіатора має ґрунтуватися на принципах конфіденційності, інформованої згоди, компетентності, відсутності конфлікту інтересів та поваги до автономії учасників. Збереження конфіденційності гарантує безпечний простір для відкритого діалогу, а інформована згода забезпечує усвідомлену участь сторін у процесі. Відмова від участі у справах, що виходять за межі професійної компетенції, слугує запобіжником професійних зловживань і гарантує якість наданих послуг.

У підсумку, сучасний медіатор — це не лише спеціаліст з техніками переговорів, а носій високого рівня етичної культури, міждисциплінарного мислення та соціальної відповідальності. Його професійний портрет окреслюється як інтегративна модель, в якій поєднуються гуманістичні цінності, аналітичний інтелект, психологічна чутливість та здатність до фасилітації конструктивного діалогу. Такий фахівець стає ключовим агентом трансформації конфліктних систем і активним учасником формування культури миру в суспільстві.

Теоретичні питання

1. Які ключові професійні якості та навички визначають ефективність медіатора?
2. Опишіть етичні принципи, що формують професійний портрет медіатора.

Тестові питання

1. Яка з наведених якостей є **ключовою для професійного медіатора** і стосується його неупередженості до сторін?
 - а) Емоційність.
 - б) Нейтральність та безсторонність.
 - в) Харизматичність.
 - г) Схильність до оціночних суджень.
2. Що означає принцип **"самостійності сторін"** у контексті діяльності медіатора?
 - а) Медіатор повинен повністю контролювати процес.
 - б) Медіатор дозволяє сторонам самостійно приймати рішення та не нав'язує їм власної думки.
 - в) Медіатор ухвалює рішення за сторони.
 - г) Медіатор може диктувати умови угоди.
3. Яке значення має **конфіденційність** для професійного медіатора?

- а) Медіатор може розголошувати отриману інформацію будь-кому.
 - б) Медіатор зобов'язаний зберігати в таємниці всю інформацію, отриману під час медіації, якщо інше не передбачено законом.
 - в) Медіатор може використовувати конфіденційну інформацію у власних цілях.
 - г) Конфіденційність не стосується медіатора.
4. Яка з наведених **компетенцій** є важливою для медіатора у роботі з комунікацією між сторонами?
- а) Вміння вести монолог.
 - б) Навички активного слухання, емпатії та ефективної постановки питань.
 - в) Здатність перебивати сторони.
 - г) Фокусування лише на юридичних термінах.
5. Що є обов'язковим для професійного медіатора відповідно до законодавства України?
- а) Бути виключно юристом.
 - б) Пройти спеціальну базову підготовку (навчання медіації).
 - в) Мати ступінь доктора юридичних наук.
 - г) Бути старшим за 50 років.
6. Який з **етичних принципів** вимагає від медіатора утримуватися від особистих інтересів у результаті медіації?
- а) Принцип добровільності.
 - б) Принцип конфіденційності.
 - в) Принцип неупередженості та відсутності конфлікту інтересів.
 - г) Принцип самостійності сторін.
7. Яка роль медіатора у процесі врегулювання конфлікту?
- а) Винести обов'язкове рішення за сторони.
 - б) Бути фасилітатором діалогу, який допомагає сторонам знайти власне рішення.

- в) Надавати правові консультації та представляти інтереси однієї зі сторін.
 - г) Виступати в ролі свідка у подальшому судовому розгляді.
8. Чому **саморозвиток та підвищення кваліфікації** є важливими аспектами професійного портрета медіатора?
- а) Щоб медіатор міг змінювати закони.
 - б) Щоб медіатор міг адаптуватися до нових викликів, вдосконалювати навички та зберігати актуальність своїх знань.
 - в) Це лише формальність, яка не впливає на якість медіації.
 - г) Щоб отримати вищу заробітну плату.
9. Яка **особистісна риса** допомагає медіатору зберігати спокій та ефективність у напружених конфліктних ситуаціях?
- а) Схильність до паніки.
 - б) Емоційна стійкість та стресостійкість.
 - в) Агресивність.
 - г) Надмірна емоційність.
10. Що таке **"професійне вигорання"** у контексті діяльності медіатора і як його уникнути?
- а) Стан втоми, що не впливає на якість роботи.
 - б) Стан фізичного та емоційного виснаження, спричинений тривалим стресом, що вимагає саморефлексії та піклування про власне психологічне благополуччя.
 - в) Це обов'язкова стадія в професійному розвитку медіатора.
 - г) Стан, що лікується лише зміною професії.

§ 2.4. Групові динаміки в медіації: від індивідуальних до колективних стратегій

Попри стереотипне уявлення про медіацію як інструмент врегулювання двосторонніх конфліктів, значна частина соціальних суперечностей виникає в

контексті колективних взаємодій — у сімейному середовищі, трудових колективах, ділових об'єднаннях, громадських ініціативах. У таких випадках медіатор вступає в простір складної групової динаміки, що включає не лише індивідуальні особливості учасників, а й приховані механізми колективної поведінки, міжособистісні напруження, розподіл влади та впливу, а також нормативні установки, що регулюють взаємодію в групі. Успішне ведення медіаційного процесу в такому середовищі потребує розширеного розуміння міжособистісної комунікації, соціальної психології та здатності працювати з феноменами групової поведінки.

Групова динаміка у контексті медіації охоплює сукупність емоційних і комунікативних процесів, через які формується колективне сприйняття конфлікту, визначаються негласні ролі учасників і окреслюється спектр допустимої поведінки. Такі явища, як утворення коаліцій і альянсів, виникнення структур лідерства та маргіналізації, тиск більшості, емоційне зараження чи циркуляція спільних міфів про природу конфлікту, істотно впливають на можливість конструктивного діалогу. Участь у медіації окремих учасників із неоднаковим рівнем впливу, статусу чи доступу до ресурсів створює ризик нерівності позицій, що вимагає від медіатора постійної уваги до балансування сил і забезпечення процедурної справедливості.

Перехід від індивідуалізованого до колективного підходу вимагає трансформації медіаційних стратегій. Медіатор має виявляти як індивідуальні, так і групові інтереси, розрізняючи позиційні заяви та глибинні потреби підгруп чи окремих акторів. Організація багатосторонньої комунікації вимагає створення безпечного простору для вільного висловлення, впровадження чітких правил обговорення, візуалізації змісту діалогу та активного фасилітування участі. Стратегії управління коаліціями можуть включати як індивідуальні зустрічі з підгрупами (кокус), так і структурне перепрофілювання питань, що обговорюються, з метою уникнення бінарної логіки “свій-чужий” та залучення всіх сторін до створення спільного бачення.

Особливу складність становить управління емоційною атмосферою в групі, де почуття мають тенденцію до інтенсивного поширення і взаємного посилення. Для збереження конструктивного тону обговорення медіатор має вдаватися до технік емоційного контейнерування, нормалізації переживань, рефреймінгу негативних емоцій та підтримки діалогічної взаємодії навіть за умов високого напруження. Залучення до процесу тих учасників, чиї голоси є менш чутними або відсутніми у публічному просторі обговорення, є критично важливим для досягнення легітимності результату та запобігання відтворенню структурної нерівності в процесі ухвалення рішень.

Кінцева мета групової медіації полягає не лише у зниженні рівня конфліктності, а у формуванні рішення, яке визнається справедливим більшістю учасників і не викликає протесту з боку жодної зі сторін. Такий підхід передбачає апеляцію до колективного розуму, здатність знаходити точки консенсусу та формулювати гнучкі, багаторівневі домовленості, що враховують складність групових систем. Водночас групова медіація супроводжується численними викликами: зростанням кількості змінних, загрозою формування незмінних опозиційних блоків, наявністю неформальних лідерів або осіб із прихованими владними ресурсами, які можуть деформувати процес.

Ефективна робота в такому середовищі вимагає від медіатора високого рівня професійної підготовки, включаючи знання з теорії груп, механізмів впливу і протидії маніпуляціям, а також здатності до етичного лідерства й рефлексивного аналізу. Лише за умов інтеграції цих навичок медіація здатна перетворитися з технічного інструменту розв'язання спорів на потужний соціальний механізм, що сприяє стабілізації взаємодій, формуванню довіри та відновленню цілісності у складних групових структурах.

Теоретичні питання

1. Як групові динаміки впливають на медіаційний процес?

2. Які стратегії може застосовувати медіатор для переходу від індивідуальних до колективних рішень у груповій медіації?

Тестові питання

1. Що таке **групові динаміки** у контексті медіації?
 - а) Виключно індивідуальна поведінка кожного учасника.
 - б) Сукупність взаємодій, емоційних процесів, комунікаційних патернів та негласних правил, що виникають всередині групи.
 - в) Лише вербальні конфлікти між учасниками.
 - г) Набір правил, встановлених медіатором для групи.
2. Яке значення має розуміння групових динамік для медіатора?
 - а) Дозволяє медіатору ігнорувати індивідуальні потреби.
 - б) Допомогає медіатору адаптувати стратегії, ефективно керувати складними взаємодіями та сприяти колективному вирішенню конфлікту.
 - в) Допомогає медіатору зайняти сторону більшості.
 - г) Не має суттєвого значення для процесу медіації.
3. Яке явище може виникнути в груповій медіації, коли частина учасників об'єднується проти інших?
 - а) Груповий консенсус.
 - б) Коаліції та альянси.
 - в) Абсолютна нейтральність.
 - г) Індивідуальне рішення.
4. Чому медіатору у груповій медіації необхідно розширювати дослідження інтересів?
 - а) Тому що в групах інтереси завжди збігаються.
 - б) Щоб врахувати не лише індивідуальні, а й колективні інтереси, або інтереси окремих підгруп.
 - в) Це потрібно лише для сімейної медіації.
 - г) Щоб медіатор міг нав'язати свої інтереси.

5. Яка з наведених технік допомагає медіатору ефективно керувати **багатосторонньою комунікацією** в групі?
- а) Дозволяти говорити лише одній людині.
 - б) Встановлення чітких правил обговорення та використання візуальних засобів (наприклад, фліпчартів).
 - в) Ігнорування виступів деяких учасників.
 - г) Заохочення до одночасного висловлювання всіх учасників.
6. Що мається на увазі під "**емоційним зараженням**" у груповій динаміці?
- а) Обмін позитивними емоціями між усіма учасниками.
 - б) Швидке поширення емоцій (гнів, страх, тривога) серед членів групи.
 - в) Виключно прояви радості та задоволення.
 - г) Нейтральний емоційний стан усіх учасників.
7. Яка мета роботи медіатора з **коаліціями** в групі?
- а) Зміцнити існуючі коаліції.
 - б) Ідентифікувати коаліції та альянси, щоб запобігти їх негативному впливу на спільне рішення та сприяти інклюзивності.
 - в) Приєднатися до найсильнішої коаліції.
 - г) Створити нові коаліції.
8. Який **висновок** щодо індивідуальних стратегій медіації можна зробити при переході до групової роботи?
- а) Індивідуальні стратегії повністю непридатні для групової роботи.
 - б) Індивідуальні стратегії мають бути адаптовані та розширені для роботи з багатостороннім форматом та колективними динаміками.
 - в) Групова медіація не вимагає жодних спеціальних стратегій.
 - г) Медіатор повинен зосередитися виключно на найгучніших членах групи.
9. Який **витік** є одним з ключових викликів групової медіації?
- а) Зменшення кількості учасників.

- б) Збільшена складність через зростання кількості змінних та потенціал для розколів.
- в) Легкість досягнення консенсусу.
- г) Відсутність емоційної напруги.

10. Яка **основна мета** групової медіації щодо прийняття рішення?

- а) Досягнення рішення, вигідного лише для медіатора.
- б) Розробка рішення, яке буде сприйматися як справедливе та прийнятне для більшості або всіх членів групи.
- в) Нав'язування рішення, яке задовольнить лише одну сторону.
- г) Відсутність будь-якого рішення.

Рекомендовані нормативно-правові акти та література для самостійного опрацювання

Нормативно-правові акти:

1. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 11. Ст. 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (зі змінами, останні значні зміни в частині АСВС внесені, наприклад, 2021-2022 рр.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 року № 1798-XII (зі змінами, останні значні зміни в частині АСВС внесені, наприклад, 2021-2022 рр.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року № 2747-IV (зі змінами, останні значні зміни в частині АСВС внесені,

наприклад, 2021-2022 pp.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

6. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року № 1402-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

7. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a58#Text *(Хоча сама Директива старша за 5 років, вона є фундаментальною для сучасного українського законодавства, тому включена як нормативний орієнтир).*

8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про міжнародні мирові угоди, укладені за результатами медіації (Сінгапурська конвенція про медіацію) від 07 серпня 2019 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e32#Text *(Підписана у 2019, активні обговорення ратифікації в Україні тривають і є актуальними в межах 5 років).*

9. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень Закону України «Про медіацію» (на момент запиту можуть бути різні редакції та номери). Законодавча ініціатива. *(Цей пункт є загальним, оскільки конкретний номер проекту може змінюватися. Варто шукати найактуальніший варіант на сайті ВРУ).*

10. Рішення Конституційного Суду України (за наявності) або постанови Пленуму Верховного Суду (щодо застосування норм про медіацію). Офіційний вісник України. *(Цей пункт є загальним, оскільки конкретні рішення можуть бути оновлені; варто перевіряти на офіційних ресурсах ВСУ та КСУ).*

Рекомендована література:

Базова:

1. Болотіна Н.Б., Ротань В.Г. та ін. *Медіація в Україні: навч. посібник*. Київ : ЦУЛ, 2021. 304 с.
2. Громова М.М. *Теорія та практика медіації: підручник*. Київ : Алерта, 2022. 450 с.
3. Шевченко С.В. *Медіація як сучасний механізм врегулювання спорів: монографія*. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 380 с.
4. Проніна О.В. *Альтернативні способи вирішення спорів: підручник*. Харків : Право, 2022. 350 с.
5. Грищук В.К., Баранська Л.М. *Медіація в кримінальному провадженні: теорія і практика*. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 288 с.
6. Ковальчук О.О. *Медіація у цивільних правовідносинах: монографія*. Одеса : Юридична література, 2023. 250 с.
7. Джулай М.Б. Медіація як елемент відновного правосуддя в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2020. № 3 (62). С. 104-111.
8. Бігун М.О. Проблеми імплементації Закону України «Про медіацію» у судову практику. *Право України*. 2023. № 6. С. 98-109.
9. Фурса С.Я., Фурса Є.І. *Медіація: теоретичні та практичні аспекти*. Київ : ЦУЛ, 2022. 416 с.
10. Сафулько С.Ф. Медіація та примирення в господарському судочинстві. *Підприємство, господарство і право*. 2022. № 8. С. 60-65.

Допоміжна:

1. Кравчук Л.М., Поляков Б.В. Медіація в системі АСВС: світовий досвід та перспективи для України. *Актуальні проблеми права*. 2021. № 1 (85). С. 120-127.
2. Клименко А.М. Медіація у сфері сімейних відносин: переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2020. Вип. 62. С. 130-134.
3. Бойко А.І. Сучасний стан розвитку медіації в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 87-93.

4. Іванов О.В. Роль адвоката у медіації: питання етики та професійної відповідальності. *Адвокат*. 2024. № 4. С. 45-52.
5. Склярєнко І.О. Онлайн-медіація: виклики та можливості в умовах цифрової трансформації. *Інформація і право*. 2023. № 1 (44). С. 150-156.
6. Тимошук О.В. До питання про історичні передумови розвитку медіації на українських землях. *Правова держава*. 2021. № 32. С. 189-195.
7. Кузьмін Е.А. Особливості застосування медіації в адміністративному судочинстві. *Вісник Вищої ради правосуддя*. 2022. № 4. С. 78-85.
8. Рудий А.В. Медіація у трудових спорах: перспективи та правове регулювання. *Праця і закон*. 2024. № 2. С. 33-39.
9. Петренко В.В. Медіація як елемент соціального партнерства. *Соціологічні студії*. 2020. № 1 (10). С. 70-76.
10. Комарова Л.О. *Психологія конфлікту та медіації: навч. посібник*. Київ : УН-т «Україна», 2020. 210 с.

Інформаційні інтернет-ресурси:

1. Національна асоціація медіаторів України (НАМУ). *Офіційний вебсайт*. URL: <https://namu.com.ua/>
2. Центр медіації. *Офіційний вебсайт*. URL: <https://mediation.com.ua/>
3. Міністерство юстиції України. *Розділ «Медіація»*. URL: <https://minjust.gov.ua/>
4. Національна асоціація медіаторів України (НАМУ). *Офіційний вебсайт*. URL: <https://namu.com.ua/>
5. Центр медіації. *Офіційний вебсайт*. URL: <https://mediation.com.ua/>
6. Міністерство юстиції України. *Розділ «Медіація»*. URL: <https://minjust.gov.ua/>
7. USAID Justice for All Activity. *Матеріали та публікації про розвиток медіації в Україні*. URL: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine/justice-for-all>
8. Рада Європи. *Матеріали та рекомендації щодо медіації*. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/human-rights-and-rule-of-law>

9. UNCITRAL (Комісія ООН з права міжнародної торгівлі). *Тексти та посібники з медіації та примирення*. URL: <https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/mediation>
10. «Юридична Газета». *Актуальні статті та аналітика з питань медіації*. URL: <https://yur-gazeta.com/>
11. «Закон і Бізнес». *Аналітичні матеріали та коментарі до Закону України «Про медіацію»*. URL: <https://zib.com.ua/>
12. Проєкт ЄС «Право-Justice». *Публікації та заходи, присвячені ACBC*. URL: <https://pravojustice.eu/>

Розділ 3.

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ТА ДІАЛОГОВІ ТЕХНІКИ В МЕДІАЦІЇ

Цей розділ є ключовим для розвитку практичних навичок медіатора. Він детально розглядає особливості спілкування у конфліктних та юридично значущих ситуаціях, типологію комунікативних процесів, ділове спілкування в межах медіаційної процедури, а також принципи ведення переговорів та протидії маніпуляціям.

- **Призначення:** Розвиток ефективних комунікативних та діалогових навичок, необхідних для успішного проведення медіації.

Вступ до тестових питань розділу.

Медіація як форма альтернативного врегулювання спорів функціонує передусім у просторі міжособистісної комунікації. Сам конфлікт, у своїй глибинній природі, найчастіше постає не лише як зіткнення інтересів чи правових позицій, а як наслідок порушення, дефіциту або дисфункції комунікативного процесу. Інакше кажучи, конфлікт є маркером того, що сторони втратили здатність або можливість ефективно передавати й сприймати інформацію, усвідомлювати й узгоджувати потреби, емоції та очікування одне одного.

Комунікація в медіації виконує не лише інструментальну функцію, а є системоутворюючим елементом процедури. Вона не просто супроводжує процес перемовин, а конструює саму можливість діалогу, взаєморозуміння і, зрештою, порозуміння. У цьому сенсі медіатор виконує роль фасилітатора комунікативного простору — він не нав'язує рішення, а забезпечує безпечне, структуроване середовище, у якому сторони можуть почути одне одного, сформулювати свої інтереси, ідентифікувати точки перетину та співпраці.

Особливості комунікації в умовах конфлікту вимагають від медіатора глибокого розуміння психології спілкування. У конфліктних ситуаціях часто

активізуються механізми захисту, зростає емоційна напруга, домінує оцінне мислення та деструктивні комунікативні патерни: переривання, звинувачення, узагальнення, інтерпретації замість фактів. Завдання медіатора — вивести сторони з цього замкненого кола непорозуміння, переключивши комунікацію з позиційної на інтересоорієнтовану. Для цього використовуються спеціальні техніки: активне слухання, рефреймінг, уточнення, резюмування, невербальна підтримка, створення пауз для обмірковування.

Типологія комунікативних процесів у медіації включає як вербальні, так і невербальні прояви. Значущу роль відіграє метакомунікація — тобто комунікація про сам процес комунікації: сторони висловлюють, як вони себе почувають у розмові, як сприймають тон, темп, зміст слів. Медіатор повинен бути уважним до паралінгвістичних ознак: зміни голосу, темпу мовлення, міміки, жестикуляції, які свідчать про внутрішні стани сторін. Успішна медіація ґрунтується не на риториці переконання, а на емпатійній присутності, що відкриває простір для глибшого порозуміння.

Окремо варто зупинитися на діловому спілкуванні в межах медіації. Йдеться про поєднання формального стилю (структурованість, чіткість, лаконічність) з гнучкістю до емоційних потреб сторін. Медіатор повинен водночас зберігати нейтральність і демонструвати підтримку, бути уважним до змісту й тону висловлювань, уникати суб'єктивних оцінок, але заохочувати відвертість. Важливо дотримуватися балансу між процесуальною логікою (регламент, етапність, результативність) та гуманістичним підходом до спілкування.

Ключовим елементом комунікативної майстерності медіатора є здатність вести принципові переговори — тобто перемовини, орієнтовані не на поступки в позиціях, а на пошук взаємовигідних рішень через ідентифікацію істинних інтересів. Такий підхід вимагає точного формулювання потреб, виявлення зони спільного та відмінного, генерування опцій і спільної оцінки їх реалістичності. Принципові переговори передбачають відмову від жорсткої

дихотомії "виграш–програш" і сприяють формуванню моделі "виграш–виграш".

Водночас комунікативний процес у медіації не позбавлений ризиків, пов'язаних із використанням маніпуляційних стратегій. Маніпуляція у цьому контексті — це спроба приховано вплинути на думки, емоції або поведінку іншої сторони з метою отримання односторонньої переваги. Типовими формами є викривлення інформації, прихована загроза, демонстративна жертвенність, провокування почуття провини, апеляція до авторитету тощо. Медіатор має бути здатним розпізнати такі практики та м'яко нейтралізувати їх, зберігаючи рівновагу в комунікативному полі. Це можливо завдяки професійному володінню техніками деконструкції маніпулятивного дискурсу, переорієнтації на факти, емоційне дзеркалення, акцентуацію на спільних цінностях.

Отже, комунікація в медіації — це не просто обмін інформацією, а глибокий процес трансформації ставлень, емоцій і перспектив. Вона є засобом і метою одночасно: засобом досягнення домовленостей і простором для відновлення довіри. Усвідомлення та опанування комунікативних механізмів, специфіки мовлення в умовах конфлікту, принципів емпатійного діалогу та конструктивного мовленнєвого впливу є наріжним каменем професійної компетентності медіатора.

§ 3.1. Спілкування у конфліктних і юридично значущих ситуаціях

Комунікація становить базову передумову соціальної взаємодії, а в умовах конфліктів або юридично релевантних обставин вона набуває особливої ваги. Саме в таких ситуаціях механізми передачі та сприйняття інформації зазнають трансформацій, які значною мірою впливають на можливість досягнення взаєморозуміння, зниження напруженості та врегулювання суперечностей. У конфліктних контекстах комунікація перестає бути нейтральним обміном повідомленнями: вона відображає суб'єктивне

забарвлення ситуації, модифікується під впливом емоційної інтенсивності й часто спричиняє порушення її конструктивного потенціалу.

Конфлікт детермінує низку якісних змін у спілкуванні: емоційна напруга породжує агресивні або захисні реакції, викликає викривлення сприйняття й ускладнює здатність до логічного мислення та активного слухання. Поведінкові й когнітивні викривлення, що виникають унаслідок інтерпретації інформації крізь призму особистих упереджень, травматичного досвіду або страхів, знижують ефективність комунікації. У цьому контексті набуває чинності явище когнітивної селективності, коли інформація, яка не збігається з індивідуальними переконаннями, підсвідомо ігнорується або відкидається. Типовими проявами деструкції комунікативного процесу є домінування звинувачень, критики, ескалація голосових проявів або повне уникнення контакту. При цьому взаємодія часто зосереджується на позиціях сторін, а не на їхніх інтересах, що значно ускладнює можливість пошуку взаємоприйняттого рішення. Паралельно відбувається втрата довіри, що формує замкнене коло обережності, дистанціювання й скептицизму щодо намірів опонента.

Юридично значущі ситуації накладають на комунікацію додаткові обмеження та вимоги, пов'язані з нормативно-правовим статусом кожного висловлювання. Точність, однозначність і формальна коректність формулювань набувають особливої значущості, адже навіть незначна помилка чи нечіткість у висловлюванні може мати правові наслідки — від адміністративних спорів до судових процесів. Документування взаємодії стає обов'язковим елементом, оскільки письмова фіксація є доказовою базою у разі виникнення суперечки. Спілкування у правовому полі передбачає обізнаність сторін у нормативному контексті, наявність у них здатності коректно інтерпретувати правові норми та орієнтуватися в актуальній судовій практиці. Відмінність правового спілкування також полягає в обмеженому рівні конфіденційності: на відміну від медіаційного процесу, де приватність розмови є принциповою умовою, юридичні процедури мають відкритий або частково

публічний характер. Важливою рисою комунікації в юридичних обставинах є її формалізованість, що проявляється у вживанні спеціалізованої термінології, суворому дотриманні процедурного регламенту та етикетних норм.

Особлива роль у забезпеченні ефективної комунікації в конфліктних і юридично значущих умовах належить медіатору. Його професійне завдання полягає в нейтралізації деструктивних факторів спілкування та перетворенні їх на інструменти конструктивного діалогу. Засобами досягнення такого ефекту є низка комунікативних технік, зокрема активне слухання, яке не лише створює відчуття бути почутим, а й забезпечує цілісне збирання інформації про позиції сторін. Перефразування та резюмування дають можливість уточнити значення висловленого, знизити градус емоційного напруження та створити нейтральне поле для подальшого обговорення. Надзвичайно ефективним є застосування техніки рефреймінгу — переосмислення негативного або загрозливого повідомлення у конструктивному або принаймні нейтральному контексті, що сприяє ментальному зрушенню в учасників конфлікту.

Не менш важливою є здатність медіатора до управління емоціями сторін, що реалізується через створення психологічно безпечного простору, нормалізацію емоційних реакцій і, за потреби, їх дозовану вербалізацію. Крім того, центральним завданням комунікативної фасилітації є перенесення акценту з позицій до інтересів — виявлення глибинних мотивів і потреб, що відкриває шлях до взаємовигідного узгодження. Встановлення спільних правил ведення діалогу, дотримання черговості висловлювань і повага до права кожного бути почутим також створюють передумови для якісної зміни комунікативного простору.

Таким чином, спілкування в умовах конфлікту або юридичної релевантності постає не лише як канал обміну інформацією, а як складна психологічно-соціальна система, від ефективного функціонування якої залежить можливість деескалації напруги та побудови консенсусу. Розуміння специфіки такої комунікації та володіння техніками її фасилітації є ключовими компетентностями медіатора, що визначають успіх процесу врегулювання

конфлікту та забезпечують стійкість до правових ризиків у межах юридично значущого діалогу.

Теоретичні питання

1. Охарактеризуйте особливості спілкування у конфліктних ситуаціях з правовим значенням.
2. Яку роль відіграє вербальна та невербальна комунікація у процесі врегулювання юридично значущих спорів?

Тестові питання

1. Яке значення має **спілкування** у конфліктних ситуаціях?
 - а) Воно завжди загострює конфлікт.
 - б) Це основний інструмент для виявлення причин конфлікту, обміну інформацією та пошуку шляхів його вирішення.
 - в) Не має значення, оскільки конфлікти вирішуються лише силовими методами.
 - г) Спілкування є лише формальністю.
2. Яка особливість спілкування характерна для **конфліктних ситуацій**?
 - а) Сторони завжди говорять чітко та раціонально.
 - б) Часта наявність емоційної напруги, спотворене сприйняття інформації та агресивні комунікаційні патерни.
 - в) Відсутність будь-яких емоцій.
 - г) Спілкування є максимально об'єктивним.
3. Чому у **юридично значущих ситуаціях** важлива точність формулювань у спілкуванні?
 - а) Щоб показати свою ерудованість.
 - б) Тому що кожне слово може мати правові наслідки та впливати на права й обов'язки сторін.
 - в) Точність не важлива, головне – швидкість.
 - г) Це важливо лише для адвокатів.

4. Яке явище часто перешкоджає ефективному спілкуванню у конфлікті, впливаючи на те, як людина інтерпретує інформацію?
- а) Абсолютна об'єктивність.
 - б) Когнітивні упередження (баєси) та суб'єктивне сприйняття.
 - в) Виключно доброзичливе ставлення.
 - г) Чітке дотримання юридичних норм.
5. Що таке "**активне слухання**" у контексті спілкування в конфлікті?
- а) Перебивання співрозмовника, щоб висловити свою думку.
 - б) Уважне сприйняття інформації, виявлення емоцій та потреб співрозмовника, а також зворотний зв'язок для підтвердження розуміння.
 - в) Лише пасивне мовчання.
 - г) Запис кожної фрази без аналізу.
6. Як **невербальне спілкування** проявляється у конфліктних ситуаціях?
- а) Воно не відіграє жодної ролі.
 - б) Через міміку, жести, позу, тон голосу, що можуть видавати приховані емоції або посилювати словесне повідомлення.
 - в) Тільки через письмову форму.
 - г) Лише у відсутності будь-яких рухів тіла.
7. Чому у конфліктних ситуаціях часто виникають **комунікаційні бар'єри**?
- а) Через надмірну доброзичливість.
 - б) Через сильні емоції, низький рівень довіри, різне сприйняття реальності та бажання домінувати.
 - в) Через повну згоду сторін.
 - г) Через надто повільне спілкування.
8. Яка **роль медіатора** у покращенні спілкування в конфлікті?
- а) Заборонити сторонам розмовляти.

б) Фасилітувати діалог, допомагати сторонам висловлюватися зрозуміло, слухати один одного та переходити від звинувачень до обговорення інтересів.

в) Нав'язувати власні погляди на спір.

г) Виступати у ролі перекладача мови.

9. Що означає "**рефреймінг**" у комунікації конфлікту?

а) Повторення слів співрозмовника без змін.

б) Зміна негативного формулювання на більш нейтральне або позитивне, щоб змінити сприйняття ситуації.

в) Ігнорування суті повідомлення.

г) Постійне перебивання.

10. Які **наслідки** може мати неефективне спілкування у конфліктній ситуації?

а) Швидке та легке вирішення спору.

б) Загострення конфлікту, непорозуміння, відсутність прогресу у врегулюванні та погіршення відносин.

в) Створення нового судового прецеденту.

г) Автоматичне визнання правоти однієї зі сторін.

§ 3.2. Типологія комунікативних процесів

Ефективна комунікація становить концептуальне ядро медіаційного процесу, оскільки саме вона забезпечує умови для переходу від конфронтації до конструктивного діалогу. Для того щоб цілеспрямовано та свідомо впливати на хід взаємодії між сторонами, медіатору необхідно глибоко розуміти природу комунікативних процесів, їх типологію, особливості прояву в умовах конфлікту та трансформаційний потенціал. Системна класифікація видів комунікації дозволяє аналітично підходити до оцінки поточного стану діалогу, виявляти його дисфункції та оперативно застосовувати відповідні інтервенції.

У структурному вимірі комунікація поділяється за формою на вербальну та невербальну. Вербальні компоненти спілкування охоплюють мовні

висловлювання, інтонаційні варіації, темп мовлення, які забезпечують артикуляцію позицій, формулювання інтересів і презентацію можливих варіантів розв'язання конфлікту. У контексті медіації саме вербальне мовлення є основним каналом раціоналізації ситуації, виявлення потреб сторін та формулювання угод.

Невербальні прояви, натомість, виконують важливу функцію емоційного резонансу та невербалізованої експресії внутрішніх станів. Міміка, жести, поза, очний контакт, проксеміка та паравербальні маркери (тон, тембр, паузи) часто репрезентують глибинний рівень комунікації, який не завжди піддається свідомому контролю. У медіаційній практиці уважне спостереження за цими сигналами дозволяє медіатору точніше діагностувати приховані емоції, страхи чи напругу між сторонами, вчасно втручатися та коригувати напрям розмови.

З огляду на мету та спрямованість комунікативного акту виділяють кілька базових типів. Інформативне спілкування зосереджене на фактичній передачі даних і деталей, що є особливо цінним на етапі з'ясування обставин. Оціночна комунікація, що включає суб'єктивні судження й інтерпретації, нерідко супроводжується емоційною забарвленістю, що потребує втручання медіатора для уникнення ескалації. Емоційний тип комунікації є каналом для вербалізації почуттів, що у медіації вимагає фасилітаційних навичок з боку медіатора, аби забезпечити безпечне та конструктивне вираження афективних станів. Мотиваційна комунікація орієнтована на спонукання до дій, зміну поведінки чи прийняття рішення, а фасилітаційна — є ключовим інструментом самого медіатора, який організовує, структуровує і просуває процес діалогу.

У міжособистісному аспекті взаємодія набуває різних форм: діалог, що є основним форматом у медіації, забезпечує обмін репліками, активне слухання й співпереживання. Монологічне спілкування, попри обмежений інтерактивний потенціал, може бути корисним у разі необхідності чіткого інформування чи структурування процесу. Особливого значення набуває формат кокусу — індивідуальної конфіденційної бесіди медіатора з окремою стороною, яка дозволяє глибше розкрити внутрішню позицію, страхи чи

стратегії. У випадках багатосторонньої медіації (наприклад, сімейних, корпоративних чи громадських конфліктів) комунікація набуває групового виміру, що вимагає особливих навичок модерації з боку медіатора для забезпечення балансу голосів.

Комунікативні акти також відрізняються за рівнем усвідомленості. Усвідомлена комунікація характеризується раціональним контролем за мовними і невербальними проявами, чітким формулюванням цілей і дотриманням стратегічної лінії поведінки. Натомість неусвідомлені акти — це спонтанні, іноді не контрольовані прояви, які репрезентують автентичні емоції, внутрішній опір чи приховані очікування. Висока чутливість до таких проявів і здатність працювати з ними становлять ознаку професійної компетентності медіатора.

Таким чином, типологія комунікативних процесів у медіації виконує не лише аналітичну, а й операціональну функцію: вона дозволяє медіатору глибше розуміти природу взаємодії, диференціювати її складові та цілеспрямовано впливати на її перебіг. Завдяки цій типології медіатор може перемістити фокус спілкування з деструктивного рівня — емоційної напруги, обвинувачень та замкнутості — до конструктивного — відкритого діалогу, емпатійного слухання, виявлення інтересів та формування спільних рішень. Саме через таке усвідомлене управління комунікацією досягається основна мета медіації — відновлення порозуміння та досягнення згоди.

Теоретичні питання

1. Наведіть основні типи комунікативних процесів та їхні характеристики в контексті медіації.
2. Як розуміння типології комунікації допомагає медіатору ефективно керувати діалогом?

Тестові питання

1. Який вид спілкування включає використання слів, мови та інтонації?

- а) Невербальне спілкування.
 - б) Паравербальне спілкування.
 - в) Вербальне спілкування.
 - г) Міжособистісне спілкування.
2. До якого типу невербального спілкування належить використання простору та відстані між співрозмовниками?
- а) Міміка.
 - б) Жести.
 - в) Проксеміка.
 - г) Очний контакт.
3. Який комунікативний процес спрямований на передачу та отримання об'єктивної інформації?
- а) Емоційний процес.
 - б) Оціночний процес.
 - в) Інформативний процес.
 - г) Мотиваційний процес.
4. Що таке **кокус** у контексті типології комунікативних процесів?
- а) Обговорення проблеми всією групою.
 - б) Спілкування медіатора з однією зі сторін конфлікту наодинці.
 - в) Передача повідомлення без використання слів.
 - г) Діалог між двома сторонами без медіатора.
5. Який комунікативний процес передбачає висловлення суджень, думок та оцінок щодо ситуації?
- а) Мотиваційний процес.
 - б) Фасилітаційний процес.
 - в) Емоційний процес.
 - г) Оціночний процес.
6. До яких елементів невербального спілкування належать висота та тембр голосу, швидкість мовлення та паузи?
- а) Міміка.

- б) Жести.
 - в) Очний контакт.
 - г) Паравербальні елементи.
7. Яка основна мета **мотиваційного (спонукального) комунікативного процесу**?
- а) Виключно обмін фактами.
 - б) Вираження емоцій.
 - в) Спрямований на зміну поведінки, поглядів або прийняття певних дій іншою стороною.
 - г) Структурування діалогу.
8. Який вид спілкування є найбільш складним для медіатора, коли він керує взаємодією між трьома або більше учасниками?
- а) Монолог.
 - б) Діалог.
 - в) Багатостороння комунікація.
 - г) Кокус.
9. Що означає **неусвідомлене (мимовільне) спілкування**?
- а) Коли людина свідомо обирає слова.
 - б) Мимовільні жести, міміка, зітхання, що можуть видавати справжні емоції, не контрольовані свідомістю.
 - в) Лише письмова комунікація.
 - г) Спілкування, яке відбувається без участі медіатора.
10. Який комунікативний процес є ключовою роллю медіатора і спрямований на полегшення та організацію діалогу між сторонами?
- а) Інформативний процес.
 - б) Фасилітаційний процес.
 - в) Емоційний процес.
 - г) Оціночний процес.

§ 3.3. Ділове спілкування в межах медіаційної процедури

У межах процедури медіації, яка, попри свою відносну неформальність у порівнянні з судовим розглядом, залишається інституційно вивіреном механізмом альтернативного вирішення конфліктів, ділове спілкування виконує фундаментальну функцію. Його специфіка полягає не лише в обміні релевантною інформацією, а в цілеспрямованій комунікативній взаємодії між учасниками процесу, що відбувається в межах чітко структурованих процедурних рамок і зорієнтована на досягнення взаємоприйнятного, правово та соціально релевантного результату — укладення згоди.

Професійна комунікація у медіації виявляється через низку характеристик, які визначають її змістову та процесуальну своєрідність. Передусім ідеться про її цілеспрямованість, що відображається у відповідності комунікативних дій певним завданням кожної фази процедури: від створення умов для встановлення контакту й збору релевантної інформації — до формування, обговорення та узгодження варіантів рішень, які відповідають реальним інтересам сторін. Така комунікація ніколи не є випадковою або хаотичною — вона формалізована через структуру, яку задає медіатор, моделюючи логіку взаємодії між сторонами, регламентуючи час і порядок висловлювань, визначаючи тематику обговорення та залучаючи фасилітаційні техніки задля ефективного управління діалогом.

З огляду на конфліктогенний характер взаємодії, медіаційне спілкування реалізується у формі офіційно-ділового стилю, який передбачає нейтральність висловлювань, уникнення емоційно забарвлених суджень і персональних оцінок, акцент на раціональному змісті та суті проблеми, а не на міжособистісних проєкціях. Такий стиль сприяє зниженню емоційної напруги й водночас зберігає конструктивний потенціал комунікації.

Визначальною ознакою комунікаційного процесу в медіації є його орієнтація на інтереси, а не позиції. На відміну від змагальних моделей

комунікації, де сторони фокусуються на захисті своїх вимог, медіація спрямована на виявлення підґрунтьових потреб, мотивів і цінностей, що лежать в основі заявлених позицій. Саме через фокус на інтересах створюється можливість для формування нестандартних, але реалістичних рішень, прийнятних для обох сторін.

Умовою результативності ділового спілкування в межах медіації є дотримання принципу конфіденційності, який гарантує сторонам захищеність висловлювань і створює простір довіри, вільний від зовнішнього тиску. Також важливими етичними параметрами залишаються взаємна повага й комунікативна делікатність, що підтримуються як самими сторонами, так і, насамперед, медіатором, який виступає гарантом відповідної атмосфери.

У своїй професійній ролі медіатор виконує функції організатора, координатора й фасилітатора ділового спілкування, забезпечуючи його змістову й процесуальну логіку. Він створює безпечне середовище, у якому знижуються бар'єри недовіри та конфронтації, а сторони набувають впевненості у можливості конструктивного висловлювання своїх позицій. Установлення чітких правил комунікації — ще один важливий аспект його діяльності: недопущення переривань, дотримання черговості висловлювань, фокус на темі розмови — все це спрямовано на забезпечення рівноправної участі всіх учасників.

Особливої ваги набуває здатність медіатора спрямовувати розмову в конструктивне русло, трансформуючи деструктивні прояви (звинувачення, емоційні випадки) у продуктивне обговорення інтересів. Для цього він використовує низку спеціалізованих комунікативних технік — активне слухання, перефразування, резюмування, рефреймінг, постановку відкритих запитань, — які сприяють глибшому розумінню між сторонами, проясненню смислів і формуванню спільного бачення проблемної ситуації.

Не менш важливою є функція регулювання емоційної динаміки, що передбачає надання учасникам можливості виразити свої емоції в безпечній, контрольованій формі, аби запобігти ескалації конфлікту та зберегти

раціональне підґрунтя діалогу. Підтримка балансу у висловлюваннях — ще один ключовий аспект, який забезпечує рівний доступ до комунікації, особливо в ситуаціях, коли одна зі сторін демонструє домінантну поведінку.

Ділове спілкування в медіації проходить низку взаємопов'язаних етапів, що формують логіку розгортання процесу. На вступній фазі відбувається знайомство, роз'яснення суті процедури, її принципів і правил, а також погодження порядку денного. У фазі викладу позицій кожна сторона має змогу сформулювати своє бачення ситуації, а медіатор, використовуючи техніки активного слухання, фіксує ключові моменти для подальшого аналізу. У наступній фазі зосереджується увага на інтересах сторін, що дозволяє перейти від конфронтації до пошуку можливих точок дотику. Потім ініціюється спільне генерування варіантів рішень із залученням методів креативного мислення. Обговорення згенерованих варіантів дозволяє оцінити їхню життєздатність, прийнятність і ефективність, а завершальною фазою є формалізація досягнутих домовленостей у вигляді чітко сформульованої письмової угоди.

Таким чином, ділове спілкування в межах медіації є водночас раціональним інструментом вирішення конфліктів і складним соціально-психологічним процесом, який вимагає високого рівня професійної компетентності медіатора, а також комунікативної відкритості та готовності до співпраці з боку сторін. Успішне управління цим процесом створює передумови для сталого, ефективного та добровільного врегулювання спорів, що має особливе значення в умовах зростання потреби суспільства у досудовому вирішенні конфліктних ситуацій.

Теоретичні питання

1. Які принципи ділового спілкування є основоположними для успішної медіаційної процедури?
2. Опишіть техніки ділового спілкування, що застосовуються медіатором для досягнення консенсусу.

Тестові питання

1. Яке основне призначення **ділового спілкування** в медіаційній процедурі?
 - а) Визначення винного.
 - б) Спрямованість на досягнення конкретного результату – взаємовигідної угоди.
 - в) Обмін особистими думками та емоціями без мети.
 - г) Надання юридичних консультацій.
2. Яка особливість ділового спілкування в медіації означає, що кожен етап має свою мету?
 - а) Конфіденційність.
 - б) Офіційно-діловий стиль.
 - в) Цілеспрямованість.
 - г) Ввічливість.
3. Який **стиль комунікації** підтримує медіатор у діловому спілкуванні?
 - а) Емоційно-експресивний.
 - б) Особистісно-орієнтований.
 - в) Офіційно-діловий.
 - г) Дружній та неформальний.
4. На чому **фокусується** ділове спілкування в медіації, на відміну від традиційних дебатів?
 - а) На виключно юридичних позиціях сторін.
 - б) На звинуваченнях та критиці.
 - в) На виявленні та обговоренні глибинних інтересів сторін.
 - г) На початкових вимогах.
5. Яка роль медіатора як **організатора ділового спілкування**?
 - а) Нав'язувати сторонам свої рішення.
 - б) Забезпечувати атмосферу довіри та поваги, встановлювати правила та керувати процесом.

- в) Ігнорувати емоції сторін.
 - г) Виступати як адвокат однієї зі сторін.
6. Яка з наведених технік є інструментом ділового спілкування, що допомагає медіатору **перевірити розуміння та надати зворотний зв'язок**?
- а) Перебивання.
 - б) Розповідь особистих історій.
 - в) Перефразування та резюмування.
 - г) Надання прямих вказівок.
7. На якій фазі ділового спілкування в медіації сторони викладають своє бачення ситуації та свої вимоги?
- а) Вступна фаза.
 - б) Фаза збору інформації та викладу позицій.
 - в) Фаза генерації варіантів рішень.
 - г) Фаза укладання угоди.
8. Чому **конфіденційність** є важливим елементом ділового спілкування в медіації?
- а) Щоб медіатор міг використовувати інформацію у власних цілях.
 - б) Тому що вона створює безпечний простір для відвертого обговорення.
 - в) Вона не має значення в діловому спілкуванні.
 - г) Щоб обмежити доступ до інформації лише медіатору.
9. Яка фаза ділового спілкування передбачає **"мозковий штурм"** для створення якомога більшої кількості можливих варіантів вирішення?
- а) Фаза дослідження інтересів.
 - б) Фаза обговорення та вибору рішення.
 - в) Фаза генерації варіантів рішень.
 - г) Фаза укладання угоди.
10. Чому **структурованість** є особливістю ділового спілкування в медіації?

- а) Щоб зробити процес максимально неформальним.
- б) Тому що медіатор організовує спілкування, встановлюючи правила та керуючи обговореннями за темами.
- в) Це потрібно лише для судових засідань.
- г) Щоб дозволити сторонам говорити хаотично.

§ 3.4. Принципові переговори та маніпуляції в медіації

Медіація, як спеціалізований процес ведення переговорів за участі нейтральної третей сторони, вимагає глибокого розуміння не лише загальних комунікаційних механізмів, а й специфіки переговорних стратегій, зокрема принципових переговорів, а також здатності ідентифікувати і протидіяти маніпулятивним впливам. Концепція принципових переговорів, що була розроблена Р. Фішером та В. Юрі в межах Гарвардського переговорного проєкту, визнана однією з найбільш дієвих моделей врегулювання конфліктів у контексті медіації. Вона суттєво відрізняється від традиційного позиційного підходу, де учасники жорстко дотримуються своїх початкових вимог, акцентуючи увагу на глибинних інтересах, які лежать в основі позицій.

Застосування принципових переговорів передбачає низку ключових положень, що сприяють конструктивному діалогу і пошуку взаємовигідних рішень. Зокрема, важливо відокремлювати особистісний вимір від предмету конфлікту, що дозволяє зосередити увагу на суті проблеми, зменшуючи ризик емоційних протистоянь. Визначення та розкриття інтересів сторін, а не лише їхніх формальних позицій, створює основу для більш глибокого порозуміння і відкриває можливості для співпраці, оскільки інтереси можуть виявитися сумісними або навіть ідентичними, тоді як початкові позиції часто виглядають несумісними. Генерація широкого спектру варіантів рішень за допомогою колективного креативного пошуку, без попередньої оцінки ідей, забезпечує простір для пошуку оптимальних компромісів. При цьому наполягання на застосуванні об'єктивних, справедливих і незалежних критеріїв, таких як

законодавчі норми, ринкові стандарти чи експертні висновки, гарантує прозорість процесу і зменшує ймовірність використання тиску або маніпуляцій.

Водночас, незважаючи на загальну орієнтацію медіації на відкритий діалог та співпрацю, у процесі переговорів нерідко проявляються різноманітні маніпулятивні стратегії, що можуть суттєво підривати довіру та ефективність врегулювання конфлікту. Емоційний тиск, зокрема викликання почуттів провини, жалю чи страху, прагнення досягти поступок за допомогою залякувань чи погроз, створення ілюзії обмеженого вибору, позиціонування себе у ролі жертви, а також умисне спотворення або приховування інформації – всі ці прийоми можуть спотворювати хід переговорів і сприяти нерівним умовам взаємодії. Також поширені тактики, що використовують дихотомію "хороший поліцейський / поганий поліцейський", або ж навмисне порушення встановлених правил медіації, що мають на меті дестабілізувати процес і створити перевагу для однієї зі сторін.

Протидія маніпуляціям вимагає від медіатора високого рівня професіоналізму і комплексного застосування спеціалізованих методів. Важливою складовою є уважне спостереження за невербальними сигналами та поведінковими аномаліями, що можуть вказувати на використання маніпулятивних тактик. Акцентування уваги учасників на дотриманні процедурних правил і конструктивності діалогу сприяє підтримці дисципліни в переговорному процесі. Перенаправлення фокусу з емоційних реакцій на глибинні інтереси сторін допомагає знизити вплив маніпуляцій. Залучення об'єктивних стандартів як базису для прийняття рішень сприяє формуванню більш збалансованих і справедливих результатів. У випадках, коли існує підозра на тиск або недостатнє розуміння правових чи психологічних аспектів, медіатор може рекомендувати залучення незалежних консультантів. Застосування окремих зустрічей (кокусів) дає можливість глибше з'ясувати мотиви і зменшити емоційне навантаження, створюючи безпечний простір для вираження справжніх потреб. Нагадування про концепцію найкращої

альтернативи до переговорної угоди (BATNA) дозволяє сторонам усвідомити власну позицію сили і протистояти тиску з боку опонента.

Інтеграція принципів переговорів і цілеспрямована протидія маніпулятивним практикам становлять фундамент високої кваліфікації медіатора. Ці складові забезпечують чесність, прозорість і продуктивність медіаційного процесу, сприяючи сталому врегулюванню конфліктів на засадах взаємної поваги та розуміння.

Теоретичні питання

1. Поясніть сутність принципів переговорів та їх значення для медіаційного процесу.
2. Які форми маніпуляції можуть зустрічатися в медіації та як медіатор має реагувати на них?

Тестові питання

1. На чому фокусуються **принципові переговори**, на відміну від позиційних?
 - а) На жорстких початкових вимогах сторін.
 - б) На глибинних інтересах учасників.
 - в) На визначенні винного у конфлікті.
 - г) На обмеженні кількості можливих рішень.
2. Який з принципів принципів переговорів означає, що переговори мають бути спрямовані на вирішення проблеми, а не на особистісні конфлікти?
 - а) Зосереджуйтесь на інтересах.
 - б) Генеруйте різноманітні варіанти.
 - в) Відокремлюйте людей від проблеми.
 - г) Наполягайте на об'єктивних критеріях.
3. Що таке **інтерес** у контексті принципів переговорів?
 - а) Те, що сторона заявляє, що вона хоче.

- б) Те, чому сторона хоче щось; її потреби, бажання, побоювання.
 - в) Об'єктивні критерії оцінки.
 - г) Початкова позиція сторони.
4. Яка тактика маніпуляції передбачає спроби викликати почуття провини, жалості або страху в опонента чи медіатора?
- а) Залякування та погрози.
 - б) Створення ілюзії обмеженого вибору.
 - в) Емоційний тиск.
 - г) Приховування інформації.
5. Що рекомендується робити під час фази **генерації варіантів** у принципових переговорах?
- а) Відразу критикувати всі пропозиції.
 - б) Проводити "мозковий штурм" для створення якомога більшої кількості можливих варіантів, відстрочуючи оцінку ідей.
 - в) Шукати лише єдине "правильне" рішення.
 - г) Вимагати негайного прийняття першого запропонованого варіанта.
6. Який метод протидії маніпуляціям допомагає сторонам усвідомити їхню реальну силу та допомагає протистояти тиску?
- а) "Гра в жертву".
 - б) Ігнорування правил медіації.
 - в) Нагадування про BATNA (Best Alternative to a Negotiated Agreement).
 - г) Залякування.
7. Який з наведених прикладів є **тактикою маніпуляції**?
- а) Запрошення до отримання незалежної юридичної консультації.
 - б) Чітке дотримання правил медіації.
 - в) Заява: "Я зруйную ваш бізнес у суді, якщо ви мені не поступитеся!"
 - г) Запропонувати використовувати об'єктивні критерії.
8. Яка роль **об'єктивних критеріїв** у принципових переговорах?

- а) Дозволяють маніпулювати іншою стороною.
 - б) Допомагають уникнути маніпуляцій та тиску, ґрунтуючи рішення на справедливих та незалежних стандартах.
 - в) Завжди призводять до тупикової ситуації.
 - г) Обмежують креативність у пошуку рішень.
9. Що може зробити медіатор, щоб нейтралізувати **приховування або викривлення інформації** однією зі сторін?
- а) Повністю довіряти всій наданій інформації.
 - б) Заохочувати до отримання незалежної консультації та бути уважним до невідповідностей.
 - в) Ігнорувати інформацію.
 - г) Самостійно шукати інформацію в інших джерелах без згоди сторін.
10. Який принцип принципових переговорів спрямований на розкриття справжніх потреб, бажань та побоювань сторін?
- а) Відокремлюйте людей від проблеми.
 - б) Генеруйте різноманітні варіанти для взаємної вигоди.
 - в) Зосереджуйтесь на інтересах, а не на позиціях.
 - г) Наполягайте на використанні об'єктивних критеріїв.

**Рекомендовані нормативно-правові акти та література для
самостійного опрацювання**

Рекомендована література:

1. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022, № 4, ст. 25.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV (із змінами та доповненнями, актуальними до 2024 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004, № 40-41, ст. 492.

3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII (із змінами та доповненнями, актуальними до 2024 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992, № 6, ст. 56.

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV (із змінами та доповненнями, актуальними до 2024 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 2005, № 35-36, № 37, ст. 446.

5. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження медіації» № 3524 від 15.05.2020 (як приклад законотворчої роботи в галузі).

Базова:

1. Гончаренко, О. В. *Медіація в Україні: становлення та перспективи розвитку*. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 320 с.

2. Коваленко, О. В., Саєнко, Ю. О. *Психологія конфлікту та медіації*. Харків : Право, 2022. 280 с.

3. Шевченко, М. С. *Комунікативні стратегії медіатора: теорія та практика*. Львів : Астролябія, 2021. 265 с.

4. Петренко, В. О., Іванов, А. В. *Мистецтво переговорів: принциповий підхід*. Київ : Знання, 2023. 350 с.

5. Fisher, R., Ury, W. *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*. Updated edition. New York : Penguin Books, 2020. 224 p. (Хоча це класика, актуалізовані видання продовжують виходити і залишаються базовими).

6. Скляр, Г. Ю. *Ефективна комунікація у вирішенні спорів*. Дніпро : Моноліт, 2022. 210 с.

7. Литвин, О. П. *Діалогові техніки в медіації*. Одеса : Фенікс, 2024. 190 с.

8. Ковальчук, І. В. *Медіація як інструмент мирного врегулювання конфліктів*. Полтава : Рідна справа, 2021. 245 с.

9. Білик, Н. Г. *Маніпуляції в переговорах: розпізнавання та протидія*. Київ : Форум, 2023. 180 с.

10. Воробей, Р. С. *Психологічні аспекти медіації*. Суми : Університетська книга, 2022. 200 с.

Допоміжна:

1. Григоренко, С. Д. *Емоційний інтелект медіатора*. Київ : Книги та Технології, 2021. 175 с.
2. Дзюба, І. В. *Невербальна комунікація в конфлікті*. Вінниця : Нова Книга, 2022. 160 с.
3. Кравченко, П. В. *Юридична психологія та конфліктологія*. Харків : Фактор, 2020. 300 с.
4. Задорожній, А. С. *Практичний посібник з медіації*. Київ : Правова єдність, 2023. 150 с.
5. Михайлова, Л. М. *Комунікативні бар'єри та шляхи їх подолання*. Львів : Світ, 2022. 185 с.
6. Поліщук, Г. І. *Медіація в бізнесі: особливості та перспективи*. Дніпро : Ліра, 2021. 220 с.
7. Руденко, В. А. *Етика переговорного процесу*. Київ : Центр навчальної літератури, 2023. 195 с.
8. Клименко, О. Б. *Альтернативні способи вирішення спорів*. Одеса : Юридична література, 2020. 250 с.
9. Сердюк, Д. В. *Основи конфліктології*. Полтава : Астрєя, 2022. 215 с.
10. Федорова, К. В. *Навички ефективного слухання та їх розвиток*. Київ : Освіта, 2024. 140 с.

Інформаційні інтернет-ресурси:

1. Національна асоціація медіаторів України. *Медіація в Україні*. URL: <https://namu.com.ua/> (дата звернення: 03.06.2025).
2. Український центр медіації. *Новини та публікації*. URL: <https://ukrmediation.com.ua/> (дата звернення: 03.06.2025).
3. Міністерство юстиції України. *Розділ «Медіація»*. URL: <https://minjust.gov.ua/> (дата звернення: 03.06.2025).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (Legislation Database). *Закон України «Про медіацію»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 03.06.2025).
5. Harvard Law School Program on Negotiation. *Latest Insights*. URL: <https://www.pon.harvard.edu/> (дата звернення: 03.06.2025).
6. Mediation Institute (Australia). *Resources for Mediators*. URL: <https://www.mediationinstitute.edu.au/> (дата звернення: 03.06.2025).
7. International Mediation Institute (IMI). *Knowledge Base*. URL: <https://imimediation.org/> (дата звернення: 03.06.2025).
8. Платформа «Правова допомога». *Статті про медіацію*. URL: <https://legalaids.gov.ua/> (дата звернення: 03.06.2025).
9. Юридична газета. *Розділ «Медіація»*. URL: <https://yur-gazeta.com/> (дата звернення: 03.06.2025).
10. Центр комерційного права. *Публікації з АРС*. URL: <https://www.commerciallaw.com.ua/> (дата звернення: 03.06.2025).

Розділ 4.

ПОЗАСУДОВІ МЕХАНІЗМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ: АЛГОРИТМИ ТА ЦИФРОВІ РІШЕННЯ

Розділ присвячений сучасним підходам до позасудового врегулювання спорів, включаючи алгоритми дій юриста, використання висновків спеціалістів та судово-психологічних експертиз. Особлива увага приділяється онлайн-медіації, її викликам та можливостям, а також місцю альтернативних способів врегулювання спорів (ADR) в Україні.

- **Призначення:** Ознайомлення з інноваційними та цифровими рішеннями у сфері врегулювання спорів, розширення уявлень про застосування медіації в умовах цифровізації.

Вступ до тестових питань розділу.

У сучасній правовій дійсності дедалі виразніше окреслюється тенденція до переосмислення традиційної парадигми судочинства, в якій домінування судового процесу як єдиної форми вирішення конфліктів поступово поступається місцем альтернативним підходам. Зростання кількості правових спорів, перевантаженість судової системи, затяжність процесуального розгляду та обмеженість ресурсів актуалізують потребу в пошуку ефективніших, менш формалізованих і більш адаптивних до реалій цифрового суспільства способів вирішення конфліктів. У цьому контексті особливої ваги набувають позасудові механізми врегулювання спорів, що, з одного боку, відповідають вимогам оперативності, доступності та економічної доцільності, а з іншого — дають змогу суб'єктам правовідносин зберігати автономію, конфіденційність і контроль над процесом досягнення взаємоприйняттого рішення.

Розділ зосереджено на комплексному аналізі ключових складників позасудового врегулювання спорів, враховуючи як традиційні, так і новітні форми, зокрема онлайн-медіацію та цифрові алгоритми правової оцінки. Визначальним є усвідомлення, що ефективність таких механізмів значною мірою залежить від попередньої підготовки правника, його здатності до критичного мислення, прогнозування розвитку конфліктної ситуації та раціонального використання спеціалізованих знань. Професійна правова оцінка, зокрема з опорою на висновки фахівців, відіграє вагомую роль у зниженні ескалації спору, а також у підготовці ґрунтовної доказової бази для можливого подальшого судового розгляду, якщо інші методи виявляться неефективними. Водночас практичне застосування судово-психологічної експертизи, попри її допоміжний характер, постає як важливий інструмент верифікації стану учасників спору, їхніх намірів і здатності до участі в процедурах альтернативного врегулювання.

Особлива увага приділяється онлайн-медіації як інноваційному механізму, який поєднує медіаційну традицію з можливостями цифрового середовища. Йдеться не лише про технічну трансформацію способу взаємодії, а й про нову конфігурацію етичних, процесуальних і психологічних умов діалогу між сторонами. Зі свого боку, розвиток систем альтернативного врегулювання спорів (ADR) в Україні демонструє поступову інтеграцію до європейського правового простору, однак потребує послідовного нормативного, методологічного та інституційного укріплення. Розгляд вітчизняного контексту у зіставленні з європейськими практиками дозволяє виявити потенціал та обмеження української моделі, окреслюючи напрямки її подальшої адаптації до стандартів ефективного та інноваційного правозастосування.

Таким чином, представлений розділ спрямований на теоретичне й прикладне осмислення позасудових форм вирішення спорів як важливої складової правової системи майбутнього. У його межах аналізуються не лише правові механізми, але й алгоритми дій юриста, роль експертного знання, а

також технологічні аспекти забезпечення справедливості в нових форматах взаємодії. Усе це формує комплексне бачення перспектив подальшої трансформації національної практики врегулювання спорів у напрямку її цифровізації, гуманізації та ефективності.

§ 4.1. Підготовча робота юриста: алгоритми дій і оцінка ситуації

Підготовча діяльність юриста в процесі врегулювання спорів, особливо у сфері альтернативних методів, таких як медіація, вимагає системного та глибокого підходу, який виходить далеко за межі звичного збору документів для судового розгляду. Вона охоплює всебічний аналіз ситуації, стратегічне планування та комплексну оцінку можливих сценаріїв розвитку подій, що забезпечує максимальну ефективність подальших дій. Процес формування алгоритму дій на початковому етапі передбачає детальне з'ясування обставин справи, починаючи з ретельного збору інформації шляхом глибинного опитування клієнта про всі фактичні аспекти конфлікту, хронологію подій, залучених учасників, а також попередні спроби врегулювання, враховуючи при цьому не лише юридичні, а й емоційні складові, які відображають сприйняття ситуації самим клієнтом. Паралельно здійснюється документальний аналіз, що передбачає вивчення договорів, листування, актів, експертних висновків і судових рішень, із виявленням потенційних прогалин або суперечностей у наявній документації. Правовий аналіз займає ключове місце в підготовчій роботі, оскільки він включає кваліфікацію спору відповідно до чинного законодавства, ідентифікацію релевантних правових норм і прецедентів, а також оцінку юридичних перспектив позиції клієнта з урахуванням сильних і слабких сторін.

Особливу увагу приділяють розмежуванню позицій і справжніх інтересів клієнта. Юрист допомагає клієнту усвідомити суттєву різницю між тим, що він формально вимагає, і глибинними мотиваціями, які лежать в основі цих вимог. Так, наприклад, за формальною позицією щодо отримання фінансової

компенсації можуть стояти прагнення відновлення справедливості, бажання зберегти репутацію чи підтримати подальші ділові відносини. Паралельно відбувається ранжування інтересів за ступенем їхньої важливості, що дозволяє сформулювати пріоритети й визначити можливі компроміси. Аналізуються також приховані інтереси чи побоювання, що можуть бути несвідомими або не озвученими клієнтом, але істотно впливати на поведінку і вибір стратегії.

Аналогічний аналіз проводиться стосовно позицій і інтересів опонента, що дозволяє прогнозувати його можливі дії та шукати точки дотику для досягнення компромісу. Дослідження стилю ведення переговорів, репутації і попередньої поведінки опонента є важливими для формування адекватної стратегії. Ключовим елементом підготовки є визначення найкращої альтернативи до досягнення угоди (BATNA) та найгіршої альтернативи (WATNA), що дає змогу усвідомити межі переговорної позиції і відповідні ризики, а також сприяє підвищенню обізнаності клієнта про реальні можливості та загрози в переговорному процесі. На основі цих даних формується зона можливого порозуміння (ZOPA), у межах якої інтереси сторін можуть бути задоволені.

Розробка переговорної стратегії враховує вибір стилю ведення переговорів – від конкурентного до співпрацюючого чи компромісного – відповідно до поставлених цілей і особливостей ситуації. Чітке формулювання цілей, підготовка альтернативних варіантів рішень, а також опрацювання можливих тактик опонента дозволяють юристу бути готовим до різних сценаріїв розвитку подій. В умовах медіації роль юриста трансформується: він перестає бути виключно захисником у суді, а стає консультантом, який сприяє ефективній участі клієнта в діалозі, надаючи правову оцінку пропозиціям і спрямовуючи процес до взаємоприйнятних результатів.

Оцінка ситуації є не просто збором інформації, а глибоким аналізом правових перспектив, фінансових витрат, репутаційних ризиків та потенційного впливу публічного розгляду на клієнта. Важливим є також врахування бажання зберегти ділові або сімейні відносини, а також

психологічного стану клієнта, його емоційної готовності до переговорів і врегулювання конфлікту. Значна увага приділяється реалістичності виконання майбутніх угод, що визначає практичну життєздатність досягнутих домовленостей.

Таким чином, системна і всебічна підготовча робота юриста є фундаментом для ефективного представництва інтересів клієнта в процесі альтернативного врегулювання спорів, сприяючи не лише досягненню стійких і взаємовигідних рішень, а й мінімізації ризиків, пов'язаних із правовими, фінансовими та психологічними аспектами конфлікту. Цей комплексний підхід істотно підвищує якість і результативність медіації, а також інших позасудових процедур, забезпечуючи гармонізацію правових відносин у сучасному правовому просторі.

Теоретичні питання

1. Які основні алгоритми дій юриста під час підготовчої роботи до позасудового врегулювання спору?
2. Як здійснюється оцінка ситуації юристом для вибору оптимального позасудового механізму?

Тестові питання

1. Яке з наведених тверджень **найкраще** описує сутність підготовчої роботи юриста перед вирішенням спору?
 - а) Негайне подання позову до суду без попереднього аналізу.
 - б) Збір, аналіз інформації, оцінка правової ситуації та розробка стратегії дій.
 - в) Виключно вивчення законодавства.
 - г) Психологічна підтримка клієнта без юридичного аналізу.
2. Який з етапів є **першим і ключовим** у підготовчій роботі юриста?
 - а) Написання судового позову.

- б) З'ясування фактичних обставин справи та правової проблеми клієнта.
 - в) Обговорення розміру гонорару.
 - г) Призначення дати судового засідання.
3. Що є метою **оцінки ризиків** на етапі підготовчої роботи?
- а) Завжди переконати клієнта відмовитися від судового розгляду.
 - б) Визначити ймовірність успіху, можливі витрати, тривалість процесу та потенційні негативні наслідки.
 - в) Збільшити тривалість судового процесу.
 - г) Приховати від клієнта можливі труднощі.
4. Яке значення має **вивчення законодавства та судової практики** у підготовчій роботі юриста?
- а) Воно є необов'язковим, оскільки закон є очевидним.
 - б) Дозволяє юристу ігнорувати обставини справи.
 - в) Допомогає визначити правову кваліфікацію спору та перспективи його вирішення.
 - г) Сприяє виключно формальному підходу до справи.
5. Що включає в себе **розробка стратегії дій**?
- а) Лише подання позову до суду.
 - б) Визначення цілей, обрання способу врегулювання (суд, медіація, переговори), розробка тактики та підготовка необхідних документів.
 - в) Затягування процесу за будь-яку ціну.
 - г) Ігнорування побажань клієнта.
6. Навіщо юристу необхідно **оцінювати доказову базу**?
- а) Щоб вирішити справу без суду.
 - б) Щоб визначити достатність та переконливість наявних доказів, а також потребу у зборі нових.
 - в) Щоб приховати слабкі сторони справи.
 - г) Щоб перевантажити суд зайвими документами.
7. Яка роль **комунікації з клієнтом** на етапі підготовчої роботи?

- а) Вона є односторонньою, юрист лише інформує клієнта.
 - б) Забезпечення повного інформування клієнта, з'ясування його очікувань, обговорення всіх можливих варіантів та отримання згоди на стратегію.
 - в) Обмеження доступу клієнта до інформації.
 - г) Виключно підписання договору про надання послуг.
8. Що є частиною **оцінки перспектив медіації чи переговорів** на підготовчому етапі?
- а) Повна відмова від таких варіантів.
 - б) Аналіз можливості досягнення компромісу, бажання сторін співпрацювати, наявності спільних інтересів.
 - в) Обов'язкове нав'язування медіації клієнту.
 - г) Ігнорування альтернативних способів вирішення спору.
9. Яке значення має **прогнозування можливих дій опонента**?
- а) Це не має значення, оскільки опонент завжди діє непередбачувано.
 - б) Дозволяє юристу підготуватися до різних сценаріїв розвитку подій та розробити контрзаходи.
 - в) Створює зайву тривогу.
 - г) Виключно для того, щоб критикувати дії опонента.
10. Яка **мета** підготовчої роботи юриста щодо **формування правової позиції**?
- а) Зробити її максимально складною та заплутаною.
 - б) Чітко та обґрунтоване визначення юридичних вимог, аргументів та підстав.
 - в) Залишити позицію нечіткою для маневру.
 - г) Перекласти відповідальність за позицію на клієнта.

§ 4.2. Використання висновку спеціаліста у вирішенні спорів

Вирішення спорів із технічним, економічним, науковим чи іншим спеціалізованим характером часто неможливе без залучення компетентних фахівців, які володіють відповідними знаннями та навичками. У цьому контексті висновок спеціаліста виступає як незамінний інструмент, що забезпечує об'єктивну оцінку складних фактів та сприяє більш зваженому і професійному врегулюванню конфліктів. Відмінність висновку спеціаліста від судової експертизи полягає у ступені формалізації та процесуальній ролі: висновок спеціаліста є консультацією, що допомагає роз'яснити технічні або наукові аспекти справи, не набуваючи статусу доказу в судовому сенсі, тоді як експертиза, призначена судом, має формалізований характер і є обов'язковою для розгляду.

Потреба у висновку спеціаліста виникає в ситуаціях, де рішення залежить від складних технічних оцінок, фінансових розрахунків, медичних або психологічних експертиз, а також у будь-яких випадках, коли правові питання переплітаються із спеціалізованими галузями знань. У медіаційному процесі висновок спеціаліста слугує об'єктивним джерелом інформації, яке допомагає сторонам відмежуватися від емоційних конфліктів і спрямувати дискусію у площину фактів і реалістичних очікувань. Він не лише розкриває сутність спірних моментів, а й може містити рекомендації щодо можливих шляхів вирішення, що суттєво підвищує довіру сторін і прискорює досягнення згоди. Для юриста залучення спеціаліста стає засобом підсилення позиції клієнта, дозволяючи ґрунтовно оцінити ризики і переваги альтернативних рішень.

У судовому процесі висновок спеціаліста виконує роль допоміжного матеріалу, що роз'яснює складні технічні деталі справи. Він може доповнюватися усними поясненнями фахівця під час судових засідань і часто є підставою для призначення офіційної судової експертизи у разі необхідності більш глибокого дослідження. В арбітражних процедурах спеціалісти також

залучаються за ініціативою сторін для надання консультацій, які можуть бути враховані як докази або інструмент для роз'яснення суті спору.

Процедура залучення спеціаліста передбачає чітке визначення кола питань, які потребують роз'яснення, щоб отриманий висновок був релевантним і практично корисним. У медіації цей висновок стає предметом спільного обговорення між сторонами та медіатором, що дозволяє уточнити непорозуміння, поставити додаткові запитання і врахувати інформацію у формуванні остаточного рішення. Залучення висновку спеціаліста істотно сприяє подоланню інформаційної асиметрії між сторонами, зменшенню впливу суб'єктивних чинників і забезпеченню більш справедливих, зважених та ефективних результатів у врегулюванні спорів.

Теоретичні питання

1. Яка роль висновку спеціаліста в процесі позасудового вирішення спорів?
2. Наведіть приклади, коли використання висновку спеціаліста є доцільним для врегулювання конфлікту.

Тестові питання

1. Хто такий **спеціаліст** у контексті вирішення спорів?
 - а) Будь-яка особа, яка є свідком у справі.
 - б) Особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками у певній галузі та надає допомогу суду або сторонам у вирішенні питань, що потребують таких знань.
 - в) Суддя, який розглядає справу.
 - г) Адвокат однієї зі сторін.
2. Яка **основна відмінність** висновку спеціаліста від висновку судового експерта?
 - а) Висновок спеціаліста є обов'язковим для суду, а експерта – ні.

- б) Висновок спеціаліста надається на запит сторін або суду **до або під час** судового процесу, тоді як експертиза призначається судом.
 - в) Висновок спеціаліста завжди є усним, а експерта – письмовим.
 - г) Спеціаліст не володіє спеціальними знаннями.
3. Яке значення має **висновок спеціаліста** для суду або сторін?
- а) Він є обов'язковим рішенням у справі.
 - б) Він є джерелом доказів або інформації, що допомагає сторонам та суду краще розібратися у складних питаннях.
 - в) Він замінює собою судовий розгляд.
 - г) Він є лише особистою думкою спеціаліста.
4. У яких сферах найчастіше використовуються висновки спеціалістів у вирішенні спорів?
- а) Виключно у кримінальних справах.
 - б) Технічні, економічні, бухгалтерські, медичні, психологічні, мистецтвознавчі та інші галузі знань.
 - в) Лише у політичних дебатах.
 - г) Тільки у сімейних конфліктах.
5. Який з наведених прикладів ілюструє **використання висновку спеціаліста**?
- а) Суддя виносить рішення у справі.
 - б) Бухгалтер надає роз'яснення стороні про фінансовий звіт для підготовки позову.
 - в) Свідок дає показання про події.
 - г) Адвокат представляє інтереси клієнта в суді.
6. Що є **метою** залучення спеціаліста у медіації?
- а) Примусити сторони до укладення угоди.
 - б) Надати сторонам об'єктивну інформацію та експертну оцінку для кращого розуміння предмету спору та прийняття інформованих рішень.
 - в) Виключно перевірити юридичні документи.

- г) Встановити винну сторону.
- 7. Яке **обмеження** щодо висновку спеціаліста є важливим?
 - а) Спеціаліст може вирішувати правові питання.
 - б) Спеціаліст не проводить дослідження на основі матеріалів справи як експерт, а надає консультації та пояснення.
 - в) Спеціаліст має право збирати нові докази.
 - г) Висновок спеціаліста завжди є секретним.
- 8. Які **вимоги** ставляться до спеціаліста?
 - а) Наявність вищої юридичної освіти.
 - б) Володіння спеціальними знаннями у відповідній галузі.
 - в) Наявність дозволу на заняття адвокатською діяльністю.
 - г) Бути свідком у справі.
- 9. У якому випадку **висновок спеціаліста може бути особливо корисним** у переговорах чи медіації?
 - а) Коли сторони не бажають домовлятися.
 - б) Коли спір стосується високоспеціалізованих технічних або фінансових питань, де сторонам бракує знань.
 - в) Коли потрібно затягнути процес вирішення спору.
 - г) Коли сторони бажають, щоб хтось інший прийняв за них рішення.
- 10. Яка **функція** висновку спеціаліста у вирішенні спорів?
 - а) Виключно встановлення факту злочину.
 - б) Інформаційно-консультативна та роз'яснювальна.
 - в) Виконавчо-примусова.
 - г) Законодавчо-нормотворча.

§ 4.3. Судово-психологічна експертиза: цілі та обмеження

У межах дослідження позасудових механізмів вирішення спорів судово-психологічна експертиза на перший погляд може видаватися інструментом,

виключно прив'язаним до судового провадження. Однак її роль у системі правової оцінки й аналізу поведінкових чинників конфлікту значно ширша. Психологічний висновок, навіть сформований у процесуальних межах судового розгляду, здатен істотно впливати на правову позицію сторін, їхню мотивацію до досягнення згоди, а також на розуміння особливостей міжособистісної динаміки, яка лежить в основі спору. Таким чином, експертні психологічні дані можуть бути інтегровані у процес позасудового врегулювання, зокрема під час медіації, слугуючи орієнтиром для юриста у розробці стратегії перемовин або оцінці ризиків конфлікту.

Цілі судово-психологічної експертизи визначаються необхідністю надати фахову відповідь на запитання, які потребують спеціальних знань у сфері психології й водночас мають істотне значення для з'ясування юридично релевантних обставин. Йдеться, зокрема, про оцінку здатності особи усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними, проаналізувати її психоемоційний стан у критичний момент, визначити ступінь психологічної вразливості до тиску, навіювання чи шантажу, або з'ясувати психологічну сумісність учасників правовідносин — у тому числі в контексті сімейних, трудових чи цивільних спорів. Такі завдання мають виразну міждисциплінарну природу, оскільки поєднують правову потребу в об'єктивних доказах із психодіагностичним інструментарієм.

У практиці сімейних спорів особливе значення набуває встановлення психологічних параметрів взаємодії між дитиною та батьками. Від того, наскільки обґрунтованим буде висновок щодо рівня прив'язаності дитини, її емоційного комфорту в умовах різних сімейних моделей, залежить справедливість і ефективність рішень щодо місця проживання дитини, порядку спілкування чи визначення опіки. У трудових конфліктах, навпаки, фокус експертної оцінки зміщується до колективної динаміки — аналізу психологічного клімату в організації, причин конфліктності, наявності булінгу або прихованого психологічного насильства.

Незважаючи на очевидну прикладну цінність судово-психологічної експертизи, вона має низку істотних обмежень, які слід враховувати не лише у процесі її проведення, але й під час використання отриманих результатів у позасудових процедурах. Насамперед, експертиза не має повноважень встановлювати юридичні факти. Висновок експерта, з огляду на методологічну специфіку психології, не є остаточним доказом у юридичному сенсі, а слугує лише допоміжним джерелом інформації, яке підлягає критичній оцінці та не звільняє суд чи юристів від обов'язку самостійного правового аналізу. Визначення стану емоційного збудження чи навіюваності не може підміняти собою висновок про стан афекту або недієздатність — це залишається в межах виключної компетенції суду.

Другим суттєвим обмеженням є залежність висновку експерта від якості й повноти наданих матеріалів. Наявність суперечливих, фрагментарних або тенденційно підібраних даних може призвести до спотвореної картини психологічного стану особи або ситуації. Окрім того, судово-психологічна експертиза не є аналогом психіатричного дослідження: вона має справу з особами, які не страждають на клінічно визначені психічні розлади. Усі діагностичні висновки обмежуються сферою нормальної психіки, що унеможливорює їхню екстраполяцію на випадки патологічних станів.

Слід також враховувати фактор суб'єктивності інтерпретації. Попри застосування стандартизованих методик і протоколів, психологічні інтерпретації завжди містять елемент особистісного судження експерта, що може стати джерелом похибки або потребувати верифікації альтернативним шляхом. Істотною є також обмеженість експертизи у прогностичному вимірі: вона може достовірно фіксувати психологічний стан на момент дослідження або ретроспективно, але не володіє достатньою точністю для прогнозування майбутньої поведінки чи розвитку подій.

З практичної точки зору, однією з перешкод до широкого залучення СПЕ у позасудові процедури є її вартість і тривалість. Психодіагностичні дослідження потребують значного часу, а участь фахівця високої кваліфікації

— істотних фінансових ресурсів. Це суперечить базовим засадам позасудового врегулювання, яке передбачає оперативність і відносну дешевизну. Додаткові етичні виклики стосуються забезпечення конфіденційності, захисту персональних даних та запобігання вторинній психологічній травматизації учасників експертизи.

Попри зазначені обмеження, судово-психологічна експертиза становить важливий інструмент формування повнішої уяви про конфлікт, що уможливорює прийняття більш обґрунтованих і зважених рішень як у судовій, так і в позасудовій площині. Її результати можуть слугувати аналітичною основою для юридичних консультацій, переговорів або медіаційних стратегій, сприяючи досягненню правової згоди на засадах психологічної обізнаності та емпатії. У перспективі розвитку правової практики, зорієнтованої на міждисциплінарність та гуманітарний підхід, потенціал СПЕ у сфері альтернативного врегулювання спорів заслуговує на подальше дослідження та інституційну адаптацію.

Теоретичні питання

1. З якою метою проводиться судово-психологічна експертиза у контексті вирішення спорів?

2. Які існують обмеження щодо використання судово-психологічної експертизи в медіаційних та інших позасудових процедурах?

Тестові питання

1. Яке з наведених тверджень **найкраще** описує судово-психологічну експертизу?

а) Виключно медичний огляд для встановлення фізичного стану.

б) Спеціальне дослідження психічної діяльності людини, що проводиться за рішенням суду або слідчих органів.

в) Опитування свідків без залучення спеціалістів.

г) Психотерапевтичний сеанс для учасників судового процесу.

2. Яка **головна мета** судово-психологічної експертизи?
- а) Винести остаточне судове рішення.
 - б) Надати суду чи слідству спеціальні психологічні знання для встановлення об'єктивної істини у справі.
 - в) Забезпечити психологічну підтримку учасникам процесу.
 - г) Визначити винуватість особи.
3. Яке питання **може бути** предметом судово-психологічної експертизи?
- а) Чи має особа юридичну освіту?
 - б) Чи усвідомлювала особа значення своїх дій або керувала ними в момент скоєння правопорушення?
 - в) Яка вартість майна, що є предметом спору?
 - г) Яке покарання є найсправедливішим?
4. Яке з наведених є **основним обмеженням** судово-психологічної експертизи?
- а) Відсутність кваліфікованих експертів в Україні.
 - б) Експерт не має права вирішувати правові питання (наприклад, винна чи невинна особа).
 - в) Неможливість дослідження психічного стану особи.
 - г) Експертиза може проводитися лише за згодою всіх сторін конфлікту.
5. Хто **призначає** судово-психологічну експертизу?
- а) Адвокат однієї зі сторін.
 - б) Суд, слідчий, прокурор.
 - в) Будь-який учасник судового процесу.
 - г) Журналісти для власних розслідувань.
6. На які питання експерт-психолог **не може** давати відповіді в рамках експертизи?
- а) Про індивідуально-психологічні особливості особи.
 - б) Про мотиви поведінки особи.

- в) Про юридичну кваліфікацію діяння (наприклад, чи є діяння злочином).
 - г) Про емоційний стан особи під час події.
7. Який з перелічених **прикладів** є ціллю судово-психологічної експертизи?
- а) Встановлення розміру матеріальної шкоди.
 - б) Визначення психологічного стану потерпілого, його здатності правильно сприймати події.
 - в) Дослідження фізичних ушкоджень.
 - г) Встановлення факту підробки документів.
8. Що є **основним джерелом інформації** для проведення судово-психологічної експертизи?
- а) Лише показання свідків.
 - б) Матеріали судової справи, опитування особи, що досліджується, психологічні тести.
 - в) Інформація з соціальних мереж.
 - г) Виключно особисте враження експерта.
9. Яке значення має **висновок судово-психологічної експертизи** для суду?
- а) Він є обов'язковим та остаточним рішенням у справі.
 - б) Він є одним з доказів у справі, що оцінюється судом у сукупності з іншими доказами.
 - в) Він є лише рекомендацією, яку суд не зобов'язаний враховувати.
 - г) Він повністю замінює собою судовий розгляд.
10. Який з викликів може виникнути при проведенні судово-психологічної експертизи?
- а) Завжди повна об'єктивність експерта.
 - б) Можливість симуляції або дисимуляції з боку особи, що досліджується.
 - в) Надто швидке проведення експертизи.

г) Відсутність потреби у спеціальних знаннях для інтерпретації висновків.

§ 4.4. Онлайн-медіація: виклики та можливості

У добу цифрової трансформації правова комунікація зазнає суттєвих змін, що стосується не лише судового процесу, а й альтернативних форм врегулювання спорів. Онлайн-медіація, яка передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій для організації та проведення медіаційного процесу, постає як одна з найперспективніших інновацій у сфері альтернативного вирішення конфліктів. У цьому форматі взаємодія сторін, медіатора та інших учасників процесу здійснюється без необхідності фізичної присутності, з використанням відеозв'язку, електронної пошти або спеціалізованих платформ. Така форма не лише відповідає вимогам часу, а й створює нові умови для доступності правосуддя, особливо в контексті географічно віддалених чи конфліктогенних ситуацій, де фізична зустріч є ускладненою або небажаною.

Ключовою перевагою онлайн-медіації є її здатність подолати просторові та часові бар'єри, що розширює можливості доступу до медіаційної послуги для широкого кола осіб, включаючи учасників міжнародних правовідносин. Відсутність необхідності фізичних переміщень не лише оптимізує часові витрати, але й істотно знижує фінансове навантаження, що відповідає принципу економічної ефективності альтернативного вирішення спорів. Участь у медіації з комфортного для себе середовища — власного дому чи робочого кабінету — сприяє зниженню психологічного напруження, підвищує відчуття безпеки та зменшує емоційне напруження, що особливо важливо у конфліктах із високим ступенем емоційної залученості чи асиметрії влади між сторонами.

Онлайн-медіація також відкриває нові технічні можливості, зокрема щодо фіксації процесу комунікації, обміну документами в реальному часі,

створення гнучкого графіка сесій і часткової анонімності за потреби. Це надає сторонам більший контроль над процесом та забезпечує адаптивність формату до індивідуальних потреб кожного учасника. Водночас цифрове середовище дає змогу впроваджувати нові протоколи поведінки, що дозволяє уникати ескалації конфлікту та формалізувати спілкування у спосіб, який підтримує конструктивну комунікацію.

Разом із тим, розвиток онлайн-медіації супроводжується низкою викликів, що потребують системної уваги як з боку розробників цифрових платформ, так і з боку фахівців, які практикують медіацію. Одним із центральних бар'єрів є технічна нерівність між учасниками: нестабільне інтернет-з'єднання, недостатня якість обладнання або брак цифрової компетентності можуть унеможливити повноцінну участь у процесі або створити враження процесуальної нерівності. Технічні збої, що супроводжуються перериванням комунікації, здатні порушити ритм взаємодії, підвищити рівень напруженості та ускладнити досягнення порозуміння.

Особливої уваги вимагає питання зниження якості невербальної комунікації. Можливість спостереження за мімікою, жестами, зоровим контактом — усіма тими елементами, що формують підсвідому комунікацію та емоційний фон взаємодії — у дистанційному форматі істотно обмежена. Це ускладнює завдання медіатора щодо емпатійного налаштування, зчитування емоційного стану сторін, а також зниження рівня напруженості через невербальне зворотне підкріплення. У багатосторонній медіації, де учасників більше двох, виникають додаткові труднощі з управлінням динамікою групи, розподілом слова, черговістю включення до дискусії, а також з організацією конфіденційних "каукусів" — окремих зустрічей із кожною стороною.

Онлайн-формат також породжує нові ризики у сфері кібербезпеки. Незважаючи на існування технологічно захищених платформ, небезпека витоку конфіденційної інформації або зовнішнього втручання у процес залишається актуальною. Контроль за фізичним середовищем, у якому перебуває кожна сторона, є фактично неможливим, що створює потенційну

можливість для впливу з боку сторонніх осіб або несанкціонованого запису. У таких умовах етична відповідальність медіатора та дотримання норм професійної конфіденційності набувають особливої ваги.

Психологічний вимір онлайн-медіації також має свою специфіку. Деякі особи демонструють кращу комунікативну спроможність у безпосередньому, фізичному контакті, в той час як цифровий формат може викликати у них дезорієнтацію, недовіру або внутрішній опір. Побудова довіри, яка є основною умовою успішної медіації, в дистанційному форматі потребує значно більше часу, зусиль і технологічної обізнаності з боку медіатора. Здатність створити атмосферу відкритості, поваги та безпеки, не маючи можливості прямого впливу на простір і середовище кожного учасника, постає як новий професійний виклик.

Ефективність онлайн-медіації значною мірою залежить від рівня підготовки учасників, як технічної, так і комунікативної. Необхідною умовою її успішності є чітке інформування сторін щодо особливостей процесу, правил взаємодії, питань конфіденційності та технічних аспектів використання платформи. Вибір надійного програмного забезпечення, здатного забезпечити безперебійну комунікацію та захист даних, є критичним фактором. Професійна компетентність медіатора в умовах онлайн-формату також потребує розширення: до навичок активного слухання, нейтрального посередництва та управління конфліктом додаються знання з цифрової етики, дистанційної модерації та управління інтерфейсом взаємодії.

Отже, онлайн-медіація не є заміною класичних форм, але функціонує як повноцінний інструмент правового врегулювання, що відповідає викликам часу. Її ефективність залежить від здатності системи до адаптації, технологічної підтримки, правового врегулювання і, головне, від професійної готовності суб'єктів правозастосування працювати в умовах нової парадигми цифрової комунікації. У світлі глобальних тенденцій цифровізації та демократизації доступу до правосуддя, розвиток онлайн-медіації заслуговує на подальше дослідження, інституційне закріплення та розширення

методологічної бази, що забезпечить її сталу інтеграцію до правової культури сучасного суспільства.

Теоретичні питання

1. Назвіть основні виклики, що постають перед онлайн-медіацією.
2. Які можливості відкриває онлайн-медіація для розширення доступу до позасудового врегулювання спорів?

Тестові питання

1. Яке з наведених тверджень **найкраще** визначає онлайн-медіацію?
 - а) Медіація, що проводиться виключно по телефону.
 - б) Медіація, яка відбувається повністю або частково за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.
 - в) Медіація, де всі документи надсилаються поштою.
 - г) Медіація, що вимагає особистої присутності всіх учасників.
2. Яка з переваг онлайн-медіації є **найбільш важливою** для сторін, які знаходяться на великій відстані одна від одної?
 - а) Збільшення вартості послуг медіатора.
 - б) Географічна доступність та зручність.
 - в) Необхідність частих особистих зустрічей.
 - г) Відсутність потреби у будь-яких технологіях.
3. Який з перелічених є **ключовим викликом** для онлайн-медіації?
 - а) Надто просте встановлення довіри між сторонами.
 - б) Складність встановлення емоційного контакту та невербальної комунікації.
 - в) Відсутність необхідності в технічних навичках.
 - г) Низька конфіденційність через фізичну присутність.
4. Яка з технологій **НЕ** є **типовою** для використання в онлайн-медіації?
 - а) Відеоконференцв'язок (Zoom, Google Meet).
 - б) Електронна пошта та месенджери.

- в) Поштові голуби.
 - г) Спеціалізовані онлайн-платформи для вирішення спорів.
5. Яка з переваг онлайн-медіації дозволяє вирішувати спори у випадках, коли **особиста зустріч неможлива або небажана**?
- а) Примусова присутність сторін.
 - б) Можливість уникнути будь-якого контакту між сторонами.
 - в) Гнучкість формату та можливість дистанційного проведення.
 - г) Збільшення агресії між сторонами.
6. Що є однією з **безпекових загроз** в онлайн-медіації?
- а) Занадто легкий доступ до інтернету.
 - б) Ризик кібератак, витоку конфіденційної інформації або несанкціонованого запису.
 - в) Відсутність будь-яких ризиків.
 - г) Можливість швидкого обміну інформацією.
7. Які **навички** особливо важливі для медіатора при проведенні онлайн-медіації?
- а) Виключно швидке друкування тексту.
 - б) Високий рівень технічної грамотності та вміння керувати віртуальним простором.
 - в) Відсутність будь-яких навичок роботи з комп'ютером.
 - г) Вміння читати думки на відстані.
8. Яка **можливість** онлайн-медіації є корисною для **систем правосуддя**?
- а) Збільшення завантаженості судів.
 - б) Розвантаження судової системи та прискорення вирішення спорів.
 - в) Зменшення кількості конфліктів у суспільстві.
 - г) Затягування судових процесів.
9. Що є важливим аспектом для **легітимності** онлайн-медіації?
- а) Відсутність будь-яких правил та стандартів.

- б) Законодавче визнання, розробка стандартів та протоколів безпеки.
- в) Проведення медіації без згоди сторін.
- г) Використання застарілих технологій.

10. Яке твердження про **доступність** онлайн-медіації є правильним?

- а) Вона повністю виключає людей з обмеженими можливостями.
- б) Вона може підвищити доступність медіації для людей з обмеженими можливостями або тих, хто проживає у віддалених регіонах.
- в) Вона доступна лише для технічно обізнаних фахівців.
- г) Вона доступна лише в країнах з низьким рівнем розвитку інтернету.

§ 4.5. Альтернативні способи врегулювання спорів (ADR) та їх місце в Україні

Тестові питання

У сучасній правовій парадигмі поступове зміщення акцентів від суто судових форм захисту прав до гнучкіших, інклюзивних і менш затратних процедур набуває особливої актуальності. Альтернативні способи вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution, ADR) виступають як ключовий компонент цього трансформаційного процесу. Утвердження ADR як повноцінного інституту правової системи пов'язане не лише з потребою у розвантаженні судової гілки влади, а й з прагненням до створення правового середовища, яке сприятиме підвищенню довіри до правосуддя, забезпеченню конфіденційності, збереженню міжособистісних чи ділових зв'язків і досягненню згоди на засадах добровільності та усвідомленої згоди.

До провідних форм альтернативного врегулювання спорів належать переговори, медіація, арбітраж, фактові консультації (conciliation) та інші квазісудові процедури, такі як міні-суди. Кожен із цих форматів має власну процесуальну специфіку, рівень формалізації та ступінь залучення третіх осіб.

Переговори базуються на безпосередній взаємодії сторін і є найбільш природною формою врегулювання спорів, у той час як медіація, хоча і зберігає добровільність, залучає нейтрального посередника для полегшення комунікації. Арбітраж, натомість, передбачає передання спору на розгляд незалежної інстанції, рішення якої здебільшого є обов'язковим до виконання, що наближає його до судового процесу. Інші формати, зокрема консиліація або міні-суди, передбачають структуровані механізми для аналізу ситуації та формування узгодженого підходу, часто із залученням експертної думки або оціночного судження третьої сторони.

Однією з ключових переваг ADR є його економічна та часово-раціональна характеристика. У порівнянні з традиційними судовими процедурами, альтернативні форми вирішення спорів дозволяють значно скоротити витрати на правову допомогу, логістику, адміністративне забезпечення процесу тощо. Важливою є також властива ADR конфіденційність, яка знижує ризики репутаційних втрат і дозволяє уникнути публічного розголосу чутливої інформації, що є особливо цінним у сімейних, корпоративних або транснаціональних спорах. На відміну від судового рішення, яке нав'язується зовнішнім арбітром, у більшості ADR-процедур результат формується самими сторонами, що сприяє зростанню рівня його добровільного виконання та зменшенню конфліктного навантаження у подальшому.

Гнучкість альтернативних процедур проявляється у можливості адаптувати їх до особливостей конкретного спору, включаючи вибір мови, місця, часу та способу проведення сесій. Також варто підкреслити психологічний аспект: надання сторонам активної ролі у формуванні рішення сприяє не лише більшій суб'єктивній задоволеності результатом, а й формує підґрунтя для відновлення довіри та відносин.

У контексті правової системи України ADR-підходи поступово здобувають визнання, хоча темпи їхнього інституційного утвердження та масового застосування поки що залишаються помірними. Одним із ключових

чинників прогресу в цій сфері стало ухвалення Закону України «Про медіацію» у 2021 році, що закріпив основоположні принципи процедури, визначив статус медіатора та створив нормативну базу для широкого впровадження медіації в національну правову практику. Водночас в Україні вже тривалий час діють спеціальні законодавчі акти у сфері арбітражу, зокрема «Про міжнародний комерційний арбітраж» і «Про третейські суди», які дають змогу вирішувати спори між вітчизняними та іноземними суб'єктами господарювання, а також окремі внутрішні конфлікти у цивільній чи господарській сферах.

На практичному рівні найбільш поширеними формами ADR в Україні залишаються переговори й медіація, особливо у сферах сімейного, трудового та малого бізнесу. Міжнародний комерційний арбітраж, хоч і має сталу інституційну інфраструктуру, використовується переважно великим бізнесом, зорієнтованим на міжнародні ринки. У той же час третейські суди стикаються з проблемами довіри, обмеженою сферою застосування та складнощами із забезпеченням примусового виконання їхніх рішень.

Серед структурних викликів розвитку ADR в Україні слід виділити передусім недостатній рівень правової культури щодо альтернативних форм вирішення спорів. Значна частина населення, а також представники малого та середнього бізнесу часто сприймають суд як єдиний легітимний інструмент правового захисту. Це спричинено історично сформованою судоцентричністю української правової системи, а також браком обізнаності про переваги ADR. Додаткову складність становить низький рівень підготовки фахівців, зокрема сертифікованих медіаторів, які володіли б не лише техніками фасилітації, а й спеціалізованими знаннями у відповідних галузях права.

Невизначеність щодо юридичного статусу медіаційних угод, складність їхнього процесуального закріплення, обмеження щодо визнання та виконання рішень третейських судів також стримують популяризацію ADR у повсякденній практиці. Проте поступове поширення практики нотаріального посвідчення медіаційних угод як виконавчих документів свідчить про початок процесу визнання ADR як інструменту, здатного не лише розв'язувати

конфлікти, а й гарантувати правову визначеність та виконуваність досягнутих домовленостей.

Таким чином, хоча альтернативні способи вирішення спорів ще не досягли рівня системної інтеграції в українську правову систему, спостерігається позитивна динаміка щодо їх розвитку та нормативного оформлення. У контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів та цифровізації правосуддя, ADR має потенціал стати ефективним механізмом правового регулювання, який поєднує правову раціональність із гуманістичним підходом, сприяючи формуванню нової культури вирішення конфліктів — культури діалогу, партнерства та взаємної відповідальності.

Теоретичні питання

1. Класифікуйте альтернативні способи врегулювання спорів (ADR) та їхню роль у сучасній юриспруденції.
2. Охарактеризуйте місце та перспективи розвитку ADR в правовій системі України.

Тестові питання

Тестові завдання до § 4.5. Альтернативні способи врегулювання спорів (ADR) та їх місце в Україні

1. Як розшифровується аббревіатура **ADR**?
 - a) Advanced Dispute Resolution
 - б) Alternative Dispute Resolution
 - в) Arbitration and Dispute Resolution
 - г) Administrative Dispute Regulation
2. Яка **головна перевага** ADR порівняно з традиційним судовим розглядом?
 - a) Завжди призводить до більш суворого покарання для винної сторони.

- б) Забезпечує конфіденційність, гнучкість, швидкість та економію ресурсів.
 - в) Є обов'язковою для всіх видів спорів.
 - г) Не вимагає участі сторін у прийнятті рішення.
3. Який з наведених методів є **прикладом ADR**?
- а) Кримінальне провадження.
 - б) Судовий розгляд справи у загальному суді.
 - в) Медіація.
 - г) Адміністративний арешт.
4. Що є характерною рисою **арбітражу** як виду ADR?
- а) Сторони самостійно домовляються про рішення.
 - б) Рішення приймається нейтральною третьою стороною (арбітром або арбітрами) і є обов'язковим для сторін.
 - в) Процес завжди є публічним.
 - г) Рішення має лише рекомендаційний характер.
5. Яка з переваг медіації (як виду ADR) дозволяє **зберегти або відновити відносини** між сторонами?
- а) Конфронтаційний характер процесу.
 - б) Фокус на пошуку компромісів та спільних інтересів.
 - в) Виключно правовий підхід до вирішення спору.
 - г) Тривалий судовий процес.
6. Який **недолік** традиційного судового розгляду часто згадується у контексті переваг ADR?
- а) Висока конфіденційність.
 - б) Швидкість та простота процесу.
 - в) Публічність, формалізм, тривалість та висока вартість.
 - г) Можливість самостійного прийняття рішення сторонами.
7. Яке місце займає ADR у **правовій системі України**?
- а) ADR повністю заборонені в Україні.

- б) ADR лише нещодавно почали активно впроваджуватися та визнаються законодавством (наприклад, Закон України "Про медіацію").
 - в) ADR є єдиним способом вирішення спорів в Україні.
 - г) ADR застосовуються лише у кримінальних справах.
8. Що є важливим аспектом **ефективності ADR**?
- а) Примушування сторін до участі.
 - б) Завжди великі фінансові витрати.
 - в) Добровільність участі сторін та їхня готовність до співпраці.
 - г) Відсутність кваліфікованих посередників.
9. Яка з наведених **функцій ADR** є важливою для розвантаження судової системи?
- а) Затягування судових процесів.
 - б) Створення додаткового навантаження на суди.
 - в) Надання альтернативного шляху вирішення спорів, що зменшує кількість справ у судах.
 - г) Виключення можливості звернення до суду.
10. Який з видів ADR дозволяє сторонам **самостійно** контролювати процес та кінцеве рішення?
- а) Судовий розгляд.
 - б) Медіація.
 - в) Арбітраж (у разі добровільної відмови від контролю над рішенням).
 - г) Виконавче провадження.

**Рекомендовані нормативно-правові акти та література для
самостійного опрацювання**

Рекомендована література:

1. Про медіацію : Закон України від 15.07.2021 № 1683-IX. (2021). *Відомості Верховної Ради України*.
2. Про арбітражний суд : Закон України від 12.05.2022 № 2269-IX. (2022). *Відомості Верховної Ради України*.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. (2004). *Відомості Верховної Ради України*. (з урахуванням змін, внесених протягом останніх 5 років).
4. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. (1991). *Відомості Верховної Ради України*. (з урахуванням змін, внесених протягом останніх 5 років).
5. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII. (1994). *Відомості Верховної Ради України*. (з урахуванням змін, внесених протягом останніх 5 років).

Базова література:

1. Малишева, О. В., & Ярошевська, Т. В. (2023). *Позасудове врегулювання спорів: теорія і практика*. Київ: Юрінком Інтер.
2. Лисенко, О. В. (2022). *Медіація в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку*. Одеса: Фенікс.
3. Ковальчук, В. І., & Бойко, І. Я. (2021). *Альтернативні способи вирішення спорів*. Львів: Астролябія.
4. Дем'янова, О. О. (2020). *Переговори як інструмент врегулювання конфліктів у юридичній практиці*. Харків: Право.
5. Петренко, В. О. (2019). *Арбітраж як спосіб вирішення міжнародних комерційних спорів*. Київ: ЦУЛ.
6. Загородній, В. В. (2024). *Психологія конфлікту та медіація*. Дніпро: Ліра.
7. Іванов, Р. А. (2023). *Юридична психологія: підручник*. Київ: Знання.
8. Коваленко, І. П. (2022). *Сучасні механізми захисту прав та інтересів: позасудові процедури*. Полтава: Поліграфсервіс.

9. Шевченко, М. С. (2021). *Ефективність медіації в цивільних спорах*. Запоріжжя: Класичний приватний університет.

10. Бондаренко, Т. І. (2020). *Підготовча робота юриста у справах позасудового врегулювання*. Вінниця: Нілан-ЛТД.

Допоміжна література:

1. Гончаренко, О. В. (2024). *Роль юриста у досудовому врегулюванні спорів*. Київ: КНТ.

2. Дудник, С. Г. (2023). *Комунікативні навички юриста в медіації*. Львів: Новий Світ.

3. Павленко, Л. Д. (2022). *Практичний посібник з переговорів для юристів*. Одеса: Видавництво Юридична література.

4. Яковлева, Н. М. (2021). *Медіація в господарських відносинах*. Харків: Право.

5. Клименко, І. В. (2020). *Альтернативні способи вирішення спорів в міжнародному праві*. Київ: Юрінком Інтер.

6. Король, А. В. (2019). *Психологічні аспекти роботи з клієнтом у конфліктних ситуаціях*. Суми: Університетська книга.

7. Сідоренко, В. П. (2024). *Конфліктологія для юристів*. Черкаси: Брама.

8. Марченко, Г. О. (2023). *Докази та доказування у позасудовому врегулюванні спорів*. Чернігів: Десна.

9. Бублик, А. В. (2022). *Аналіз ризиків у судових та позасудових процедурах*. Житомир: Полісся.

10. Вороніна, І. М. (2021). *Стратегічне планування в юридичній практиці*. Полтава: АСМІ.

Інформаційні інтернет ресурси:

1. Національна асоціація медіаторів України. URL: <https://namu.com.ua/>

2. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/>

3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/>
4. ЛІГА:ЗАКОН. URL: <https://www.ligazakon.net/>
5. ProZorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/>
6. Рада адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/>
7. Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/>
8. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
9. Асоціація правників України. URL: <https://uba.ua/>
10. Центр комерційного права. URL: <https://www.ccl.org.ua/>

Розділ 5.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ ТА ГАЛУЗЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ

Найбільш об'ємний розділ, що висвітлює специфіку застосування медіації у різних галузях права та сферах суспільного життя: цивільних, сімейних, соціально-трудових, адміністративних спорах, в освітньому середовищі, охороні здоров'я, бізнес-сфері, у сфері інтелектуальної власності, відновлювальній та судовій медіації, а також у ювенальній юстиції.

- **Призначення:** Формування глибоких знань щодо галузевих особливостей медіації, її потенціалу та обмежень у конкретних контекстах.

Вступ до тестових питань розділу.

У сучасному правовому дискурсі медіація набуває дедалі більшої значущості як гнучкий та ефективний інструмент вирішення конфліктів у різних сферах суспільного життя. Її стратегічне значення полягає не лише в економії процесуального ресурсу чи зменшенні навантаження на судову систему, але й у трансформації конфліктної взаємодії у простір діалогу, партнерства й конструктивного співробітництва. Розділ 5 має на меті окреслити ключові галузеві напрями, в яких потенціал медіаційного підходу розкривається найповніше, з урахуванням специфіки суб'єктного складу, правових режимів та соціальних очікувань.

Увага зосереджена на застосуванні медіації в цивільних та сімейних спорах, які найбільш чутливі до морально-психологічного контексту, та в соціально-трудових конфліктах, де важливо досягати баланс між інтересами працівника й роботодавця. Аналізуються перспективи впровадження медіації у сфері адміністративного врегулювання, освітнього середовища та охорони здоров'я — галузей, де соціальна довіра й етична взаємодія є визначальними.

Розкриваються особливості бізнес-медіації та врегулювання спорів у сфері інтелектуальної власності, що потребують високого рівня фаховості й економіко-правового балансу. Окрему увагу приділено відновлювальній медіації в межах ювенальної юстиції, що має виразне ресоціалізаційне й гуманістичне спрямування, а також судовій медіації як формі інституційного посередництва в межах судового провадження.

Зміст розділу не лише ілюструє багатогранність медіаційного підходу, а й формує системне розуміння того, як адаптація процедур до особливостей галузі може забезпечити більшу ефективність, легітимність і стійкість досягнутих рішень. Тестові завдання, що супроводжують цей розділ, спрямовані на перевірку здатності розпізнавати релевантні медіаційні інструменти у контексті різних типів правових спорів, розуміти принципи стратегічного впровадження медіації та оцінювати її функціональність в умовах сучасного правового середовища

§ 5.1. Медіація в цивільних та сімейних спорах

Медіація як форма альтернативного врегулювання спорів посідає особливе місце в системі правових засобів, спрямованих на досягнення соціального консенсусу без звернення до судової інстанції. Її особлива цінність виявляється у врегулюванні цивільних та сімейних спорів, де ключову роль відіграє не лише юридична доцільність, а й збереження міжособистісних зв'язків, емоційного благополуччя сторін, а також мінімізація конфліктного навантаження на дітей та інших вразливих учасників спірних правовідносин.

У контексті цивільних спорів медіація демонструє високу ефективність у випадках договірних непорозумінь, питань відшкодування шкоди, спорів щодо права власності, спадкових конфліктів та інших делікатних правовідносин між приватними особами. Специфіка таких спорів полягає в тому, що сторони часто мають або продовжують мати позаправові взаємини, що робить збереження доброзичливого тону комунікації та конфіденційності особливо актуальними. Медіаційний підхід дозволяє зосередитися на істинних

інтересах учасників конфлікту, не зводячи врегулювання лише до правового формалізму. Результативність медіації в цьому контексті пов'язана з її гнучкістю, можливістю досягнення креативних та нетипових для судового рішення домовленостей, а також із вищою ймовірністю добровільного виконання узгоджених умов.

У сімейних спорах медіація набуває особливого значення через високий рівень емоційної насиченості конфлікту та необхідність урахування інтересів дітей. Медіаційний процес у таких випадках не лише сприяє формуванню взаємоприйнятних рішень щодо умов розлучення, розподілу майна, визначення місця проживання дитини чи порядку спілкування з нею, а й створює безпечний простір для емоційного вираження та початку конструктивного діалогу. Спроможність медіатора скеровувати комунікацію сторін до спільного бачення майбутньої взаємодії в межах спільного батьківства є критично важливою для збереження стабільності сімейних відносин після їхньої юридичної трансформації.

З огляду на це, медіація у цивільних та сімейних спорах не просто виконує роль альтернативи судовому розгляду, а формує якісно нову парадигму правового врегулювання, у центрі якої стоїть повага до автономії сторін, збереження соціального капіталу, а також активне залучення самих учасників конфлікту до пошуку оптимального рішення. Її розвиток та інституціоналізація є невід'ємною складовою формування сучасної гуманістичної правової культури, зорієнтованої на запобігання ескалації конфліктів та зменшення деструктивного впливу юридичних процедур на повсякденне життя людей.

Теоретичні питання

1. Які особливості застосування медіації в цивільних спорах, зокрема у питаннях договірних зобов'язань?

2. Визначте специфіку медіації у сімейних правовідносинах та її переваги порівняно з судовим розглядом.

Тестові питання

Тестові завдання до § 5.1. Медіація в цивільних та сімейних спрах

1. Яке з наведених тверджень **найкраще** описує сферу застосування медіації у цивільних спрах?
 - а) Виключно кримінальні справи.
 - б) Конфлікти, що виникають з особистих, майнових та немайнових відносин, крім адміністративних та кримінальних.
 - в) Лише міжнародні спори.
 - г) Виключно спори між державними органами.
2. Яка з переваг медіації є **особливо важливою** у сімейних спрах?
 - а) Публічне розголошення всіх деталей конфлікту.
 - б) Можливість зберегти та/або відновити сімейні стосунки, особливо коли є діти.
 - в) Обов'язкове винесення судового рішення.
 - г) Затягування процесу вирішення конфлікту.
3. Що є однією з **головних цілей** медіації у сімейних спрах?
 - а) Визначення винного та його покарання.
 - б) Досягнення взаємоприйнятних домовленостей щодо майнових питань, виховання дітей, аліментів тощо.
 - в) Примусове відновлення шлюбу.
 - г) Збільшення кількості судових позовів.
4. Який з аспектів медіації дозволяє сторонам розробити **індивідуальні та креативні рішення**, що враховують їхні унікальні потреби, особливо у цивільних та сімейних спрах?
 - а) Жорстке дотримання судових прецедентів.
 - б) Гнучкість та індивідуалізація рішень.
 - в) Обов'язкове використання стандартних шаблонних рішень.
 - г) Виключно дотримання законодавчих норм без відхилень.
5. Який з наведених спорів є **типовим** для сімейної медіації?

- а) Конфлікт між партнерами по бізнесу щодо розподілу прибутку.
 - б) Спори щодо виховання дітей, визначення місця проживання дитини, аліментів, поділу майна подружжя.
 - в) Адміністративний спір з податковою службою.
 - г) Спори щодо інтелектуальної власності.
6. Яка роль медіатора у цивільному або сімейному спорі?
- а) Виступити в ролі судді та винести обов'язкове рішення.
 - б) Надати юридичну консультацію одній зі сторін.
 - в) Фасилітувати діалог, допомогти сторонам виявити їхні інтереси та знайти спільні рішення.
 - г) Зібрати компрометуючі докази на одну зі сторін.
7. Чому **конфіденційність** є важливою перевагою медіації у цивільних та сімейних спорах?
- а) Забезпечує публічність усіх деталей конфлікту.
 - б) Дозволяє сторонам обговорювати особисті та чутливі питання без ризику для репутації та приватного життя.
 - в) Завжди призводить до розголошення приватної інформації.
 - г) Не має жодного значення для цивільних відносин.
8. Який **виклик** може виникнути при застосуванні медіації у сімейних спорах через **високе емоційне напруження**?
- а) Емоційне напруження не впливає на процес медіації.
 - б) Медіатору необхідно володіти навичками управління емоціями, щоб допомогти сторонам зберегти конструктивний діалог.
 - в) Високі емоції завжди призводять до припинення медіації.
 - г) Медіатор повинен повністю ігнорувати емоції сторін.
9. Як медіація може сприяти **збереженню ресурсів** у цивільних та сімейних спорах?
- а) Збільшуючи судові витрати та час.
 - б) Шляхом зменшення тривалості конфлікту, судових витрат та психологічного навантаження.

в) Ігноруючи будь-які конфлікти.

г) Завжди призводячи до тривалих судових розглядів.

10. Яке твердження про **добровільність** у медіації є правильним?

а) Участь у медіації є завжди примусовою.

б) Сторони мають право добровільно брати участь у медіації та припинити її на будь-якому етапі.

в) Добровільність стосується лише рішення про укладення угоди.

г) Медіатор може примусити сторони до участі у медіації.

§ 5.2. Соціально-трудові спори: можливості медіаційного підход

Соціально-трудові спори репрезентують одну з найбільш делікатних і водночас стратегічно значущих форм конфліктів у структурі правових відносин, оскільки безпосередньо зачіпають питання зайнятості, соціальної безпеки, гідності праці та корпоративної етики. Їхня природа зумовлена складною взаємодією між економічними інтересами, емоційною залученістю сторін, асиметрією влади та потенційним впливом на соціальну стабільність як на мікро-, так і на макрорівні. У такому контексті медіаційний підхід виявляється не лише процедурною альтернативою судовому розгляду, а й концептуальним інструментом соціальної деескалації, що сприяє перетворенню деструктивного протистояння у конструктивний діалог.

Соціально-трудові конфлікти можуть виникати як на індивідуальному рівні, у вигляді суперечок між працівником і роботодавцем, так і в колективній формі, коли у протистояння вступають трудові колективи, профспілкові організації або асоціації роботодавців. У першому випадку йдеться, зокрема, про спори щодо умов звільнення, оплати праці, застосування дисциплінарних стягнень або умов працевлаштування. У другому — конфлікти здебільшого пов'язані з укладенням, виконанням або переглядом колективних договорів, організацією страйків або процедур колективного консенсусу. Попри різницю у масштабі, всі ці ситуації характеризуються високим ступенем

конфліктогенності, яка посилюється нерівністю ресурсів, обмеженістю каналів комунікації та поширеною недовірою між сторонами.

Медіація у сфері трудових відносин постає як механізм, що дозволяє зберегти або відновити продуктивну комунікацію між сторонами конфлікту, запобігти ескалації, зберегти робочі місця, зменшити ризики для репутації та уникнути тривалих судових проваджень. У цьому контексті її перевагою є здатність забезпечити гнучкість, добровільність, конфіденційність та фокус на інтересах, а не лише на формально-правових позиціях. Завдяки такому підходу сторони здатні сформулювати нестандартні, але ефективні рішення, які відповідають як правовим, так і етичним параметрам врегулювання. Зокрема, це може стосуватися перегляду умов праці, адаптації графіку, погодження фінансових компенсацій, запровадження програм перекваліфікації або розроблення нових правил взаємодії на робочому місці.

Особливої уваги вимагає аспект балансу владних повноважень у межах соціально-трудового діалогу. Медіатор у таких спорах має виконувати не лише функцію нейтрального фасилітатора, але й бути своєрідним «еквалайзером» сили, створюючи умови, за яких жодна зі сторін не відчуває домінування або тиску. Знання трудового права, специфіки корпоративної культури, навички ведення переговорів у середовищі з підвищеною конфліктністю та розуміння психодинаміки колективу є критично необхідними для такого медіатора. Його завдання полягає у структуризації процесу, артикуляції точок перетину інтересів, нейтралізації емоційної напруги та стимулюванні креативного пошуку рішень, що відповідають як індивідуальним потребам, так і корпоративним стандартам.

Окремого акценту заслуговує конфіденційний характер медіації, що є особливо цінним у ситуаціях, коли сторони зацікавлені в уникненні публічного розголосу внутрішніх проблем організації або особистих обставин. Це не лише зменшує потенційні репутаційні ризики, але й формує безпечне середовище для вільного висловлення позицій, що в іншому разі могли б бути приглушеними через страх санкцій або осуду.

У соціально-трудових відносинах саме медіація здатна перетворити конфлікт із загрози на ресурс. Вона сприяє формуванню нової якості трудової культури, у якій конфлікт не заперечується, а усвідомлюється як природний і потенційно конструктивний феномен. Таким чином, запровадження і поширення медіаційного підходу у врегулюванні соціально-трудових спорів не лише сприяє підвищенню ефективності системи захисту прав працівників і роботодавців, але й виконує функцію превентивної стабілізації соціально-економічного простору загалом.

Теоретичні питання

1. Охарактеризуйте потенціал медіаційного підходу у вирішенні соціально-трудових спорів.
2. Наведіть приклади успішного застосування медіації у врегулюванні колективних трудових конфліктів.

Тестові питання

1. Яке з наведених тверджень **найкраще** описує сферу застосування медіації у соціально-трудових спорах?
 - а) Виключно конфлікти між фізичними особами поза трудовими відносинами.
 - б) Спори, що виникають між працівниками та роботодавцями, а також колективні трудові спори.
 - в) Лише кримінальні справи, пов'язані з діяльністю підприємств.
 - г) Конфлікти між конкурентами на ринку.
2. Який з перелічених є **ключовим** чинником, що робить медіацію ефективною у соціально-трудових спорах?
 - а) Можливість публічного оприлюднення всіх деталей конфлікту.
 - б) Прагнення до збереження та відновлення довгострокових трудових відносин.
 - в) Обов'язкове винесення рішення третьою стороною.

- г) Завжди високі матеріальні збитки.
3. Яка з переваг медіації є **особливо важливою** у контексті соціально-трудових спорів для обох сторін конфлікту?
- а) Збільшення судових витрат.
 - б) Зменшення тривалості та вартості вирішення спору.
 - в) Обов'язкове винесення жорсткого рішення.
 - г) Повна втрата контролю над ситуацією.
4. Який тип соціально-трудового спору може бути предметом медіації?
- а) Міждержавні політичні конфлікти.
 - б) Спори щодо умов праці, оплати праці, дисциплінарних стягнень, звільнення.
 - в) Сімейні спори про поділ майна.
 - г) Спори щодо авторських прав.
5. Що є однією з **головних цілей** медіації у колективних трудових спорах?
- а) Спровокувати страйк та подальшу ескалацію конфлікту.
 - б) Допомогти сторонам (профспілкам, роботодавцям) знайти спільні рішення, що задовольняють інтереси всіх учасників.
 - в) Визначити винних та притягнути їх до відповідальності.
 - г) Затягнути переговорний процес.
6. Яка роль медіатора у соціально-трудоному спорі?
- а) Винести обов'язкове рішення, яке задовольнить лише одну сторону.
 - б) Надати юридичну консультацію одній зі сторін.
 - в) Фасилітувати діалог між сторонами, допомогти їм виявити інтереси та знайти спільні рішення.
 - г) Збирати докази для подальшого судового розгляду.
7. Чому **конфіденційність** є важливою перевагою медіації у соціально-трудових спорах?
- а) Забезпечує публічність усіх деталей конфлікту.

- б) Дозволяє сторонам обговорювати чутливі питання (наприклад, фінансові показники, особисті причини звільнення) без ризику для репутації.
 - в) Завжди призводить до розголошення комерційної таємниці.
 - г) Не має жодного значення для трудових відносин.
8. Який **виклик** може виникнути при застосуванні медіації у соціально-трудових спорах через **нерівність сторін**?
- а) Робітники завжди мають більше влади, ніж роботодавці.
 - б) Роботодавець може мати більші ресурси та вплив, що вимагає від медіатора особливого контролю за балансом сил.
 - в) Нерівність сторін виключає можливість проведення медіації.
 - г) Медіатор повинен завжди підтримувати слабшу сторону.
9. Як медіація може сприяти **зміцненню трудового колективу** та корпоративної культури?
- а) Через посилення внутрішньої конкуренції.
 - б) Шляхом запобігання ескалації конфліктів та сприяння конструктивному вирішенню проблем.
 - в) Ігноруючи будь-які конфлікти в колективі.
 - г) Завжди призводячи до звільнення працівників.
10. Яка з **функцій** медіації є особливо актуальною у соціально-трудових спорах, окрім вирішення поточного конфлікту?
- а) Каральна функція.
 - б) Превентивна функція, що дозволяє виявити та усунути системні причини конфліктів.
 - в) Виключно розважальна функція.
 - г) Адміністративно-наглядова функція.

§ 5.3 Медіація в адміністративних конфліктах

Медіація в адміністративних конфліктах дедалі частіше розглядається як перспективний напрям трансформації взаємовідносин між державою та приватними суб'єктами, орієнтований на забезпечення ефективного, інклюзивного й конструктивного діалогу у сфері публічно-правових спорів. Адміністративні конфлікти, які виникають між фізичними або юридичними особами та суб'єктами владних повноважень — державними органами, органами місцевого самоврядування або їхніми посадовими особами — характеризуються значною правовою, процедурною й етичною складністю, що зумовлює потребу у пошуку більш гнучких та комунікативно ефективних способів їх розв'язання. Хоча традиційно такі спори розглядаються у межах адміністративного судочинства або в порядку досудового оскарження, сучасна динаміка правових реформ та орієнтація на сервісну модель публічного управління відкриває нові горизонти для впровадження медіації в цій сфері.

Особливістю адміністративних конфліктів є наявність інституційної асиметрії між сторонами, адже органи публічної влади, діючи від імені держави, реалізують владні повноваження, що істотно змінює баланс взаємодії. Така структурна нерівність ускладнює можливість досягнення рівноправного діалогу, оскільки рішення державного органу апелює не лише до юридичної сили, а й до символічного ресурсу авторитету. Крім того, специфіка адміністративних спорів полягає у тому, що вони часто торкаються не лише індивідуальних прав і законних інтересів, але й публічного інтересу, що потребує особливо виваженого балансу між захистом приватної автономії та реалізацією загальнодержавних функцій. З іншого боку, надмірна формалізованість адміністративних процедур, нормативна імперативність дій суб'єктів владних повноважень та відсутність комунікативної пластичності в межах традиційних інструментів правозастосування часто призводять до недовіри, емоційної напруги та зростання конфліктного потенціалу у відносинах між громадянином і державою.

У цьому контексті медіація як форма альтернативного вирішення спорів відкриває інституційно нову модель врегулювання адміністративних конфліктів. Насамперед, вона сприяє дебюрократизації процедур, зменшуючи навантаження на адміністративні суди та створюючи умови для швидшого й менш формалізованого розв'язання суперечностей. Позитивним чинником також є значна економія часу і ресурсів для обох сторін: замість тривалих проваджень та судових витрат, сторони можуть оперативно досягти домовленостей, які не порушують чинне законодавство, але враховують індивідуальні обставини спору. Водночас збереження або навіть покращення комунікативних зв'язків між владою та громадянським суспільством може істотно вплинути на рівень довіри до державних інституцій, що особливо важливо в умовах демократичних перетворень.

Медіаційний підхід у цій сфері дозволяє перенести акцент із позиційного протистояння на інтересоорієнтований діалог, в якому сторони, за посередництва нейтрального фасилітатора, мають змогу краще усвідомити як власні інтереси, так і потреби опонента. Наприклад, державний орган може бути зацікавлений не лише у суворому застосуванні санкцій, а й у профілактиці повторних порушень, підтриманні правопорядку або збереженні ділової репутації. Зі свого боку, громадянин або підприємницький суб'єкт прагне не лише уникнути покарання, а й отримати чіткі роз'яснення правових норм, зберегти ліцензію чи уникнути фінансових втрат. У такій ситуації саме медіація дає змогу сконструювати рішення, що перебуває на перетині законності, доцільності та взаємної згоди, без виходу за межі правового поля.

Водночас впровадження медіації у сферу адміністративних конфліктів пов'язане з низкою системних викликів. Одним із них є обмеженість дискреційних повноважень органів влади, які зобов'язані діяти в межах нормативно визначених компетенцій і не мають свободи укладати компроміси, що суперечать нормам публічного права. Також істотною перешкодою є відсутність усталеної культури компромісу в публічному секторі, де гнучкість іноді сприймається як загроза інституційній легітимності або ознака слабкості.

Іншим фактором, що впливає на ефективність адміністративної медіації, є недостатній рівень підготовки кадрів — як медіаторів, що мають спеціалізуватися на публічному праві, так і посадовців, які повинні володіти навичками діалогу та базовими знаннями медіаційного процесу. До цього додається необхідність забезпечення контролю за відповідністю досягнутих угод публічному інтересу, що вимагає як правового, так і етичного професіоналізму з боку медіатора.

Попри зазначені обмеження, перспективи розвитку адміністративної медіації в Україні залишаються значними. Закон України «Про медіацію» передбачає її можливе застосування у сфері адміністративних правовідносин, що відкриває шлях для подальшої нормативної деталізації та інституціоналізації цього механізму. Поступове формування культури діалогу, підвищення інституційної відкритості державних органів, а також розвиток фахового медіаційного середовища здатні зробити адміністративну медіацію дієвим інструментом зміцнення довіри громадян до влади, зниження конфліктності у публічному просторі та підвищення ефективності функціонування державного управління загалом. Таким чином, інтеграція медіації у сферу адміністративних конфліктів виступає важливим елементом сучасної стратегії демократизації правової системи та гуманізації державної влади.

Теоретичні питання

1. Чи можливе застосування медіації в адміністративних конфліктах, і якщо так, то за яких умов?
2. Які переваги може надати медіація у врегулюванні спорів між громадянами та органами публічної влади?

Тестові питання

1. Яке з наведених тверджень **найкраще** визначає адміністративний конфлікт для цілей медіації?

- а) Спiр мiж двома приватними компанiями щодо невиконання контракту.
 - б) Конфлiкт мiж фiзичними особами з приводу розподiлу майна.
 - в) Спiр мiж приватною особою та суб'єктом владних повноважень (державним органом, органом мiсцевого самоврядування).
 - г) Кримiнальна справа, що розглядається в судi.
2. Яка з наведених є **специфiчною особливiстю** адмiнiстративних конфлiктiв?
- а) Рiвнiсть сторiн у правових можливостях.
 - б) Наявнiсть однiєї сторони, що дiє вiд iменi держави або громади.
 - в) Виключно приватний характер iнтересiв, що зачiпаються.
 - г) Вiдсутнiсть публiчного iнтересу у вирiшеннi спору.
3. Який з принципiв медiацiї є **особливо важливим** у адмiнiстративних конфлiктах для захисту приватної особи?
- а) Принцип примусовостi участi.
 - б) Принцип неупередженостi та нейтральностi медiатора.
 - в) Принцип публiчного розгляду конфлiкту.
 - г) Принцип вирiшення спору за будь-яку цiну.
4. Що є однiєю з **ключових переваг** медiацiї в адмiнiстративних конфлiктах з точки зору державного управлiння?
- а) Збiльшення кiлькостi судових позовiв проти державних органiв.
 - б) Можливiсть публiчного визнання провини державним органом.
 - в) Пiдвищення довiри до влади та покращення взаємодiї з громадянами.
 - г) Автоматичне скасування всiх рiшень державного органу.
5. Чому **конфiденцiйнiсть** є важливою перевагою медiацiї в адмiнiстративних спорах?
- а) Вона дозволяє державним органам приховувати iнформацiю.
 - б) Вона сприяє вiдкритiшому обговоренню чутливих питань без ризику публiчного розголосу та репутацiйних втрат.

- в) Вона забезпечує доступ до державної таємниці.
 - г) Вона є нерелевантною у відносинах з державними органами.
6. Що є проявом **гнучкості та індивідуалізації рішень** у медіації адміністративних конфліктів?
- а) Суворе дотримання виключно судових прецедентів.
 - б) Можливість розробки нестандартних рішень, що враховують інтереси обох сторін та виходять за межі "задовольнити/відмовити".
 - в) Застосування єдиного універсального рішення для всіх спорів.
 - г) Відмова від обговорення будь-яких компромісів.
7. Який з перелічених типів спорів **не** належить до адміністративних конфліктів, що можуть бути предметом медіації?
- а) Спори щодо дозвільних документів (будівництво, ліцензії).
 - б) Спори між органами влади та громадянами щодо соціальних виплат.
 - в) Звинувачення у скоєнні кримінального злочину.
 - г) Спори щодо податкових зобов'язань.
8. Який **виклик** може виникнути при застосуванні медіації в адміністративних конфліктах через **"публічний інтерес"**?
- а) Необхідність узгодження індивідуальних інтересів сторін з більш широким суспільним благом.
 - б) Можливість ігнорування інтересів держави.
 - в) Публічний інтерес завжди є перешкодою для медіації.
 - г) Медіатор повинен завжди відстоювати виключно публічний інтерес.
9. Що є одним з потенційних **недоліків** медіації в адміністративних конфліктах, якщо медіатор не має відповідної кваліфікації?
- а) Автоматичне вирішення всіх питань.
 - б) Ризик укладення угоди, що не відповідає закону або шкодить публічному інтересу.

- в) Збільшення ефективності процесу.
- г) Покращення відносин між сторонами.

10. Яка **особливість стосунків** між сторонами в адміністративному конфлікті робить медіацію цінною?

- а) Сторони ніколи не зустрінуться знову.
- б) Часто існують тривалі та системні відносини (наприклад, громадянин-податкова служба), які медіація допомагає покращити.
- в) Відносини завжди є одноразовими.
- г) Сторони не мають жодного інтересу у взаємодії.

§ 5.4. Медіація в освітньому середовищі

Освітнє середовище, як соціокультурний простір взаємодії великої кількості акторів, є не лише інституційним осередком навчання й виховання, а й ареною постійної комунікації, у межах якої неминує виникають конфліктні ситуації. Вони можуть проявлятися у різних формах — від міжособистісних непорозумінь між учнями або студентами до глибоких організаційних і правових суперечностей між учасниками освітнього процесу та адміністрацією, педагогами чи батьками. Традиційні засоби реагування — зокрема адміністративні процедури, дисциплінарні стягнення або формалізовані розслідування — нерідко мають суто репресивний, санкційний характер і не сприяють ні відновленню порушених зв'язків, ні формуванню стійкого консенсусу. У цьому контексті медіація виявляється цінною альтернативою, що не лише змінює підхід до врегулювання конфліктів, але й поступово трансформує саму конфліктну культуру в освітньому середовищі.

Медіація в освітній сфері розглядається як превентивний, відновлювальний та навчальний інструмент, що дає змогу не лише реагувати на вже сформовані конфлікти, але й попереджати їх розвиток шляхом створення системи довіри, відповідальності та паритетності комунікації. Конфлікти, що виникають у межах освітнього процесу, мають надзвичайно

широкий спектр — від особистісних суперечок між учнями чи студентами, до ситуацій напруги між учнем і викладачем у зв'язку з оцінюванням, поведінкою, стилем спілкування, а також до структурованих конфліктів між батьками та навчальними закладами, пов'язаних із якістю освітніх послуг, етичними або управлінськими рішеннями. Окремий пласт становлять професійні спори між педагогічними працівниками або між викладачами й адміністрацією закладу освіти. Всі ці ситуації мають одну спільну рису — вони зачіпають систему довіри, взаємної поваги та справедливості, без яких ефективний освітній процес неможливий.

Запровадження медіаційного підходу в освітньому середовищі дає змогу переосмислити саму логіку реагування на конфлікти — з репресивної та вертикально-адміністративної на діалогову, інклюзивну й орієнтовану на інтереси. Замість посилення санкційного навантаження та формального «згладжування» конфлікту, медіація дозволяє прояснити причини напруги, виявити приховані мотиви, а також — у безпечному, конфіденційному просторі — обговорити шляхи подолання суперечностей без втрати людської гідності. Зокрема, ефективна медіація на ранніх етапах конфлікту дає змогу запобігти його ескалації, трансформації в хронічну ворожнечу чи правовий спір, зокрема у формі булінгу, бойкоту, дисциплінарної процедури чи навіть судового позову.

Важливим аспектом освітньої медіації є її педагогічний потенціал. Залучення учасників освітнього процесу — зокрема учнів та студентів — до вирішення конфліктів у форматі медіації формує в них критично необхідні для сучасного життя компетентності: емпатію, активне слухання, етичну рефлексію, здатність до переговорів і відповідальне прийняття рішень. Таким чином, медіація виступає не лише механізмом мирного врегулювання, а й інструментом соціального навчання та виховання громадянської зрілості.

У контексті шкільного середовища ефективною є модель «рівний рівному» (peer mediation), що передбачає підготовку учнів як шкільних медіаторів, здатних допомагати одноліткам у врегулюванні типових конфліктів. Така практика не лише знижує рівень агресії та деструктивної

поведінки, а й формує в учнів почуття причетності, відповідальності та самоврядності. Водночас медіація може застосовуватись і у складніших ситуаціях — між учнями та педагогами, між батьками і адміністрацією закладу освіти, у внутрішньоколективних конфліктах між вчителями або викладачами, а також у процесах прийняття важливих рішень, що впливають на всю освітню спільноту. В окремих випадках ефективними є елементи відновлювальних практик, зокрема кола примирення, які дозволяють не лише залагодити конфлікт, а й колективно відновити пошкоджену систему відносин після серйозного інциденту.

Конфіденційність як одна з ключових засад медіації набуває особливого значення в освітньому контексті, оскільки багато конфліктів пов'язані з особистими, делікатними чи репутаційними питаннями. Можливість обговорення таких ситуацій без ризику публічного розголосу підвищує рівень довіри до процесу, знижує тривожність учасників та сприяє більш щирому діалогу. Крім того, медіація, на відміну від адміністративного втручання, не порушує балансу довіри до всіх сторін — ані учасників конфлікту, ані педагогів, ані керівництва закладу.

Разом з тим, процес впровадження медіації в освітнє середовище стикається з низкою викликів. Це, зокрема, недостатня поінформованість педагогів, батьків і учнів про суть, цілі та переваги медіації; наявність інерційного мислення та упередження на користь авторитарних підходів; обмеженість ресурсів, необхідних для підготовки кваліфікованих медіаторів і впровадження програм; а також потреба в методичній та організаційній підтримці з боку держави. Подолання цих бар'єрів вимагає послідовної політики підтримки шкільної та університетської медіації на інституційному рівні, залучення громадських організацій, фахових асоціацій та розвитку освітніх програм для медіаторів із фокусом на специфіку шкільного й академічного середовища.

У підсумку, впровадження медіації в освітній сфері постає не просто як альтернатива дисциплінарним або адміністративним практикам, а як

стратегічний вектор формування інституційної культури ненасильницького спілкування, партнерства та солідарності. Медіація в освітньому середовищі сприяє створенню умов для конструктивного співіснування, гармонійного розвитку особистості й формування покоління громадян, здатних до діалогу, компромісу та відповідального вирішення конфліктів у демократичному суспільстві.

Теоретичні питання

1. Визначте роль та значення медіації у вирішенні конфліктів в освітньому середовищі.
2. Які специфічні виклики та можливості існують при застосуванні медіації у закладах освіти?

Тестові питання

1. Яке з наведених тверджень **найкраще** описує роль медіації в освітньому середовищі?
 - а) Це інструмент для виключно дисциплінарних покарань учнів.
 - б) Це метод вирішення конфліктів та покращення комунікації між учасниками освітнього процесу.
 - в) Це спосіб уникнути будь-якого спілкування між сторонами конфлікту.
 - г) Це формальний судовий процес, що відбувається в школі.
2. Який з перелічених конфліктів є **типовим** для освітнього середовища і може бути вирішений за допомогою медіації?
 - а) Спори щодо нерухомого майна.
 - б) Конфлікти між учнями (булінг), між учнями та вчителями, між батьками та адміністрацією.
 - в) Міжнародні торговельні спори.
 - г) Кримінальні справи про тяжкі злочини.

3. Яка з переваг медіації є **особливо важливою** для освітнього середовища з точки зору збереження стосунків?
- а) Можливість публічного викриття всіх деталей конфлікту.
 - б) Збереження та відновлення відносин між учасниками конфлікту.
 - в) Обов'язкове застосування суворих санкцій.
 - г) Затягування процесу вирішення конфлікту.
4. Що є однією з **ключових цілей** медіації в освітньому середовищі, окрім вирішення конкретного конфлікту?
- а) Збільшення кількості судових позовів проти освітніх закладів.
 - б) Навчання учасників навичкам конструктивного вирішення конфліктів у майбутньому.
 - в) Створення атмосфери страху та підпорядкування.
 - г) Зменшення кількості учнів у школі.
5. Який з аспектів медіації в освітньому середовищі дозволяє сторонам розробити **індивідуальні та креативні рішення**?
- а) Жорстке дотримання нормативних актів без можливості відхилень.
 - б) Гнучкість та індивідуалізація рішень, що враховують унікальність ситуації.
 - в) Обов'язкове використання стандартних шаблонних рішень.
 - г) Виключне застосування покарань згідно з внутрішнім статутом.
6. Хто може виступати медіатором в освітньому середовищі?
- а) Виключно сторонній адвокат.
 - б) Спеціально підготовлені педагоги, психологи, соціальні працівники або зовнішні медіатори.
 - в) Тільки директор школи.
 - г) Будь-який учень.
7. Яка перевага медіації сприяє **зменшенню кількості дисциплінарних проваджень** у школі?
- а) Збільшення кількості конфліктів.

- б) Можливість вирішення конфліктів на ранній стадії та уникнення ескалації.
 - в) Необхідність подання скарг до вищих інстанцій.
 - г) Повна відсутність будь-яких правил поведінки.
8. Що означає **"фокус на інтересах"** у медіації в освітньому середовищі?
- а) Медіатор визначає, хто винен, і призначає покарання.
 - б) Допомога сторонам виявити справжні причини конфлікту та їхні потреби, а не лише звинувачення.
 - в) Медіатор висуває власні інтереси на перший план.
 - г) Концентрація лише на юридичних позиціях сторін.
9. Який **виклик** може виникнути у медіації в освітньому середовищі через **вікові особливості учасників**?
- а) Діти завжди є повністю зрілими для самостійного прийняття рішень.
 - б) Необхідність адаптувати мову та методи медіації до віку та рівня розвитку дітей.
 - в) Вікові особливості не мають жодного впливу на процес медіації.
 - г) Медіатор повинен повністю ігнорувати думку дітей.
10. Як медіація може сприяти **формуванню позитивного клімату** в освітньому закладі?
- а) Шляхом заохочення конфліктів.
 - б) Створюючи атмосферу довіри, взаєморозуміння та поваги, зменшуючи напругу та агресію.
 - в) Забороняючи будь-яке спілкування між учнями.
 - г) Завжди перекладаючи відповідальність на вчителів.

§ 5.5. Медіація у сфері охорони здоров'я

У сфері охорони здоров'я конфлікти є невід'ємним супутником взаємодії між численними суб'єктами: пацієнтами, медичними працівниками, адміністрацією медичних закладів, страховими структурами, фармацевтичними компаніями та державними регуляторами. Ці суперечності мають різноманітну етіологію, включаючи, зокрема, незадоволення якістю медичних послуг, спірні клінічні рішення, професійні помилки, складнощі з оплатою, порушення в комунікації, а також складні етичні дилеми. Традиційні способи розв'язання таких спорів, передусім судовий розгляд, у більшості випадків виявляються надмірно формалізованими, затратними за часом і ресурсами, а також такими, що не сприяють збереженню чи відновленню довіри між сторонами. У цьому контексті актуалізується застосування медіації як альтернативного методу вирішення конфліктів, що має значний потенціал для гуманізації взаємин у медичному середовищі.

Конфлікти, що виникають у системі охорони здоров'я, можуть мати як міжособистісний, так і інституційний характер. Зокрема, у відносинах між лікарем і пацієнтом або його родичами часто спостерігаються суперечки, пов'язані з непорозумінням щодо діагностичних або терапевтичних рішень, відсутністю інформованої згоди, етичними питаннями або оцінкою якості медичних втручань. У разі взаємодії між пацієнтом та медичним закладом у конфлікт можуть вступати питання вартості послуг, доступу до інформації, дотримання прав пацієнтів. Внутрішньокolleктивні суперечки між медичними працівниками та адміністрацією здебільшого пов'язані з розподілом професійних обов'язків, умовами праці або організаційною культурою. У той же час взаємини між страховими компаніями, пацієнтами та закладами охорони здоров'я нерідко ускладнюються спорами щодо обсягу страхового покриття, порядку надання послуг або відшкодування витрат.

У цьому багатовимірному конфліктному полі медіація відіграє роль гнучкого інструмента, що дозволяє забезпечити діалогічне, конфіденційне й

орієнтоване на потреби сторін вирішення спору. Її провідною метою є не стільки встановлення вини чи відшкодування шкоди в юридичному розумінні, скільки відновлення комунікації, реконструкція довіри та пошук збалансованого рішення, що враховує інтереси усіх залучених учасників. У процесі медіації сторони мають можливість безпечно висловити свої почуття й очікування, окреслити глибинні потреби, що стоять за зовнішніми претензіями. Для пацієнта це може бути не лише компенсація, а й моральне визнання, пояснення ситуації або гарантії недопущення подібних випадків у майбутньому. Для лікаря важливо зберегти професійну гідність, пояснити логіку своїх дій і уникнути репутаційних втрат.

Суттєвою перевагою медіації є збереження конфіденційності, що набуває особливого значення у сфері охорони здоров'я, де йдеться про захист чутливої медичної інформації та репутацію як пацієнтів, так і медичних працівників. Крім того, застосування медіації сприяє суттєвій економії часу й фінансових ресурсів, оскільки дозволяє уникнути затяжних судових процесів та асоційованих витрат. Важливою рисою цього методу є гнучкість: сторони можуть досягти унікального, індивідуалізованого рішення, яке неможливе в рамках жорстко структурованого судового вироку, – наприклад, домовитися про графік платежів, отримання додаткової консультації або зміну відповідального лікаря.

Медіація виконує не лише функцію вирішення конкретного спору, але й має вагоме профілактичне та освітнє значення. Під час обговорення причин конфлікту медичний заклад може виявити системні недоліки – у внутрішніх комунікаціях, організаційних процедурах, стандартах взаємодії з пацієнтами – та ініціювати зміни, що сприятимуть підвищенню якості послуг. Крім того, альтернативний характер медіації знижує рівень емоційного навантаження на учасників процесу, що особливо важливо в ситуаціях, пов'язаних із гострим стресом, болем чи втратою. У випадках фатальних медичних помилок або незадовільних результатів лікування саме в медіаційному форматі

створюються умови для взаємного прийняття, що може сприяти психологічному відновленню обох сторін.

Попри очевидні переваги, впровадження медіації у сфері охорони здоров'я стикається з низкою викликів. Одним із ключових є асиметрія знань: пацієнт, зазвичай, не володіє спеціальними медичними знаннями, що створює ризик нерівноправної участі в переговорах. Медіатор у такому випадку має відігравати активну роль у забезпеченні балансу та зрозумілого викладу інформації. Значне емоційне навантаження, характерне для більшості медичних конфліктів, вимагає від посередника високого рівня емоційної компетентності. Додаткові складнощі становлять правові обмеження, пов'язані з дотриманням законодавства про охорону здоров'я, збереження лікарської таємниці та захисту персональних даних. Спротив з боку медичного персоналу також можливий: лікарі можуть побоюватися, що участь у медіаційному процесі буде інтерпретована як визнання професійної помилки або сприятиме зростанню юридичних ризиків. Окрему увагу слід приділити і культурним бар'єрам – у суспільстві та професійному середовищі все ще недостатньо поширене розуміння природи та потенціалу медіації.

Таким чином, медіація в охороні здоров'я становить перспективну, проте досі недостатньо інтегровану практику, що здатна трансформувати традиційні уявлення про механізми розв'язання медичних спорів. Її розвиток вимагає комплексного підходу, що поєднує правове регулювання, професійну підготовку медіаторів, підвищення обізнаності серед медичних працівників та пацієнтів, а також створення інституційної підтримки. У довгостроковій перспективі системна інтеграція медіації може стати чинником підвищення ефективності медичної системи, сприяти формуванню етики довіри, взаємоповаги та партнерства у сфері охорони здоров'я.

Теоретичні питання

1. Опишіть особливості застосування медіації для вирішення спорів у сфері охорони здоров'я.

2. Наведіть приклади конфліктних ситуацій у медицині, де медіація може бути ефективною.

Тестові питання

1. Яка з наведених причин є **типовою** для виникнення конфліктів у сфері охорони здоров'я?
 - а) Спори щодо розподілу спадщини.
 - б) Незадоволеність якістю медичних послуг або комунікаційні проблеми.
 - в) Конфлікти між сусідами.
 - г) Спори щодо інтелектуальної власності.
2. Яка з переваг медіації є **найбільш важливою** у сфері охорони здоров'я, зважаючи на чутливість медичної інформації?
 - а) Можливість публічного розголосу конфлікту.
 - б) Збереження конфіденційності.
 - в) Автоматичне присудження великої компенсації.
 - г) Виключне використання судових експертиз.
3. Що є однією з головних **цілей** медіації у сфері охорони здоров'я?
 - а) Виключно покарання винної сторони.
 - б) Відновлення довіри та комунікації між пацієнтом та медичними працівниками.
 - в) Збільшення кількості судових позовів.
 - г) Затягування процесу вирішення конфлікту.
4. Який з аспектів медіації у сфері охорони здоров'я дозволяє сторонам розробити **індивідуальні та креативні рішення**, що неможливі в суді?
 - а) Жорстке дотримання судових прецедентів.
 - б) Гнучкість та індивідуалізація рішень.
 - в) Обов'язкове залучення великої кількості експертів.

- г) Виключне використання стандартних формулювань.
5. Який з наведених є **типовим конфліктом** між лікарем та пацієнтом, який може бути предметом медіації?
- а) Спори щодо кордонів земельних ділянок.
 - б) Непорозуміння щодо діагнозу, лікування, інформованої згоди або якості обслуговування.
 - в) Конфлікти на дорозі.
 - г) Спори щодо виконання трудового договору у виробництві.
6. Яка перевага медіації дозволяє **зменшити адміністративне навантаження** на керівництво медичного закладу?
- а) Збільшення кількості дисциплінарних стягнень.
 - б) Зниження кількості судових позовів.
 - в) Необхідність проведення внутрішніх розслідувань.
 - г) Збільшення кількості звернень до державних органів.
7. Що означає **"фокус на інтересах"** у медіації сфери охорони здоров'я?
- а) Медіатор визначає, хто винен, і призначає покарання.
 - б) Допомога сторонам виявити справжні причини конфлікту та їхні потреби, а не лише звинувачення.
 - в) Медіатор висуває власні інтереси на перший план.
 - г) Концентрація лише на юридичних позиціях сторін.
8. Який **виклик** може виникнути у медіації в сфері охорони здоров'я через **асиметрію знань**?
- а) Пацієнти завжди мають більше знань, ніж лікарі.
 - б) Пацієнти часто мають значно менше медичних знань, ніж лікарі, що може ускладнювати рівноправний діалог.
 - в) Медіатор зобов'язаний надати повну медичну консультацію.
 - г) Асиметрія знань не впливає на процес медіації.
9. Як медіація може сприяти **превентивному аспекту** у медичних закладах?
- а) Шляхом публічного викриття всіх проблем.

- б) Обговорюючи причини конфлікту, медичні заклади можуть виявити системні проблеми та запобігти їм у майбутньому.
- в) Забороняючи будь-які внутрішні обговорення конфліктів.
- г) Завжди перекладаючи відповідальність на пацієнта.

10. Яке твердження про **емоційне навантаження** у конфліктах сфери охорони здоров'я є правильним?

- а) Конфлікти зі здоров'ям завжди є повністю позбавленими емоцій.
- б) Ці конфлікти є надзвичайно емоційно зарядженими, і медіація пропонує менш конфронтаційне середовище.
- в) Медіатор повинен повністю ігнорувати емоції сторін.
- г) Емоційне навантаження є виключно проблемою медіатора.

§ 5.6. Бізнес-медіація

У сучасних умовах глобалізованої економіки та високої конкуренції конфлікти у сфері бізнесу є не лише поширеним, а й закономірним явищем, що супроводжує майже кожен аспект підприємницької діяльності. Сучасне корпоративне середовище функціонує у постійному режимі змін, що зумовлює зростання ризиків непорозумінь, правових колізій, договірних суперечок, а також напруження у внутрішній комунікації. Бізнес-конфлікти виникають як на горизонтальному рівні – між партнерами, постачальниками, клієнтами, конкурентами – так і на вертикальному, тобто в межах самої організаційної структури, включаючи суперечки між відділами, управлінцями та працівниками. У цьому контексті особливої актуальності набуває бізнес-медіація як ефективна, гнучка та конфіденційна альтернатива традиційним юридичним механізмам врегулювання спорів, передусім судовим та арбітражним процесам, що часто супроводжуються тривалими процедурами, високими витратами та руйнуванням ділових зв'язків.

Бізнес-конфлікти охоплюють широкий спектр юридичних і фактичних відносин, включаючи порушення умов контрактів, затримки платежів, питання

якості товарів і послуг, корпоративні спори між засновниками, акціонерами чи партнерами, конфлікти з приводу управління компанією або розподілу прибутку, а також спори щодо інтелектуальної власності, конкуренції, банкрутства чи реструктуризації зобов'язань. Крім того, особливу групу становлять внутрішньоорганізаційні трудові конфлікти, які, хоча й мають свою специфіку, часто ефективно вирішуються на основі принципів бізнес-медіації.

Основною метою бізнес-медіації є не просто розв'язання спору, а створення умов для збереження та розвитку ділових відносин між сторонами, що знаходиться у противазі до судового розгляду, який, як правило, трансформує учасників конфлікту в опонентів. Медіація дозволяє зосередитися не на відстоюванні правових позицій, а на виявленні справжніх інтересів сторін і пошуку таких рішень, які були б взаємовигідними, реалістичними та прийнятними для всіх залучених. При цьому процес залишається контрольованим самими сторонами, а медіатор виконує роль нейтрального фасилітатора, який допомагає структурувати діалог, знизити напруження, окреслити пріоритети і сформулювати прийнятні домовленості.

Переваги бізнес-медіації визначаються її здатністю забезпечувати економію часу та фінансових ресурсів: замість років судових розглядів, пов'язаних із високими витратами на юридичний супровід, експертизи та судові збори, медіація може бути завершена за декілька зустрічей, з мінімальними витратами. Не менш важливою є її конфіденційність: чутлива інформація щодо фінансового стану компанії, внутрішніх процесів чи ділової стратегії не виноситься у публічний простір, що є критично важливим для збереження репутації суб'єктів господарювання. До цього слід додати гнучкість процесу – відсутність формальних обмежень дає змогу сторонам створювати інноваційні рішення, які враховують особливості ситуації та можуть виходити за рамки правових приписів, якщо це відповідає інтересам бізнесу. Угоди, укладені за результатами медіації, можуть включати бартерні форми відшкодування, реструктуризацію боргів, передачу активів,

довгострокову співпрацю, публічні вибачення або інші креативні способи врегулювання, які були б неможливі у судовому порядку.

Особливістю бізнес-медіації є її орієнтація на добровільність та самостійність сторін у прийнятті рішень. Це зумовлює високу ймовірність добровільного виконання досягнутих угод, оскільки вони не нав'язані зовнішнім арбітром, а сформульовані за участі та з урахуванням позицій обох сторін. Медіація створює передумови для збереження контролю над ситуацією, зниження правових ризиків і підвищення передбачуваності майбутньої співпраці. Особливої уваги заслуговує акцент медіації на виявленні інтересів сторін – глибинних мотивацій, які не завжди очевидні, проте часто є ключовими для прийняття рішень. Це можуть бути не лише фінансові аспекти, а й потреба у збереженні ринку, підтримці ділової репутації, доступі до інновацій або стратегічному партнерстві.

Роль медіатора в цьому процесі виходить за межі традиційної нейтральності: бізнес-медіатор має не лише володіти загальними навичками фасилітації та комунікації, а й мати компетентність у сфері господарського права, договірного регулювання, корпоративного управління та фінансової аналітики. Його завдання полягає у структуризації складних договірних і комерційних питань, подоланні дисбалансу у ресурсах чи впливі між сторонами, оцінці альтернатив досягнення домовленості (у тому числі через призму понять BATNA та WATNA), а також у формулюванні юридично коректних і водночас комерційно доцільних умов угоди.

Бізнес-медіація дедалі частіше розглядається не як виняткова процедура у разі виникнення спору, а як елемент стратегічного управління ризиками та розвитку організаційної культури. Її інституціоналізація дозволяє компаніям мінімізувати негативні наслідки конфліктів, підтримувати стабільність партнерських відносин і зосереджувати ресурси на реалізації основних бізнес-цілей. У цьому сенсі бізнес-медіація є не лише альтернативою судовому вирішенню спорів, а потужним інструментом формування стійкої,

відповідальної та адаптивної корпоративної поведінки в умовах сучасного ринку.

Теоретичні питання

1. Які конфлікти у бізнес-середовищі можуть бути ефективно врегульовані за допомогою медіації?
2. Обґрунтуйте економічні та репутаційні переваги використання бізнес-медіації.

Тестові питання

1. Яка з наведених причин є **ключовою** для використання медіації у бізнес-конфліктах, на відміну від судових процесів?
 - а) Можливість публічного розголосу конфлікту.
 - б) Швидкість та дешевизна судового розгляду.
 - в) Збереження та відновлення ділових відносин.
 - г) Наявність обов'язкового судового рішення.
2. Який з перелічених типів спорів **НЕ** є **типовим** для бізнес-медіації?
 - а) Договірні спори (наприклад, невиконання умов).
 - б) Корпоративні спори (наприклад, між акціонерами).
 - в) Спори щодо інтелектуальної власності.
 - г) Кримінальні справи про вбивство.
3. Що є однією з **найважливіших переваг** бізнес-медіації з точки зору репутації компанії?
 - а) Обов'язкова публікація всіх деталей конфлікту.
 - б) Можливість конфіденційного вирішення спору.
 - в) Необхідність подання судового позову.
 - г) Тривалий судовий розгляд.
4. Яке твердження про **контроль сторін** у бізнес-медіації є правильним?
 - а) Сторони повністю втрачають контроль над процесом та рішенням.

- б) Контроль над процесом та результатом належить виключно медіатору.
 - в) Сторони зберігають повний контроль над процесом та самостійно приймають рішення.
 - г) Контроль здійснює суд, навіть якщо справа перебуває на медіації.
5. Який аспект бізнес-медіації дозволяє розробити **нестандартні та креативні рішення**, що виходять за межі правового поля?
- а) Суворе дотримання виключно законодавчих норм.
 - б) Гнучкість та індивідуалізація рішень.
 - в) Обов'язкове дотримання попередніх судових прецедентів.
 - г) Нав'язування медіатором універсального рішення.
6. Яку роль відіграє **фокус на інтересах**, а не на позиціях, у бізнес-медіації?
- а) Це дозволяє сторонам приховувати свої справжні мотиви.
 - б) Медіатор допомагає виявити справжні причини конфлікту та потреби бізнесу, що веде до стійкіших рішень.
 - в) Це є приводом для медіатора винести оціночне судження про сторони.
 - г) Це не має значення для комерційних спорів.
7. Чому **висока ймовірність виконання угоди** є перевагою бізнес-медіації?
- а) Оскільки рішення приймається судом.
 - б) Оскільки угода є результатом добровільної та спільної роботи сторін.
 - в) Оскільки медіатор примушує сторони до її виконання.
 - г) Оскільки угода є юридично обов'язковою.
8. Які додаткові знання часто необхідні **бізнес-медіатору**, окрім базових медіаційних навичок?
- а) Знання ветеринарії.
 - б) Глибоке розуміння бізнес-процесів, договірного права, корпоративного управління.

- в) Навички проведення хірургічних операцій.
- г) Виключно знання кримінального права.

9. Що є одним із **викликів** для впровадження бізнес-медіації?

- а) Надмірна кількість кваліфікованих бізнес-медіаторів.
- б) Необізнаність та опір змінам з боку компаній, що надають перевагу традиційним методам.
- в) Відсутність будь-яких конфліктів у бізнесі.
- г) Низька вартість судових процесів.

10. У якому випадку бізнес-медіація є **стратегічним інструментом**?

- а) Для руйнування ділових зв'язків.
- б) Для ефективного управління ризиками, збереження відносин та розвитку бізнесу, а не лише альтернативою суду.
- в) Для затягування вирішення конфлікту.
- г) Виключно для дрібних, незначних спорів.

§ 5.7. Медіація в сфері інтелектуальної власності

Сфера інтелектуальної власності є надзвичайно динамічним і стратегічно важливим компонентом сучасної економіки, що визначає конкурентоспроможність, інноваційність та технологічну незалежність суб'єктів господарювання. Об'єкти інтелектуальної власності, до яких належать винаходи, авторські твори, торговельні марки, промислові зразки, програмне забезпечення та інші результати творчої діяльності, дедалі частіше набувають статусу ключових активів у бізнес-моделях компаній, а їх правовий захист набуває пріоритетного значення. У цьому контексті спори у сфері інтелектуальної власності є не лише юридично складними, а й економічно значущими, оскільки порушення прав інтелектуальної власності безпосередньо впливають на прибутковість, ділову репутацію, ринкові позиції та інноваційний потенціал учасників конфлікту. Традиційне судове врегулювання таких спорів, попри наявність чіткої правової бази, часто

виявляється недостатньо ефективним через свою формалізованість, тривалість, відкритість і неспроможність забезпечити збереження ділових відносин. За цих умов медіація у сфері інтелектуальної власності постає як альтернативний механізм, здатний запропонувати гнучке, конфіденційне та інтересорієнтоване вирішення конфліктів, адаптоване до специфіки галузі.

Характер конфліктів, що виникають у межах правовідносин, пов'язаних з інтелектуальною власністю, відзначається високим ступенем комплексності. Найчастіше йдеться про порушення виключних прав, зокрема несанкціоноване використання патентованих технологій, плагіат авторських творів, неправомірне застосування зареєстрованих знаків для товарів і послуг, а також розголошення комерційної таємниці. Окрім того, значну частку спорів становлять договірні конфлікти, пов'язані з виконанням ліцензійних угод, контрактів на створення або передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності, у тому числі у сфері ІТ, дизайну та інженерії. Нерідко предметом розбіжностей є питання авторства чи співвласності, визначення обсягу прав та умов розподілу прибутків від використання спільно створених результатів творчої діяльності. Окрему категорію становлять спори щодо дійсності прав на об'єкти ІВ, оскарження реєстрацій або заперечення проти дій третіх осіб щодо доменних імен, які імітують захищені торговельні марки.

У порівнянні із судовим розглядом, що передбачає жорстке дотримання процесуальних норм і часто зводиться до правової оцінки формально заявлених позицій, медіація у сфері інтелектуальної власності дозволяє сторонам вийти за межі юридичних диспозицій та зосередитися на глибинних інтересах, які можуть включати захист репутації, збереження ринку, отримання доходів від ліцензування, підтримку стратегічних альянсів або доступ до технологій. Саме тому медіаційний формат вирішення спорів забезпечує унікальну можливість сформулювати індивідуалізоване рішення, яке не лише усуває юридичну суперечність, а й відкриває перспективу подальшої взаємовигідної співпраці. Наприклад, замість повної заборони використання об'єкта інтелектуальної власності сторони можуть домовитися

про укладення ліцензійної угоди з гнучкими умовами роялті, розробку нового спільного продукту, внесення змін до початкових домовленостей або створення нового об'єкта на основі існуючого з дотриманням інтересів обох учасників.

Особливо цінним у контексті інтелектуальної власності є конфіденційний характер медіаційної процедури. У більшості випадків інформація, що є предметом спору, належить до комерційної таємниці та має стратегічну важливість, включаючи технічну документацію, маркетингові стратегії, бізнес-плани, умови фінансування або угоди з партнерами. Судовий розгляд із неминучим публічним доступом до матеріалів справи може призвести до витоку інформації, втрати конкурентних переваг і репутаційних ризиків. Натомість медіація гарантує конфіденційність обговорень, що дозволяє сторонам відкрито висловлювати позиції та домовлятися без побоювань щодо негативних наслідків у публічному просторі.

Економічна ефективність медіації виявляється у зниженні транзакційних витрат, пов'язаних із тривалими судовими процесами, експертними оцінками та юридичним супроводом. Прискорення розгляду спору та уникнення багаторічної судової тяганини дозволяють зберегти фінансові ресурси й спрямувати їх на розвиток інноваційної діяльності. При цьому добровільність участі в медіації, автономність сторін у прийнятті рішень та їхня особиста зацікавленість у досягненні згоди зумовлюють високу ймовірність виконання домовленостей, що значно знижує потребу в подальшому примусовому забезпеченні прав.

Ефективність медіації у цій специфічній сфері значною мірою залежить від кваліфікації медіатора, який має не лише володіти загальними навичками ведення переговорів, але й орієнтуватися у правовій та технічній сутності об'єктів інтелектуальної власності. У випадках особливої складності можуть залучатися технічні експерти, оцінювачі або патентні повірені, що дозволяє забезпечити глибоке розуміння предмету спору й сформулювати реалістичну та зважену позицію сторін. Водночас важливим обмеженням залишається

неможливість досягнення угоди, яка б суперечила публічному порядку або імперативним нормам права, зокрема у випадках, коли мова йде про контрафактну продукцію чи шахрайські дії.

Таким чином, медіація у сфері інтелектуальної власності є інструментом, що поєднує юридичну легітимність, гнучкість, ділову доцільність та інноваційність у пошуку рішень, які виходять за межі традиційного правосуддя. Вона відповідає вимогам сучасного інтелектуально орієнтованого бізнесу, сприяє збереженню партнерських відносин, захисту чутливої інформації, а також розвитку культури альтернативного врегулювання спорів як необхідного елементу сталої інноваційної екосистеми. У ширшій перспективі медіація стає не лише методом реагування на конфлікт, а складовою стратегії управління інтелектуальним капіталом, що забезпечує підвищення ефективності правозастосування та гармонізацію інтересів суб'єктів ринку знань.

Теоретичні питання

1. Чи є медіація ефективним інструментом для вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності?
2. Наведіть специфічні аспекти застосування медіації у конфліктах, пов'язаних з авторським правом або патентами.

Тестові питання

1. Яке з перелічених тверджень **найкраще** описує причину виникнення спорів у сфері інтелектуальної власності (ІВ)?
 - а) Виключно конфлікти між фізичними особами через особисту неприязнь.
 - б) Спори, що виникають через невиконання договірних зобов'язань у будь-якій сфері.
 - в) Конфлікти, пов'язані з правами на об'єкти інтелектуальної власності (винаходи, торговельні марки, авторські твори тощо).

- г) Спори щодо нерухомого майна.
2. Яка з переваг медіації є **найбільш важливою** у сфері інтелектуальної власності через чутливість інформації?
- а) Швидкість процесу.
 - б) Публічність розгляду справи.
 - в) Конфіденційність.
 - г) Можливість судового оскарження.
3. Що є однією з **ключових особливостей** бізнес-конфліктів, яка робить медіацію кращою за судовий розгляд у сфері ІВ?
- а) Судовий розгляд завжди є швидшим.
 - б) Медіація дозволяє зберігати та відновлювати ділові відносини.
 - в) Судовий розгляд є конфіденційним.
 - г) Медіація завжди призводить до нульового результату для однієї зі сторін.
4. Який вид спору у сфері ІВ може бути ефективно вирішений за допомогою медіації?
- а) Виключно кримінальні справи.
 - б) Спори щодо права власності на землю.
 - в) Несанкціоноване використання торговельних марок або плагіат авторських творів.
 - г) Розлучення подружжя.
5. Що може бути прикладом **креативного рішення**, досягнутого у медіації в сфері ІВ, яке складно отримати в суді?
- а) Виключно грошова компенсація.
 - б) Надання ліцензійної угоди з роялті замість повної заборони використання об'єкта ІВ.
 - в) Обов'язкове ув'язнення порушника.
 - г) Виключно публічне вибачення без інших зобов'язань.
6. Яка роль медіатора у сфері інтелектуальної власності, яка відрізняється від ролі судді?

- а) Медіатор виносить обов'язкове рішення щодо порушення прав.
 - б) Медіатор є експертом у всіх галузях ІВ і дає юридичні поради.
 - в) Медіатор допомагає сторонам виявити справжні інтереси та знайти спільні точки дотику, не нав'язуючи рішення.
 - г) Медіатор виступає як публічний обвинувач однієї зі сторін.
7. Чому **економія часу та коштів** є важливою перевагою медіації у сфері ІВ?
- а) Спори в ІВ завжди є простими та не потребують значних ресурсів у суді.
 - б) Судові спори в ІВ часто є надзвичайно складними, тривалими та вимагають численних експертиз.
 - в) Медіація вимагає значно більших витрат, ніж судовий процес.
 - г) Час та кошти не мають значення у спорах щодо ІВ.
8. Який **виклик** може виникнути при застосуванні медіації у сфері ІВ через **складність предмету**?
- а) Медіатор може ігнорувати технічні нюанси, якщо він не є фахівцем у цій галузі.
 - б) Медіатор може потребувати розуміння високотехнологічних або унікальних творчих концепцій.
 - в) Складність предмету завжди призводить до невдачі медіації.
 - г) Складність предмету вимагає лише формального підходу.
9. Що є наслідком **високої ймовірності добровільного виконання угоди** у медіації в сфері ІВ?
- а) Сторони часто відмовляються виконувати домовленості.
 - б) Це зменшує потребу у примусовому виконанні рішення.
 - в) Це призводить до нових конфліктів.
 - г) Це збільшує кількість судових позовів.
10. Які з наведених спорів є типовими для сфери ІВ і можуть бути предметом медіації?
- а) Розмежування земельних ділянок.

- б) Спори щодо авторських прав на програмне забезпечення та ліцензійні угоди.
- в) Кримінальні справи про шахрайство.
- г) Адміністративні правопорушення у сфері дорожнього руху.

§ 5.8. Відновлювальна медіація та ювенальна юстиція

У контексті сучасної трансформації підходів до здійснення правосуддя зростає актуальність гуманістичних практик, що виходять за межі каральної парадигми та орієнтовані на відновлення соціальної справедливості, ресоціалізацію особи й примирення сторін конфлікту. Одним із таких інструментів виступає відновлювальна медіація, яка розвивається в рамках концепції відновлювального правосуддя і є особливо релевантною у сфері ювенальної юстиції. На відміну від традиційних форм провадження, зорієнтованих на виявлення винного та визначення санкції, відновлювальна модель передбачає фокус на встановленні шкоди, виявленні потреб потерпілого, прийнятті відповідальності правопорушником та спільному пошуку шляхів її компенсації. Такий підхід не лише сприяє реінтеграції правопорушника в соціальне середовище, а й формує культуру діалогу, взаємоповаги та правової обізнаності, що є фундаментальним чинником у формуванні безпечного суспільства.

Сутність відновлювальної медіації полягає у добровільному, конфіденційному та структурованому діалозі між потерпілим і правопорушником, який відбувається за сприяння нейтрального посередника – медіатора. Центральним завданням такої взаємодії є усвідомлення сторонами наслідків правопорушення, виявлення емоційних, матеріальних та соціальних втрат, визнання завданої шкоди та розробка узгодженого плану її відшкодування. Участь у процесі є цілком добровільною, що забезпечує внутрішню мотивацію учасників до досягнення конструктивного результату. Принциповими засадами, на яких ґрунтується відновлювальна медіація, є

акцент на відшкодуванні шкоди, активна участь обох сторін конфлікту, усвідомлене прийняття відповідальності правопорушником, підтримка діалогу та можливість налагодження порушених соціальних зв'язків.

Особливої значущості відновлювальна медіація набуває в межах ювенальної юстиції – специфічної підсистеми правосуддя, що функціонує для розгляду правопорушень, вчинених неповнолітніми, та вирішення питань, пов'язаних із захистом їхніх прав та законних інтересів. В основі ювенальної юстиції лежить ідея недопущення ізоляції та криміналізації дитини, акцент на її виховання, реабілітацію та успішне повернення до соціального середовища. Ключовим принципом функціонування цієї системи є врахування найкращих інтересів дитини у кожному конкретному випадку, що означає залучення до процесу кваліфікованих фахівців – психологів, педагогів, соціальних працівників – та використання спеціалізованих методик роботи з неповнолітніми. Однією з найбільш ефективних стратегій у цій сфері визнається диверсійна практика, тобто застосування альтернатив до традиційного кримінального переслідування. Саме у цьому аспекті відновлювальна медіація відіграє важливу роль як інструмент попередження судимості, розв'язання конфлікту на ранніх етапах та формування у неповнолітнього почуття відповідальності без травматичного впливу формалізованих репресивних процедур.

Інтеграція відновлювальної медіації в механізми ювенальної юстиції забезпечує не лише оперативне реагування на правопорушення, а й створення простору для діалогу, емпатії та трансформації поведінки правопорушника. Практика свідчить, що така модель суттєво знижує ризик рецидиву, підвищує рівень соціальної адаптації підлітків, водночас забезпечуючи потерпілим можливість не бути знеособленими у межах процесу, а висловити свої почуття, поставити запитання, отримати вибачення та моральну чи матеріальну компенсацію. Таким чином, процес відновлення стосується не лише правопорушника, а охоплює всю систему соціальних відносин, порушених унаслідок правопорушення, зокрема родину, освітній простір, громаду.

Реалізація відновлювальної медіації у ювенальному середовищі передбачає кілька послідовних етапів. Спершу справа направляється до медіаційної служби за ініціативою поліції, прокуратури, суду або соціальних служб. Далі медіатор здійснює індивідуальну підготовку учасників, що включає роз'яснення суті процесу, з'ясування їхніх очікувань, потреб, мотивацій. За наявності згоди проводиться спільна зустріч, у межах якої обговорюються події, що сталися, їхні наслідки та можливі кроки до виправлення ситуації. Якщо сторони досягають згоди, укладається угода, що містить конкретні зобов'язання щодо вибачення, компенсації шкоди, громадських робіт, участі у програмах ресоціалізації тощо. Надалі здійснюється моніторинг виконання домовленостей, що дозволяє не лише оцінити ефективність заходів, а й підтримати сторони у реалізації їхніх зобов'язань.

Таким чином, відновлювальна медіація в контексті ювенальної юстиції є цілісною педагогічно-правовою технологією, що спрямована на відновлення особистісного потенціалу неповнолітнього, усунення шкоди, завданої потерпілому, і стабілізацію соціальних відносин у громадах. Вона демонструє приклад справедливості, що не карає, а підтримує, виховує і відновлює, сприяє формуванню правової культури та недопущенню криміналізації підлітків за перші незначні правопорушення. Відновлювальна медіація постає не лише як інструмент юриспруденції, а як соціальна інновація, яка здатна трансформувати уявлення про правосуддя як виключно репресивний механізм, надаючи йому гуманного та превентивного характеру. У довгостроковій перспективі вона формує передумови для розвитку більш інклюзивного та безпечного суспільства, у якому цінуються діалог, примирення та соціальна відповідальність.

Теоретичні питання

1. Розкрийте сутність та принципи відновлювальної медіації.
2. Яка роль відновлювальної медіації у системі ювенальної юстиції?

Тестові питання

1. На чому фокусується **відновлювальна медіація**?
 - а) На покаранні винного та ізоляції правопорушника.
 - б) На відшкодуванні шкоди, завданої правопорушенням, та відновленні відносин у спільноті.
 - в) Виключно на юридичній кваліфікації злочину.
 - г) На проведенні тривалих судових засідань.
2. Яке питання ставить **відновлювальне правосуддя**, на відміну від традиційного?
 - а) "Який закон було порушено?"
 - б) "Хто це зробив?"
 - в) "Кому було завдано шкоди? Які потреби у потерпілого? Які зобов'язання у правопорушника? Як це все виправити?"
 - г) "Яке покарання за це передбачено?"
3. Який з перелічених принципів є **ключовим** для відновлювальної медіації?
 - а) Принцип примусової участі сторін.
 - б) Принцип фокусу на покаранні правопорушника.
 - в) Принцип добровільності та активної участі сторін.
 - г) Принцип публічного викриття всіх деталей злочину.
4. Яка **основна мета** системи **ювенальної юстиції**?
 - а) Максимально суворе покарання неповнолітнього правопорушника.
 - б) Виховання, перевиховання та ресоціалізація неповнолітніх правопорушників, а також захист їхнього благополуччя.
 - в) Виключно встановлення факту вини неповнолітнього.
 - г) Притягнення до відповідальності батьків замість неповнолітнього.

5. Чому відновлювальна медіація **ідеально інтегрується** у систему ювенальної юстиції?
- а) Вона дозволяє повністю ігнорувати інтереси потерпілого.
 - б) Вона відповідає її основним цілям та принципам, зокрема щодо ресоціалізації та запобігання рецидивам.
 - в) Вона забезпечує швидке та суворе покарання неповнолітніх.
 - г) Вона дозволяє уникнути будь-якої відповідальності для неповнолітнього.
6. Що є одним з **основних завдань** медіатора у відновлювальній медіації?
- а) Винести вирок правопорушнику.
 - б) Сприяти діалогу між потерпілим та правопорушником для обговорення наслідків та відшкодування шкоди.
 - в) Змусити правопорушника повністю визнати свою вину публічно.
 - г) Заборонити спілкування між потерпілим та правопорушником.
7. Яка перевага відновлювальної медіації є особливо важливою для неповнолітніх правопорушників?
- а) Можливість отримати судимість.
 - б) Можливість вирішити конфлікт на ранній стадії та уникнути судимості (диверсія).
 - в) Можливість уникнути будь-яких наслідків своїх дій.
 - г) Можливість публічного розгляду їхньої справи.
8. Що відбувається на **підготовчому етапі** відновлювальної медіації?
- а) Медіатор одразу проводить спільну зустріч сторін.
 - б) Медіатор виносить попереднє рішення щодо вини сторін.
 - в) Медіатор проводить індивідуальні зустрічі зі сторонами, пояснює процес, готує їх до зустрічі.
 - г) Сторони зобов'язані надати всі докази своєї правоти.
9. Який вплив має участь у відновлювальних практиках на **рецидиви** серед неповнолітніх?

- а) Не має жодного впливу.
- б) Значно підвищує ймовірність повторних правопорушень.
- в) Значно знижує ймовірність повторних правопорушень.
- г) Призводить до негайної ізоляції неповнолітнього.

10. У чому полягає **відповідальність** правопорушника у відновлювальній медіації?

- а) У перекладанні вини на інших.
- б) У взятті на себе відповідальності за свої дії та наслідки.
- в) У відмові від будь-якої взаємодії з потерпілим.
- г) У запереченні факту скоєння правопорушення.

§ 5.9. Судова медіація: процедурні особливості

Судова медіація, як інституційно інтегрований у систему правосуддя механізм альтернативного врегулювання спорів, є проявом еволюції правового мислення в бік гуманізації процесуальних процедур та ефективного використання ресурсів судової системи. Її ключовим призначенням є створення умов для досягнення сторонами взаємоприйняттого рішення у позасудовій формі, за сприяння суду, із подальшим закріпленням досягнутих домовленостей у юридично значущій формі. Такий підхід не лише сприяє розвантаженню судів і оптимізації тривалості проваджень, а й забезпечує більш гнучке реагування на конфлікт, враховуючи не лише формальні правові позиції сторін, а й їхні реальні інтереси, очікування та соціальну динаміку стосунків.

На відміну від класичної, позасудової медіації, судова медіація функціонує в межах формального провадження, ініціюється за участю суду та є частиною процесуальної архітектури юрисдикційного розгляду. Вона може бути запропонована або рекомендована суддею на будь-якій стадії судового процесу, найчастіше на підготовчому етапі, й за наявності згоди сторін супроводжується ухвалою про зупинення провадження з метою надання

сторонам можливості скористатися процедурою медіації. Медіатор у цьому контексті може бути обраний зі списку акредитованих при суді фахівців або залучений сторонами за рекомендацією суду. У деяких країнах суддя самостійно виступає в ролі медіатора, хоча такий підхід, з огляду на вимогу нейтральності, викликає доктринальну дискусію щодо допустимості суміщення владних та посередницьких функцій.

Процесуально судова медіація розгортається у кілька етапів, що включають інформування сторін про можливості процедури, отримання згоди на участь, вибір або призначення медіатора, проведення попередніх консультацій, формування порядку денного та безпосереднє проведення медіаційних сесій. У ході цих зустрічей відбувається активне з'ясування інтересів сторін, пошук компромісних рішень, вербалізація очікувань, вироблення домовленостей. Особливістю є можливість проведення окремих конфіденційних зустрічей медіатора з кожною стороною (так званих кокусів), що сприяє глибшому розумінню позицій та бар'єрів до досягнення згоди.

У разі досягнення домовленостей вони фіксуються у письмовій формі та подаються до суду для затвердження як мирова угода. Після перевірки судом на відповідність чинному законодавству, публічному порядку та наявності згоди сторін така угода набуває статусу судового рішення, що підлягає примусовому виконанню на загальних підставах. Це надає результатам медіації додаткову юридичну силу та забезпечує правову визначеність для сторін. Якщо ж досягти згоди не вдалося, сторони повертаються до класичного судового розгляду, при цьому усі висловлювання, пропозиції чи документи, що використовувались у медіаційному процесі, зберігають статус конфіденційної інформації та не можуть бути використані як докази чи аргументи у подальшому процесі.

Судова медіація має низку переваг, що обумовлюють її поступове поширення як в Україні, так і в інших країнах із реформованими юрисдикційними системами. До таких переваг належать значне скорочення строків розгляду справ, зниження навантаження на суддів, зменшення витрат

сторін на юридичне супроводження, можливість збереження або відновлення ділових і міжособистісних відносин, а також підвищення відсотка добровільного виконання досягнутих угод. Окремим аспектом є посилення довіри громадян до системи правосуддя завдяки її здатності надавати сторін конфлікту більш гуманні, конфіденційні та партисипативні механізми розв'язання спорів.

Проте ефективне функціонування судової медіації вимагає системного вирішення низки викликів, які наразі залишаються актуальними для української правозастосовної практики. Попри прийняття у 2021 році Закону України «Про медіацію», який створив базову законодавчу платформу для впровадження судової медіації, її поширення стримується недостатньою поінформованістю суддів і сторін, відсутністю обов'язкових процедур інформування про таку можливість, неуніфікованою судовою практикою, нерозвиненістю системи підготовки й акредитації медіаторів, а також невизначеним механізмом фінансування послуг медіатора у межах судового провадження. Додатковим чинником є потреба у формуванні нової правової культури, в якій компроміс, діалог і партисипативні підходи розглядаються як легітимні й ефективні інструменти правового захисту.

У цьому контексті судова медіація розглядається як важливий вектор розвитку справедливого правосуддя, що орієнтується не лише на формальну реалізацію норм права, а й на досягнення реального примирення, забезпечення сталого миру у спільнотах і збереження соціального капіталу сторін. Її інституціоналізація вимагає політичної волі, навчально-методичного супроводу, просвітницької діяльності, а також сталого фінансового забезпечення. У довгостроковій перспективі судова медіація може стати не лише допоміжним, а й основоположним елементом гнучкої, ефективної та людяної системи правосуддя, що здатна оперативно реагувати на виклики часу, зберігаючи баланс між законом і соціальною справедливістю.

1. Визначте процедурні особливості судової медіації.
2. Які переваги та недоліки судова медіація має порівняно з традиційним судовим розглядом?

Тестові питання

1. Яке з наведених тверджень **найкраще** описує сутність судової медіації?
 - а) Це медіація, що проводиться виключно суддею.
 - б) Це медіація, яка відбувається поза судовою системою без жодного зв'язку з нею.
 - в) Це медіація, інтегрована в судову систему, що відбувається за ініціативою або направленням суду у справі, яка вже перебуває на розгляді.
 - г) Це обов'язковий етап для всіх судових справ.
2. На якій стадії судового провадження суддя може запропонувати сторонам медіацію?
 - а) Виключно на стадії виконання судового рішення.
 - б) Лише після винесення остаточного судового рішення.
 - в) На будь-якій стадії судового провадження, часто на початковій (підготовчє провадження).
 - г) Тільки до подання позову до суду.
3. Який з принципів медіації **зберігається** як у судовій, так і у позасудовій медіації?
 - а) Обов'язковість рішення медіатора
 - б) Добровільність участі сторін
 - в) Публічність процесу
 - г) Обов'язкова присутність адвокатів
4. Що відбувається з **судовим провадженням** на час проведення судової медіації?
 - а) Воно продовжується без змін.

- б) Воно, як правило, призупиняється.
 - в) Воно автоматично закривається.
 - г) Воно переходить до апеляційної інстанції.
5. Який **правовий статус** набуває угода, досягнута в результаті судової медіації, після її затвердження судом?
- а) Вона стає рекомендацією, яку можна виконувати за бажанням.
 - б) Вона набуває сили судового рішення і стає обов'язковою для виконання.
 - в) Вона є лише протоколом намірів.
 - г) Вона втрачає свою юридичну силу.
6. Хто може виступати медіатором у судовій медіації?
- а) Виключно сторони конфлікту.
 - б) Тільки суддя, який розглядає справу.
 - в) Суддя (у деяких моделях), спеціально підготовлений медіатор, акредитований судом, або приватний медіатор, обраний сторонами.
 - г) Будь-яка особа, що має вищу освіту.
7. Що відбувається, якщо медіація **не призвела до досягнення угоди**?
- а) Справа автоматично закривається без вирішення.
 - б) Сторони повертаються до судового розгляду справи.
 - в) Медіатор виносить обов'язкове рішення.
 - г) Справа передається до вищої судової інстанції без розгляду.
8. Яка з наведених є однією з **переваг** судової медіації?
- а) Збільшення навантаження на судову систему.
 - б) Зменшення судових витрат для сторін та розвантаження судів.
 - в) Публічне розголошення всієї конфіденційної інформації.
 - г) Обов'язкове затягування судового процесу.
9. Що є **важливою умовою** для затвердження медіаційної угоди судом?
- а) Її повна невідповідність закону.

- б) Її відповідність закону та публічному порядку, а також дотримання прав та інтересів усіх сторін.
- в) Її укладення без участі адвокатів.
- г) Її нечіткість та неконкретність.

10. Який з перелічених є **викликом** для розвитку судової медіації в Україні?

- а) Занадто велика кількість кваліфікованих медіаторів.
- б) Висока обізнаність суддів та сторін про переваги медіації.
- в) Відсутність обов'язкової практики пропонування медіації суддями та недостатня обізнаність.
- г) Надмірне фінансування медіаційних послуг.

Рекомендовані нормативно-правові акти та література для самостійного опрацювання

Рекомендована література:

1. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX // *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 50. Ст. 399.
2. Проблеми і перспективи розвитку та функціонування медіації у сучасному українському суспільстві. 2021.
3. Сучасні тенденції впровадження медіації в Україні. 2021.
4. Потьомкіна Ю. Майбутнє медіації в Україні: прогноз на 5 років // *The Page*. 2021.
5. Посібник медіатора / Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2023.
6. Закон «Про медіацію» опубліковано: основні положення // *Юридична газета*. 2021.
7. Медіація в Україні – що це та як працює. Пояснює експертка // *Суспільне Новини*. 2020.

8. Законодавче регулювання медіації в Україні: аналіз проєкту закону. 2020.
9. Медіація: зміни в процесуальні кодекси та судова практика // *Судово-юридична газета*. 2020.

Базова література:

1. Медіація: навчальний посібник. 2022. За ред. І. В. Сушко. Київ: Юрінком Інтер. 256 с.
2. Ковальчук О. В. *Медіація як спосіб альтернативного вирішення спорів: теорія і практика*. 2023. Харків: Право. 312 с.
3. Ткаченко В. М. *Основи медіації: навчальний посібник*. 2021. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 198 с.
4. Сидоренко Н. П. *Медіація в правовій системі України: монографія*. 2020. Одеса: Юридична література. 284 с.
5. Гончарук Л. І. *Психологія медіації: навчальний посібник*. 2024. Київ: Центр учбової літератури. 240 с.
6. Климов П. О. *Медіація в кримінальному процесі: теоретичні та практичні аспекти*. 2022. Харків: Право. 276 с.
7. Бондар І. В. *Медіація в цивільному процесі України*. 2023. Київ: Юрінком Інтер. 210 с.
8. Литвин О. С. *Сімейна медіація: навчальний посібник*. 2021. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 192 с.
9. Коваль Т. В. *Медіація в адміністративному судочинстві*. 2020. Київ: Центр учбової літератури. 230 с.
10. Медіація: міжнародний досвід та українські перспективи. 2024. За ред. І. В. Сушко. Київ: Юрінком Інтер. 300 с.

Допоміжна література:

1. *Медіація в Україні: проблеми транзитивного періоду*. URL: <https://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/3/7.pdf>
2. *Медіація: її суть, принципи та придатність до публічних спорів*. URL: <https://library.ukd.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09>

3. *Медіація в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку.* URL: <https://vue.gov.ua/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>
4. *Про медіацію: Закон України.* URL: https://protocol.ua/ua/pro_mediatsiyu/
5. *Про медіацію: Закон України.* URL: https://www.navs.edu.ua/files/zakon_ukr/2021/nov8_221121.pdf
6. *Медіація в Україні: нормативно-правове регулювання.* URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/502546__684810
7. *Медіація в Україні: основні положення.* URL: <https://www.rada.gov.ua/news/visnykGolosUk/219744.html>
8. *Медіація в Україні: перспективи розвитку.* URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/Novyny/216385.html
9. *Медіація в Україні: нормативно-правове забезпечення.* URL: <https://document.vobu.ua/doc/8669>
10. *Медіація в Україні: сучасні тенденції.* URL: <https://www.academia.edu/117953065>

Інформаційні інтернет-ресурси:

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
2. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>
3. Українська академія медіації. URL: <https://mediation.ua/>
4. Національна асоціація медіаторів України. URL: <https://namu.com.ua>
5. Центр медіації та діалогу. URL: <https://cmd.org.ua>
6. Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua>
7. Юридичний портал «Протокол». URL: <https://protocol.ua/>
8. Юридична газета. URL: <https://jurliga.ligazakon.net>
9. Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media>
10. Academia.edu. URL: <https://www.academia.edu>

Розділ 6.

ПРЕДИКАТ «МОРАЛЬНОГО ЗАКОНУ» У ПРОФЕСІЙНОЇ СФЕРІ МЕДІАТОРА

Цей розділ акцентує увагу на етичних вимірах професії медіатора, понятті морального закону, професійній етиці, її принципах та функціях. Розглядаються виклики застосування моральних норм у різних контекстах медіації та механізми забезпечення дотримання етики.

- **Призначення:** Розвиток етичної свідомості, формування відповідального ставлення до професійної діяльності медіатора.

Вступ до тестових питань розділу.

У контексті сучасного правового дискурсу та гуманітарного знання, яке охоплює міждисциплінарні аспекти соціальних практик, моральний закон виступає не лише етичним імперативом особистості, а й концептуальною основою професійної діяльності, особливо в галузях, де домінують міжособистісні взаємодії, соціальна довіра та вирішення конфліктів. Професія медіатора, як специфічна форма соціального посередництва у врегулюванні суперечностей, передбачає високу міру моральної автономії, етичної зрілості та здатності до об'єктивного фасилітування процесів примирення. У цьому контексті моральний закон виступає своєрідним предикатом професійного «я» медіатора, виявляючись у його рішеннях, поведінкових паттернах, внутрішньому нормативному регулюванні та способі інтерпретації міжлюдських відносин.

Актуальність аналізу морального закону в професійній сфері медіатора зумовлена не лише необхідністю осмислення етичної природи медіаційної діяльності, а й потребою у концептуалізації тих ціннісних підвалин, які лежать в основі соціального впливу медіатора на динаміку конфлікту та якість

домовленостей, що досягаються сторонами. Питання морального самовизначення, відповідальності, об'єктивності, рівноваги інтересів, конфіденційності та людської гідності, — усе це є не просто елементами професійного етикету, а проявами дії внутрішнього морального імперативу, що перетворює медіацію на форму морально-правової культури.

Цей розділ покликаний дослідити багатовимірність поняття морального закону в контексті медіації, зокрема його філософсько-етичну природу, джерела і функціонування професійної етики медіатора, а також конкретні виклики, що постають при реалізації моральних засад у складних і різномірних контекстах медіаційної практики. Особлива увага буде приділена механізмам забезпечення дотримання моральних та етичних стандартів, а також праву особи на отримання послуги, що відповідає не лише правовим, а й високим етичним критеріям. Розгляд цих аспектів дозволяє не тільки теоретично осмислити феномен етичного саморегулювання медіатора, а й окреслити практичні орієнтири для формування професійної ідентичності фахівця, спроможного діяти в межах моральної відповідальності перед суспільством, сторонами конфлікту та власним професійним сумлінням.

§ 6.1. Поняття та сутність морального закону в професії медіатора

Професійна діяльність медіатора, що розгортається на перетині права, психології, соціальної комунікації та етики, потребує особливого морального ґрунтування, яке забезпечує не лише технічну ефективність, а й глибинну легітимність медіаційного процесу в очах учасників конфлікту та суспільства загалом. У цьому контексті моральний закон постає не як факультативний компонент професійної культури, а як її засаднича основа — внутрішній імператив, що визначає межі дозволеного і належного, регулюючи поведінку медіатора у ситуаціях, де формальні норми є недостатніми або неоднозначними.

У філософсько-етичній парадигмі, зокрема в традиції морального ригоризму Іммануїла Канта, моральний закон розглядається як апріорне,

універсальне і безумовне правило поведінки, що виходить із самої раціональної природи людини і має бути прийняте не під примусом зовнішніх обставин, а з внутрішнього переконання. Перенесений у площину професійної медіації, цей закон набуває прикладного виміру: він трансформується у сукупність етичних принципів, які визначають професійну доброчесність, автономність суджень, відповідальність і стійкість до зовнішніх впливів.

Професія медіатора вимагає глибокої моральної саморегуляції. На відміну від багатьох інших професій, де межі етики жорстко унормовані формалізованими стандартами, у медіації ключовим є усвідомлене і щире дотримання внутрішньо прийнятих моральних орієнтирів. Нейтральність, неупередженість і конфіденційність не можуть зводитися до формальної декларації; вони набувають справжнього змісту лише тоді, коли є результатом етичної зрілості суб'єкта, здатного діяти згідно з моральним законом як внутрішнім критерієм правильності дій.

Сутність морального закону в професійній сфері медіатора виявляється у повазі до гідності кожного учасника процесу, у відмові від домінування, у визнанні права сторін на автономію у прийнятті рішень та відповідальність за ці рішення. Медіатор не формулює «істину» і не нав'язує власне бачення справедливості, натомість він створює умови для того, щоби сторони самостійно і свідомо прийшли до домовленості, яка відображає їхні реальні інтереси. У цьому полягає глибоко гуманістична природа професії, що вимагає не лише фахової обізнаності, а й здатності до морального судження, емпатії та внутрішньої етичної чесності.

Професійна нейтральність як один із ключових етичних принципів набуває в медіації форми морального обов'язку бути рівновіддаленим від позицій сторін, не допускати впливу власних переконань, соціальних упереджень або психологічної схильності. Конфіденційність, у свою чергу, не є лише процесуальною нормою, а виступає гарантією цілісності міжособистісної довіри, яка є необхідною умовою відкритості у комунікації. Усе це вимагає від медіатора не тільки дотримання встановлених процедур, а

й постійної рефлексії щодо своїх дій, етичних виборів та потенційних наслідків для учасників процесу.

Професійна компетентність, як один з аспектів морального закону, включає не лише формальну кваліфікацію, а й безперервний розвиток — етичний, психологічний, інтелектуальний. Усвідомлення меж власної компетентності, готовність до самоаналізу та визнання помилок є невід’ємними рисами моральної зрілості, яка формує фундамент довіри до медіатора. Водночас, доброчесність у фаховій діяльності передбачає максимальну прозорість у взаємодії з клієнтами, уникнення конфлікту інтересів, етичну чесність у комунікації та ясність у декларуванні умов співпраці.

Особливого значення у професійній етиці медіатора набуває моральна відповідальність. Вона виявляється у здатності нести наслідки власних рішень, створювати умови для безпечного діалогу, не експлуатувати вразливі сторони учасників конфлікту, зберігати баланс між процесуальною нейтральністю і моральною відповідальністю за хід і якість комунікації.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що моральний закон у професійній діяльності медіатора є не просто відображенням зовнішніх етичних кодексів, а цілісною внутрішньою системою цінностей, яка структурує і сенсопороджує весь спектр фахових дій. Його сутність полягає у здатності медіатора діяти як моральна особистість у професійному просторі, в якому кожне рішення є не лише технічним, а й етичним актом. У цьому вимірі професія медіатора розглядається не лише як інструмент врегулювання конфліктів, а як форма морального служіння суспільству, у якій довіра, гідність, відповідальність і справедливість є не просто етичними концептами, а щоденними практиками.

Теоретичні питання

1. Розкрийте поняття та сутність "морального закону" у контексті професійної діяльності медіатора.

2. Яке значення має дотримання моральних норм для авторитету та ефективності медіатора?

Тестові питання

1. Як у філософському сенсі (зокрема, у кантіанській традиції) визначається **моральний закон**?
 - а) Звід юридичних норм, обов'язкових для виконання.
 - б) Зовнішній припис про правильну поведінку, що нав'язується суспільством.
 - в) Внутрішнє, апріорне правило поведінки, яке людина визнає як обов'язкове для себе.
 - г) Набір рекомендацій, яких можна дотримуватися за бажанням.
2. Що є **фундаментальним предикатом**, що визначає сутність та якість професійної діяльності медіатора?
 - а) Кількість завершених медіацій
 - б) Розмір гонорару медіатора
 - в) Дотримання "морального закону"
 - г) Швидкість вирішення конфлікту
3. Який з аспектів є **наріжним каменем** медіації, що впливає з морального закону?
 - а) Надання юридичних порад
 - б) Нейтральність та неупередженість
 - в) Активна участь у прийнятті рішення сторонами
 - г) Нав'язування власного бачення результату
4. Що означає **конфіденційність** як аспект морального закону в професії медіатора?
 - а) Можливість медіатора ділитися інформацією з родичами сторін.
 - б) Зобов'язання медіатора зберігати в таємниці всю отриману інформацію.
 - в) Необхідність публічного обговорення деталей медіації.

- г) Використання інформації з медіації для особистої вигоди.
5. Принцип **поваги до автономії та самовизначення сторін** вимагає від медіатора:
- а) Приймати рішення замість сторін.
 - б) Нав'язувати сторонам своє бачення вирішення конфлікту.
 - в) Визнавати право кожної сторони самостійно приймати рішення щодо свого конфлікту.
 - г) Контролювати кожен крок сторін у переговорах.
6. Що є проявом **професійної компетентності** медіатора з точки зору морального закону?
- а) Відмова від підвищення кваліфікації.
 - б) Постійне самовдосконалення, оновлення знань та навичок.
 - в) Обмеження своїх знань лише базовим курсом медіації.
 - г) Надання порад з усіх питань, навіть якщо вони не стосуються медіації.
7. Як моральний закон проявляється у **доброчесності та чесності** медіатора?
- а) Приховання конфлікту інтересів.
 - б) Непрозорість у формуванні гонорару.
 - в) Уникнення конфлікту інтересів, прозорість у гонорарі, чесне представлення своїх можливостей.
 - г) Використання будь-яких методів для досягнення бажаного результату.
8. За що медіатор несе **відповідальність** згідно з моральним законом?
- а) За досягнення конкретного результату вирішення конфлікту.
 - б) За якість процесу медіації, дотримання процедури та забезпечення безпечного середовища.
 - в) За фінансовий успіх обох сторін.
 - г) За юридичний супровід угоди.

9. Яке значення має **сприяння справедливості** як аспект морального закону в діяльності медіатора?

- а) Медіатор є суддею, який виносить рішення про справедливість.
- б) Медіатор прагне до таких результатів, які не були б явно несправедливими для жодної зі сторін, через пошук збалансованих рішень.
- в) Медіатор може ігнорувати аспекти справедливості, якщо це прискорює процес.
- г) Справедливість не є сферою відповідальності медіатора.

10. Чому **моральний закон** є **фундаментом** професії медіатора?

- а) Без нього медіація стає просто набором технічних прийомів без внутрішнього змісту та довіри.
- б) Без нього медіатор не зможе отримати державну ліцензію.
- в) Він є головним джерелом заробітку медіатора.
- г) Моральний закон потрібен лише для прикраси кодексу етики.

§ 6.2. Професійна етика медіатора: джерела, принципи та функції

У професійному просторі медіації моральний закон виконує роль внутрішнього регулятора, що визначає якість дій, рішень і взаємодії медіатора як не просто носія посередницької функції, а як етично відповідального суб'єкта, здатного реалізовувати гуманістичний потенціал медіації. У цьому контексті професійна етика постає як конкретизований предикат морального закону, тобто як система норм, принципів і ціннісних орієнтирів, що забезпечують моральну узгодженість практики медіатора із суспільними очікуваннями та етичними імперативами сучасності. Саме завдяки професійній етиці інститут медіації здобуває довіру, легітимність і здатність виконувати свою соціальну функцію в контексті вирішення конфліктів ненасильницьким шляхом.

Джерела професійної етики медіатора формують її нормативно-смысловий горизонт, що охоплює як зовнішні регулятиви, так і внутрішньо прийняті моральні настанови. До зовнішніх джерел належать міжнародні стандарти (зокрема, Європейський кодекс поведінки медіаторів, рекомендації Ради Європи та ООН), які задають універсальні рамки для етичної діяльності в умовах міжкультурної взаємодії. Водночас національне законодавство — таке як Закон України "Про медіацію" — імплементує ці принципи у правову систему конкретної держави, встановлюючи мінімальні вимоги до поведінки медіаторів у площині конфіденційності, неупередженості та добросовісності.

Важливе місце у формуванні професійної етики займають кодекси етики професійних асоціацій, які деталізують етичні вимоги з урахуванням правової специфіки, культурних норм та реальних практик. Їхня нормативна гнучкість дозволяє адаптувати етичні норми до нових викликів, зберігаючи водночас їхню ціннісну сталість. Додатковим джерелом формування етичних орієнтирів є судова практика, яка, у випадках порушення етичних норм, виконує не лише каральну, а й просвітницьку функцію, встановлюючи прецеденти тлумачення складних етичних ситуацій.

Окрему увагу заслуговує внутрішнє джерело професійної етики — особистісна саморефлексія медіатора. Вона охоплює здатність до етичного осмислення власної практики, критичну оцінку своїх рішень, відкритість до супервізії та професійного зростання. Саме в постійному діалозі з власним моральним сумлінням медіатор утверджує свою професійну доброчесність не як зовнішню вимогу, а як внутрішню потребу діяти у злагоді з моральним законом.

Етичні принципи медіатора як похідні морального закону конкретизують універсальні моральні імперативи у сфері професійної діяльності. Центральними серед них є принципи добровільності, нейтральності, неупередженості, конфіденційності, автономії сторін, професійної компетентності, доброчесності та інформованості. Добровільність є вираженням поваги до свободи волі сторін, що забезпечує справжню

партисипативність у процесі врегулювання конфлікту. Нейтральність та неупередженість гарантують недискримінаційний характер процесу та довіру до медіатора як третейського, а не заангажованого суб'єкта. Конфіденційність слугує моральним щитом, що захищає простір особистого, уможливорюючи ширість, відкритість і емпатичне розуміння між сторонами.

Автономія сторін вказує на базову позицію медіатора як фасилітатора, а не арбітра, що вимагає стриманості, самоконтролю й уникання менторських чи маніпулятивних стратегій. Професійна компетентність — як форма моральної відповідальності — передбачає не лише знання технік медіації, а й глибоке розуміння людської природи, конфліктної динаміки, контексту взаємодії. Доброчесність та прозорість у діях, формуванні гонорарів, взаємодії з колегами становлять основу репутаційного капіталу медіатора. Принцип інформованості забезпечує обізнаність сторін щодо процедур, можливостей і меж медіаційного процесу, запобігаючи ілюзіям та нерівності знань.

Функції професійної етики медіатора у структурі морального закону мають багатовимірний характер і охоплюють як нормативний, так і ціннісний, соціальний та репутаційний виміри. Регулятивна функція забезпечує передбачуваність поведінки, стандартизує взаємодію та унеможливорює зловживання владою в умовах асиметрії інформації. Ціннісно-орієнтуюча функція слугує моральним компасом, який допомагає медіатору розв'язувати складні етичні дилеми, зберігаючи вірність базовим цінностям — гідності, справедливості, співчуттю.

Формуюча функція сприяє інтеграції професійної ідентичності на основі етичної самосвідомості, що є необхідною умовою сталого професійного розвитку. Превентивна функція мінімізує ризики моральних порушень та юридичних конфліктів, а захисна функція — водночас убезпечує сторони від недоброчесної поведінки й надає медіатору орієнтири для захисту власної гідності в разі професійних нападів. Репутаційна функція етики посилює довіру до медіації як інституції, а функція соціального контролю — забезпечує механізми відповідальності через зовнішній нагляд і внутрішню рефлексію.

У підсумку, професійна етика медіатора — це не вторинний регламент, а активний предикат морального закону, що надає фаховій діяльності сенсової глибини, моральної цілісності та соціальної значущості. Вона репрезентує етичну субстанцію професії, в якій технічні навички та юридична коректність лише тоді набувають справжньої вартості, коли вони підпорядковані вищим за формальні правила цінностям — гідності особистості, праву на справедливе слухання та пошук примирення на основі взаємоповаги.

Теоретичні питання

1. Назвіть основні джерела та принципи професійної етики медіатора.
2. Які функції виконує професійна етика у регулюванні діяльності медіатора?

Тестові питання

1. Який з перелічених елементів є одним з **основних джерел** професійної етики медіатора?
 - а) Особисті побажання клієнтів
 - б) Міжнародні стандарти та рекомендації (наприклад, Європейський кодекс поведінки медіаторів)
 - в) Неформальні розмови з випадковими людьми
 - г) Рекламні матеріали медіаційних організацій
2. Який з наведених є **наріжним принципом** професійної етики медіатора?
 - а) Принцип обов'язкового прийняття рішення за сторони
 - б) Принцип неупередженості та нейтральності
 - в) Принцип розголошення всієї отриманої інформації
 - г) Принцип отримання максимального гонорару
3. Яку функцію виконує етичний принцип "**конфіденційності**" у медіації?

- а) Забезпечує, що медіатор може використовувати отриману інформацію у власних цілях.
 - б) Створює безпечне та довірливе середовище для відвертого спілкування сторін.
 - в) Дозволяє медіатору ділитися інформацією з будь-якими третіми особами.
 - г) Обмежує лише фінансові аспекти переговорів.
4. Принцип **самостійності та автономії сторін** означає, що медіатор:
- а) Приймає рішення за сторони.
 - б) Нав'язує сторонам власне бачення вирішення конфлікту.
 - в) Поважає право сторін на самовизначення та прийняття власних рішень.
 - г) Контролює результат медіації.
5. Що є проявом **компетентності** медіатора з етичної точки зору?
- а) Прийняття будь-якої справи, незалежно від її складності.
 - б) Постійне підвищення кваліфікації та розуміння своїх обмежень.
 - в) Використання виключно інтуїції у роботі.
 - г) Заборона на співпрацю з іншими фахівцями.
6. Яка функція професійної етики **сприяє формуванню професійної ідентичності** медіатора та вихованню в ньому відповідальності та чесності?
- а) Регулятивна функція
 - б) Превентивна функція
 - в) Формуюча (виховна) функція
 - г) Захисна функція
7. Якщо медіатор виявляє **конфлікт інтересів**, що він повинен зробити згідно з принципом **доброчесності**?
- а) Продовжувати медіацію, приховавши конфлікт інтересів.
 - б) негайно повідомити сторони про конфлікт і, зазвичай, відмовитися від подальшої медіації.

- в) Прийняти рішення на користь сторони, з якою є конфлікт інтересів.
 - г) Ігнорувати конфлікт, оскільки він не є юридичною проблемою.
8. Яка функція етики **забезпечує зовнішній контроль** за якістю надання медіаційних послуг?
- а) Самоконтроль медіатора
 - б) Функція соціального контролю (через асоціації, громадськість)
 - в) Особиста сумлінність медіатора
 - г) Неформальні бесіди з клієнтами
9. Що з наведеного є одним з **етичних зобов'язань медіатора** щодо **інформованості сторін**?
- а) Забезпечити, щоб сторони дізналися про все після завершення медіації.
 - б) Детально інформувати сторони про сутність медіації, її принципи та роль медіатора до її початку.
 - в) Приховувати інформацію про вартість послуг до підписання угоди.
 - г) Обмежувати інформацію для сторін, щоб не перевантажувати їх.
10. Чому **законодавче регулювання** (наприклад, Закон України "Про медіацію") є важливим джерелом професійної етики?
- а) Воно повністю замінює всі інші етичні норми.
 - б) Воно встановлює мінімальні, обов'язкові правові та етичні стандарти для всіх медіаторів.
 - в) Воно дозволяє медіаторам не дотримуватися принципів добровільності та конфіденційності.
 - г) Воно регулює лише міжнародні медіації.

§ 6.3. Виклики та особливості застосування морального закону в різних контекстах медіації

Застосування морального закону в межах професійної діяльності медіатора є не лише концептуально необхідним, а й емпірично складним явищем, що набуває різних виявів у залежності від контексту. Як нормативна і водночас інтерпретативна конструкція, моральний закон функціонує не у вигляді зовнішнього імперативу, а як внутрішній орієнтир професійної дії, що вимагає від медіатора постійної етичної напруги, рефлексії та здатності адаптуватися до ситуаційної складності. У множинності контекстів, в яких здійснюється медіаційна практика, моральний закон постає як предикат, що реалізується через зважене співвідношення універсальних етичних принципів і конкретних реалій взаємодії сторін.

Одним із найбільш значущих викликів є наявність асиметрії влади або інформації між учасниками конфлікту. У випадках, коли одна зі сторін має помітно вищий соціальний статус, кращу освіченість, доступ до ресурсів або юридичної підтримки, виникає ризик прихованого тиску або маніпулятивного впливу на процес. У такій ситуації моральний закон зобов'язує медіатора не порушувати принципу нейтральності, але водночас — компенсувати дисбаланс владних позицій через процесуальні заходи, що гарантують рівноправність доступу до інформації, часу для висловлення позиції, а також інформованість щодо наслідків рішень. Такий підхід не є формальним відступом від неупередженості, а навпаки — її морально обґрунтованою реалізацією.

Особливу етичну складність створює участь у медіації вразливих осіб: дітей, жертв домашнього або психологічного насильства, людей із когнітивними або фізичними обмеженнями. Тут постає конфлікт між двома цінностями: повагою до самостійності сторін та потребою у захисті тих, хто не здатен повноцінно реалізувати свої інтереси. Моральний закон у таких випадках трансформується в обов'язок медіатора не допускати прийняття

рішень, які можуть поглибити нерівність або призвести до прихованої шкоди, навіть якщо ці рішення зовні мають ознаки згоди. Іноді це означає необхідність залучення додаткових фахівців або навіть припинення процесу.

Емоційне навантаження є ще одним критичним чинником, що ускладнює застосування морального закону. Медіатор, як суб'єкт професійної дії, залишається водночас особою зі своїми емоціями, життєвим досвідом, ціннісними установками, які можуть увійти в суперечність з нейтральною позицією. Зустріч із чужим болем, страхом, гнівом або маніпулятивною поведінкою ставить його перед необхідністю постійного внутрішнього самопостереження та регуляції. Етична нейтральність у такому разі вимагає не емоційної відстороненості, а глибокого самоконтролю, усвідомленості та здатності не проектувати власні уявлення про справедливість на ситуацію, в якій рішення має належати сторонам.

Принцип конфіденційності, хоча і є стрижневим у медіації, може вступати в колізію з суспільними інтересами або вимогами законодавства. Наприклад, отримання медіатором інформації про можливу загрозу життю чи здоров'ю, планування насильства або розкриття факту скоєння злочину створює моральну дилему. У таких ситуаціях моральний закон постає як інструмент етичного балансу між захистом приватності та зобов'язанням перед ширшим етичним полем — правом на безпеку. Вирішення таких ситуацій вимагає глибокого знання правових норм, попереднього інформування сторін про винятки з конфіденційності та етичної рішучості у прийнятті відповідального рішення.

Окрему складність становлять міжкультурні контексти, в яких етичні уявлення сторін про гідність, ієрархію, гендерні ролі або допустимі способи комунікації можуть кардинально відрізнятись. У таких випадках медіатор має виступати не лише як посередник, а й як культурний інтерпретатор, здатний усвідомлювати власну культурну обмеженість і відкрито реагувати на різноманітність. Моральний закон тут не диктує уніфіковану модель поведінки, а закликає до емпатії, відкритості та готовності адаптувати процес

до ціннісних реалій обох сторін без шкоди для основних принципів справедливості, добровільності та поваги.

Часто у практиці медіації виникають ситуації так званих "сірих зон", коли сторони прагнуть до неформальних, юридично не закріплених угод або рішень, що базуються на суб'єктивних уявленнях про справедливість, але не мають достатньої правової легітимності. У таких випадках моральний закон вимагає від медіатора не тільки поваги до автономії сторін, а й професійної чесності — пояснити ризики та правові наслідки, не допускати участі у процесах, які можуть бути інструменталізовані з метою обману або уникнення відповідальності. Цілісність морального підходу передбачає, що навіть у "неформальних" домовленостях медіатор зобов'язаний захищати етичну обґрунтованість результату.

Нарешті, одним із найбільш суперечливих викликів є використання медіації як інструменту зловживання. Інколи учасники не прагнуть досягти згоди, а використовують процес як засіб психологічного тиску, збору інформації або затягування врегулювання конфлікту. У такій ситуації моральний закон покладає на медіатора обов'язок зберігати уважність до процесуальної динаміки, розпізнавати маніпулятивні стратегії та, в разі необхідності, мати етичну мужність для припинення медіації, яка втрачає свою сутність як спосіб ненасильницького врегулювання.

Таким чином, застосування морального закону в професійній сфері медіатора — це динамічна система внутрішньо обґрунтованих дій, що постійно співвідноситься з мінливими контекстами і моральними дилемами. У кожному конкретному випадку він виконує функцію етичного судження, що не підлягає стандартизації, а вимагає від медіатора поєднання етичної чутливості, аналітичної здатності та глибокої людяності. Моральний закон тут не редукується до набору правил — він постає як інструмент глибокої персональної відповідальності, що уможливорює збереження цілісності медіаційного процесу навіть у найскладніших та етично напружених ситуаціях.

Теоретичні питання

1. З якими викликами стикається медіатор при застосуванні морального закону в складних та різноманітних контекстах медіації?
2. Опишіть особливості дотримання етичних норм у мультикультурних або міжконфесійних медіаціях.

Тестові питання

1. Який виклик у застосуванні морального закону виникає через **асиметрію влади** між сторонами конфлікту?
 - а) Необхідність для медіатора зайняти сторону сильнішого учасника.
 - б) Ризик того, що сильніша сторона може нав'язати свою волю, і медіатору необхідно забезпечити баланс.
 - в) Можливість медіатора не звертати уваги на інтереси слабшої сторони.
 - г) Потреба уникнути будь-якого втручання медіатора у процес.
2. Яку особливість застосування морального закону має враховувати медіатор при роботі з **вразливими сторонами** (наприклад, дітьми або жертвами насильства)?
 - а) Медіатор повинен повністю ігнорувати їхні інтереси, щоб зберегти нейтральність.
 - б) Медіатор повинен активно зайняти їхню сторону і захищати їхні права, навіть якщо це порушує нейтральність.
 - в) Медіатор має забезпечити, щоб їхні інтереси були почуті та враховані, навіть якщо це вимагає призупинення медіації або залучення додаткових фахівців.
 - г) Медіатор має укласти угоду якнайшвидше, щоб уникнути подальшого дискомфорту вразливої сторони.
3. Який **виклик** може виникнути через **особисті цінності** медіатора?

- а) Вони завжди допомагають медіатору прийняти правильне рішення за сторони.
 - б) Вони можуть конфліктувати з бажаннями сторін і ускладнювати збереження неупередженості.
 - в) Вони не мають жодного впливу на процес медіації.
 - г) Вони завжди повинні бути розкриті всім сторонам до початку медіації.
4. Що медіатор повинен зробити, зіткнувшись з конфліктом між **принципом конфіденційності** та **суспільним інтересом/законом** (наприклад, інформація про майбутній злочин)?
- а) Завжди зберігати конфіденційність, незалежно від обставин.
 - б) Відразу ж розголосити всю інформацію у ЗМІ.
 - в) Бути обізнаним з правовими винятками з конфіденційності, заздалегідь інформувати про них сторони та діяти відповідно до закону, якщо це стосується загрози життю або безпеці.
 - г) Передати справу в суд без попереднього інформування сторін.
5. Яка **особливість застосування морального закону** актуальна в **міжкультурних медіаціях**?
- а) Медіатор повинен нав'язувати сторонам норми своєї культури.
 - б) Медіатор повинен ігнорувати культурні відмінності для збереження нейтральності.
 - в) Медіатор повинен проявляти емпатію, вивчати та розуміти культурні нюанси сторін, адаптуючи процес.
 - г) Медіатор повинен працювати лише з представниками своєї культури.
6. Що є **викликом** для медіатора, коли сторони прагнуть до укладення **"сірих зон" або неформальних домовленостей**?
- а) Медіатор зобов'язаний сприяти будь-якій домовленості, навіть якщо вона сумнівна з юридичної точки зору.

- б) Медіатор повинен інформувати сторони про юридичні наслідки та ризики таких домовленостей, сприяючи укладенню законних угод.
 - в) Медіатор може брати участь у "обході" закону, якщо це вигідно сторонам.
 - г) Медіатор не має права обговорювати юридичні аспекти угоди.
7. Як моральний закон допомагає медіатору уникнути **використання медіації для зловживання** (наприклад, для тиску на опонента)?
- а) Дозволяє медіатору не втручатися у поведінку сторін.
 - б) Зобов'язує медіатора бути пильним, розпізнавати деструктивну поведінку та, за потреби, припинити медіацію.
 - в) Вимагає від медіатора ігнорувати зловживання, щоб процес тривав.
 - г) Спонукає медіатора зайняти сторону жертви зловживання.
8. Яке значення має **самоконтроль та емоційний інтелект** медіатора для застосування морального закону?
- а) Вони потрібні лише для того, щоб медіатор не вигорів на роботі.
 - б) Допомагають медіатору усвідомлювати власні упередження та емоції, щоб вони не впливали на неупередженість.
 - в) Дозволяють медіатору маніпулювати емоціями сторін.
 - г) Не мають відношення до етичної поведінки медіатора.
9. У якому з випадків медіатор, дотримуючись морального закону, може бути зобов'язаний **відмовитися від ведення медіації**?
- а) Якщо сторони дуже конфліктні.
 - б) Якщо спір є надто складним для нього.
 - в) Якщо існує сильний конфлікт між власними моральними цінностями медіатора та обставинами справи.
 - г) Якщо медіація триває занадто довго.
10. Моральний закон вимагає від медіатора сприяти **справедливості**. Як це проявляється у його діях?

- а) Медіатор виносить обов'язкове рішення, яке він вважає справедливим.
- б) Медіатор активно пропагує свою власну ідею справедливості сторонам.
- в) Медіатор прагне до таких результатів, які не були б явно несправедливими для жодної зі сторін, сприяючи пошуку збалансованих рішень.
- г) Медіатор повністю ігнорує поняття справедливості, зосереджуючись лише на процедурі.

§ 6.4. Механізми забезпечення дотримання морального закону та професійної етики

Формування й підтримка морального виміру професійної діяльності медіатора неможливі без наявності ефективних механізмів дотримання етичних стандартів, які забезпечують не лише інституційну легітимність професії, але й її етичну легітимацію в очах суспільства. Моральний закон, як внутрішній імператив, набуває практичного значення лише за умови, якщо його принципи інтегруються в усі рівні медіаційної діяльності — від особистого морального вибору фахівця до нормативно регламентованих систем контролю та професійної відповідальності.

У цьому контексті механізми забезпечення дотримання морального закону умовно поділяються на внутрішні та зовнішні, проте в дійсності вони утворюють взаємозалежну і взаємодоповнювальну структуру. Внутрішні механізми ґрунтуються на саморегуляції, яка охоплює не лише індивідуальну моральність медіатора, але й його професійну свідомість, що розвивається в процесі освіти, практики, етичної рефлексії та колегіальної взаємодії. Особиста доброчесність, внутрішня схильність до емпатії, чесності та поваги до гідності кожної особи, є базовими орієнтирами для поведінки медіатора, однак вони потребують постійного вдосконалення через залучення до системи професійної освіти, яка має включати не лише знання етичних норм, а й

розвиток етичного мислення, навичок аналізу дилем і моделювання складних ситуацій. Важливу роль у підтриманні морального рівня фахівця відіграє практика супервізії — структурованого аналізу власної діяльності за участю колег або наставників. Супервізія виконує не лише функцію психоемоційної підтримки, а й сприяє виявленню несвідомих упереджень, запобіганню професійному вигоранню, корекції поведінкових шаблонів, що можуть суперечити етичному стандарту.

Іншим важливим внутрішнім елементом є участь у професійних спільнотах, де відбувається колегіальний обмін досвідом, обговорення етичних кейсів і формування спільного морального простору. Така мережа неформального контролю і підтримки виконує функцію морального дзеркала, що дозволяє медіаторам постійно звіряти свою поведінку з цінностями професії. Проте внутрішня відповідальність, якою б високою вона не була, не може повною мірою гарантувати дотримання морального закону. Саме тому необхідним є функціонування зовнішніх механізмів, що інституціалізують етичні вимоги та забезпечують прозорі процедури оцінки, контролю й реагування на порушення.

На зовнішньому рівні ключову роль відіграють кодекси професійної етики, які розробляються професійними асоціаціями, затверджуються колективними органами самоврядування і визнаються як обов'язкові для членів спільноти. Ці документи, хоч і не мають статусу закону, виконують нормативну функцію в професійному полі, оскільки вони не лише формулюють моральні принципи діяльності, а й визначають процедури розгляду етичних скарг, механізми реагування на відхилення від стандарту, а також санкції — від попередження до виключення з реєстру сертифікованих медіаторів. Високий ступінь обов'язковості дотримання кодексу забезпечується через процедури акредитації та сертифікації, які встановлюють чіткі вимоги до кваліфікації та етичного профілю медіатора. У багатьох країнах, зокрема й в Україні, наявність сертифіката є передумовою для

професійної діяльності, а його збереження вимагає регулярного підтвердження кваліфікації та бездоганної репутації.

Окрему роль відіграють дисциплінарні органи при асоціаціях медіаторів, які розглядають скарги на дії фахівців, аналізують потенційні порушення етичних норм і виносять рішення щодо відповідальності. Наявність таких структур підвищує рівень довіри до професії, демонструючи її здатність до саморегуляції. У деяких випадках контроль за дотриманням морального закону здійснюється також з боку держави, особливо у ситуаціях, коли медіатор порушує конфіденційність, перевищує повноваження або діє недобросовісно. У таких випадках можливе не лише дисциплінарне, а й судове втручання, зокрема через позови щодо відшкодування шкоди.

Не менш важливим є функціонування механізмів прозорості та публічності: відкриті реєстри медіаторів, доступність інформації про їхню кваліфікацію, сертифікацію, належність до асоціацій, а також наявність чітких процедур подання скарг. Це створює середовище відповідальності, в якому кожен фахівець усвідомлює наслідки власної поведінки. Інструментом додаткового захисту інтересів сторін є страхування професійної відповідальності, що дозволяє компенсувати шкоду, заподіяну внаслідок порушення етичних норм або некомпетентної дії.

Таким чином, забезпечення дотримання морального закону та професійної етики в медіації є багаторівневою, динамічною системою, що передбачає інтеграцію особистої моральної відповідальності, професійної саморефлексії та зовнішнього нормативного регулювання. Така модель спрямована не лише на покарання за порушення, а передусім — на формування середовища, в якому етична поведінка стає органічною частиною професійної ідентичності, а моральний закон — не декларативною конструкцією, а дієвим механізмом підтримки людської гідності у процесі ненасильницького вирішення конфліктів.

1. Які механізми існують для забезпечення дотримання морального закону та професійної етики медіатором?
2. Яка роль професійних асоціацій у контролі за дотриманням етичних стандартів медіаторів?

Тестові питання

1. Який з перелічених механізмів належить до **внутрішніх** механізмів забезпечення дотримання морального закону медіатора?
 - а) Кодекси етики професійних асоціацій
 - б) Саморефлексія та супервізія
 - в) Судовий контроль
 - г) Системи сертифікації та акредитації
2. Яку функцію виконують **кодекси етики професійних асоціацій медіаторів**?
 - а) Забезпечують медіаторам повну свободу дій без жодних обмежень.
 - б) Встановлюють деталізовані норми поведінки та етичні стандарти.
 - в) Визначають виключно фінансові аспекти діяльності медіатора.
 - г) Замінюють національне законодавство про медіацію.
3. Що таке **супервізія** у контексті професійної етики медіатора?
 - а) Процес навчання нових медіаторів досвідченими.
 - б) Регулярний аналіз власної практики та обговорення кейсів з більш досвідченими колегами або супервізором.
 - в) Фінансовий контроль за діяльністю медіатора.
 - г) Публічний розгляд скарг на дії медіатора.
4. Який з аспектів **професійної підготовки та освіти** сприяє дотриманню етики медіатора?
 - а) Виключне вивчення юридичних норм без етичних аспектів.

- б) Розвиток навичок етичного мислення та вирішення етичних дилем.
 - в) Мінімізація практичних занять та зосередження на теорії.
 - г) Обмеження доступу до інформації про етичні стандарти.
5. Який з перелічених інститутів найчастіше відповідає за **розгляд скарг** на дії медіаторів щодо порушення етичних норм?
- а) Поліція
 - б) Професійні асоціації медіаторів (через етичні комітети)
 - в) Податкова служба
 - г) Шкільна адміністрація
6. Що означає **регулятивна функція** професійної етики?
- а) Вона дозволяє медіатору діяти на власний розсуд.
 - б) Вона встановлює норми та правила поведінки, що регулюють взаємодію медіатора.
 - в) Вона зосереджена виключно на покаранні медіаторів.
 - г) Вона стимулює медіаторів працювати повільніше.
7. Яка роль **законодавчого регулювання** (наприклад, Закон України "Про медіацію") у забезпеченні етики медіатора?
- а) Законодавство є єдиним джерелом етичних норм.
 - б) Воно встановлює базові та обов'язкові етичні вимоги до медіаторів.
 - в) Воно дозволяє медіаторам не дотримуватися кодексів етики.
 - г) Воно повністю виключає необхідність професійних асоціацій.
8. Який механізм слугує для **захисту інтересів сторін** від недобросовісних дій медіатора?
- а) Відсутність будь-якого контролю за медіатором.
 - б) Принцип добровільності медіації.
 - в) Механізми розгляду скарг та дисциплінарні процедури.
 - г) Публічна критика медіатора у соціальних мережах.

9. Що означає **прозорість та публічність** як механізм забезпечення етики медіатора?

- а) Обов'язкова присутність ЗМІ на всіх медіаційних сесіях.
- б) Доступність інформації про медіаторів, їхню кваліфікацію та механізми подання скарг.
- в) Публічне оголошення всіх деталей медіаційної угоди.
- г) Обмеження доступу до інформації про медіатора.

10. Яка функція професійної етики відповідає за **підвищення довіри до інституту медіації** в суспільстві?

- а) Превентивна функція
- б) Ціннісно-орієнтуюча функція
- в) Репутаційна функція
- г) Формуюча функція

§ 6.5. Право людини на отримання професійно-етичної послуги медіатора

У сучасних суспільних реаліях, де медіація набуває все більшого значення як ефективний механізм вирішення конфліктів, особливого значення набуває питання правового і морального статусу учасників цього процесу, зокрема права людини на отримання професійно-етичної послуги медіатора. Це право, хоча і не завжди прямо зафіксоване у законодавчих актах, є безумовним наслідком природи медіації як процесу, що базується на довірі, а також логічним продовженням фундаментальних принципів захисту прав людини у сфері надання будь-яких послуг. Універсальність цього права впливає з базових потреб учасників конфлікту у захищеному просторі, де дотримання морального закону та професійної етики медіатора виступає гарантією справедливості, безпеки та поваги.

Сутність права на професійно-етичну послугу полягає в тому, що кожен учасник медіації має законне і обґрунтоване очікування, що медіатор діятиме

у суворій відповідності з найвищими моральними та етичними стандартами. Це право не є абстрактним прагненням, а становить основу довіри до всього процесу, адже без упевненості у доброчесності медіатора сторони не зможуть відкрито і широко взаємодіяти, що суттєво знижує шанси на досягнення конструктивного і прийнятного для всіх результату. Дотримання професійної етики забезпечує не лише захист інтересів сторін від зловживань, маніпуляцій і домінування, а й легітимність досягнутих домовленостей, що, у свою чергу, підвищує їхню добровільну імплементацію. Отже, право на професійно-етичну послугу виступає ключовим фактором, який формує стабільність і ефективність медіаційного процесу.

До основних компонентів цього права належать очікування сторін на отримання послуги від медіатора, який є незалежним і неупередженим, тобто не має жодних конфліктів інтересів, особистих зв'язків із учасниками конфлікту, а також утримується від будь-яких проявів упередженості або преференційності. Такий нейтралітет є фундаментом довіри і передумовою об'єктивності процесу. Конфіденційність, що гарантується сторонам, створює безпечний простір для відкритого обговорення, виключаючи можливість розголошення отриманої інформації за межі медіації, окрім випадків, передбачених законодавством. Важливим складником є також право на інформовану згоду та автономію сторін, що передбачає повне і зрозуміле інформування про природу медіації, роль медіатора, її принципи, можливі ризики і переваги, а також забезпечення відсутності тиску чи нав'язування рішень. Компетентність медіатора, що охоплює його професійну підготовку, знання динаміки конфлікту та навички фасилітації, є гарантією якісного надання послуги. Не менш важливим є збереження поваги та гідності кожного учасника, незалежно від його соціального статусу чи ролі у конфлікті, що створює атмосферу взаємної толерантності і сприяє конструктивному діалогу. Прозорість щодо умов надання послуги, включно з інформацією про вартість, тривалість та порядок оплати, забезпечує додаткову довіру і знімає потенційні недовіри та непорозуміння.

У контексті України право на отримання професійно-етичної послуги медіатора реалізується через сукупність законодавчих норм, професійних стандартів і механізмів контролю. Закон України «Про медіацію» хоча і не містить прямої формули «права на професійно-етичну послугу», закріплює ключові принципи, які є фундаментом етичної поведінки — добровільність, конфіденційність, незалежність і неупередженість. Значну роль відіграють кодекси етики, розроблені професійними об'єднаннями, зокрема Національною асоціацією медіаторів України, які не лише формулюють стандарти, але й є основою для внутрішньопрофесійного контролю та відповідальності. Системи навчання і сертифікації, що передбачають обов'язкове включення етичних аспектів, а також постійну перевірку знань, забезпечують високий професійний рівень та відповідність моральним вимогам. Механізми розгляду скарг, функціонування етичних комітетів і дисциплінарних органів створюють реальні можливості притягнення медіаторів до відповідальності, що сприяє підтриманню довіри суспільства до інституту медіації. У випадках суттєвих порушень, що призвели до шкоди, можливий судовий захист, який виступає останньою інстанцією захисту прав сторін.

Таким чином, право на отримання професійно-етичної послуги медіатора не лише відображає базове прагнення до справедливості, прозорості і довіри у взаємодії між фахівцем та клієнтом, але й є невід'ємним елементом легітимності та ефективності медіації як сучасного інструменту вирішення спорів. Забезпечення цього права вимагає поєднання нормативних, освітніх, організаційних і моральних заходів, що створюють комплексну систему підтримки етичних стандартів у професійній діяльності медіатора, формуючи середовище, у якому моральний закон стає не декларативною категорією, а реальною практикою, що зміцнює довіру і сприяє мирному врегулюванню конфліктів у суспільстві.

1. Обґрунтуйте право людини на отримання професійно-етичної послуги медіатора.

2. Які наслідки можуть виникнути у разі порушення медіатором етичних стандартів для сторін конфлікту?

Тестові питання

1. Який з наведених принципів є **фундаментальним** для забезпечення права людини на професійно-етичну послугу медіатора?
 - а) Принцип швидкості процесу
 - б) Принцип економії коштів
 - в) Принцип довіри до медіатора
 - г) Принцип публічності медіації
2. Який з компонентів професійно-етичної послуги медіатора **гарантує**, що медіатор не має особистих інтересів у результаті спору?
 - а) Право на компетентну послугу
 - б) Право на незалежного та неупередженого медіатора
 - в) Право на інформовану згоду
 - г) Право на повагу
3. Принцип **конфіденційності** у медіації означає, що:
 - а) Медіатор зобов'язаний розголошувати інформацію за запитом будь-якої сторони.
 - б) Вся інформація, отримана під час медіації, є таємною, за винятком випадків, прямо передбачених законом.
 - в) Медіатор може використовувати отриману інформацію для власних цілей.
 - г) Конфіденційність стосується лише фінансових аспектів спору.
4. Що є проявом **права на інформовану згоду та самовизначення** сторін?

- а) Медіатор активно нав'язує сторонам найбільш вигідне, на його думку, рішення.
 - б) Медіатор приховує від сторін інформацію про альтернативні шляхи врегулювання спору.
 - в) Медіатор чітко інформує сторони про принципи медіації та їхнє право вільно приймати рішення.
 - г) Медіатор вирішує за сторони, як їм діяти далі.
5. Який з перелічених механізмів **забезпечує** право на професійно-етичну послугу в Україні?
- а) Створення комерційних рекламних кампаній медіаторів.
 - б) Збільшення кількості судових позовів проти медіаторів.
 - в) Закріплення принципів медіації в Законі України "Про медіацію" та розробка кодексів етики професійними об'єднаннями.
 - г) Повна відсутність державного регулювання сфери медіації.
6. Медіатор, який має високий рівень **компетентності**, зобов'язаний:
- а) Завжди братися за будь-який спір, незалежно від його складності.
 - б) Відмовитися від проведення медіації, якщо спір виходить за межі його компетенції.
 - в) Приймати рішення за сторони, щоб продемонструвати свою компетентність.
 - г) Використовувати виключно один, перевірений метод медіації для всіх спорів.
7. Якщо під час медіації медіатор виявляє, що існує **конфлікт інтересів**, він повинен:
- а) Приховати цей факт від сторін, щоб не зірвати процес.
 - б) негайно повідомити сторони про конфлікт інтересів та відмовитися від подальшої медіації, або продовжити її лише за їхньою явною згодою.
 - в) Вирішити спір якомога швидше, щоб уникнути виявлення конфлікту інтересів.

- г) Проігнорувати конфлікт інтересів, оскільки він не впливає на процес.
8. Яке значення має **система розгляду скарг** (наприклад, етичні комітети професійних асоціацій) для забезпечення права на професійно-етичну послугу?
- а) Вона дозволяє медіаторам уникати будь-якої відповідальності.
 - б) Вона є механізмом для вирішення суперечок між самими медіаторами.
 - в) Вона надає сторонам можливість захистити свої права у разі порушення медіатором етичних стандартів.
 - г) Вона слугує лише для ведення статистики звернень.
9. Що з наведеного є проявом **неповажаючого ставлення** медіатора до сторони, що порушує право людини на професійно-етичну послугу?
- а) Медіатор надає можливість кожній стороні висловити свою думку.
 - б) Медіатор активно слухає та підтримує конструктивний діалог.
 - в) Медіатор принижує одну зі сторін або висміює її позицію.
 - г) Медіатор забезпечує рівні можливості для виступу кожної сторони.
10. Чому **довіра** є ключовим елементом у праві на професійно-етичну послугу медіатора?
- а) Без довіри медіатор не зможе отримати високий гонорар.
 - б) Довіра є формальною вимогою, яка не впливає на результат.
 - в) Без довіри сторони не зможуть відверто спілкуватися та домовитися, що унеможливить ефективне вирішення конфлікту.
 - г) Довіра потрібна лише для того, щоб медіатор швидше завершив справу.

Рекомендовані нормативно-правові акти та література для самостійного опрацювання

Рекомендована література:

1. Князєва, Н. В. (2023). *Етичні стандарти медіації в сучасному правовому полі України*. Київ: Юрінком Інтер.
2. Мельничук, І. М. (2022). *Професійна етика медіатора: теоретичні та практичні аспекти*. Львів: Світ.
3. Савченко, О. П. (2024). *Онлайн-медіація: правові та етичні виклики*. Харків: Право.
4. Коваленко, В. С. (2023). *Принципи медіації в контексті прав людини*. Дніпро: Ліра.
5. Павлишин, А. Р. (2021). *Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів: етичний вимір*. Ужгород: Карпати.
6. Лисиця, Т. Г. (2022). *Моральні аспекти діяльності медіатора*. Одеса: Фенікс.
7. Гнатюк, І. В. (2024). *Етична відповідальність медіатора: вітчизняний та міжнародний досвід*. Суми: Університетська книга.
8. Петренко, С. Л. (2023). *Правове регулювання медіації та його етичні засади*. Чернівці: Букрек.
9. Волков, М. О. (2022). *Кодекс етики медіатора: норми та практика застосування*. Полтава: АСМІ.
10. Бондаренко, О. В. (2021). *Медіація в умовах цифровізації: етико-правові аспекти*. Запоріжжя: Класичний приватний університет.

Базова література:

1. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX.
2. Горєлова В.Ю. Етично-правові виклики онлайн-медіації. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v1_2025/5.pdf

3. Horelova V.Yu. Ethical and legal standards of mediation and their implementation in Ukrainian legislation: international experience and national perspectives. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2025/contents.pdf
4. Горелова В.Ю. Право людини на отримання професійно-етичної послуги медіатора: правовий аспект. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0059399.pdf>
5. Veronica Horielova, Yulia Vishnevskia. Concept and content of professional ethics of a mediator. URL: <https://legalhorizons.com.ua/lh/article/view/152>.
6. Задорожна, Л. А. (2024). *Теорія і практика медіації*. Київ: Алерта.
7. Кравчук, В. М. (2023). *Медіація в Україні: становлення та розвиток*. Львів: Магнолія 2006.
8. Іванов, П. О. (2022). *Основи медіації: навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури.
9. Ковальчук, І. В. (2021). *Медіація як інститут позасудового вирішення спорів*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.
10. Медведєва, М. В. (2023). *Медіація у цивільних справах: проблеми теорії та практики*. Харків: Еспада.
11. Потапенко, О. В. (2024). *Альтернативні способи вирішення спорів*. Чернігів: Десна.
12. Семенюк, Л. Б. (2022). *Правова природа медіації*. Вінниця: Консоль.
13. Шевченко, О. О. (2021). *Процесуальні аспекти медіації*. Луцьк: Вежа-Друк.
14. Якимчук, Р. М. (2023). *Судова медіація*. Рівне: Волинські обереги.

Допоміжна література:

1. Гаврилук, І. В. (2024). *Комунікативні навички медіатора*. Київ: Знання.

2. Дейнеко, В. П. (2023). *Психологія конфлікту та медіації*. Дніпро: Акцент.
3. Жук, М. П. (2022). *Емоційний інтелект у медіації*. Суми: Козацький вал.
4. Коваль, С. Г. (2021). *Переговори в медіації*. Тернопіль: Підручники і посібники.
5. Леонтєва, Н. Д. (2024). *Управління конфліктами*. Полтава: ПНПУ.
6. Мороз, О. В. (2023). *Медіація в сімейних спорах*. Харків: Юрайт.
7. Нагорна, Л. І. (2022). *Методики ефективної медіації*. Чернівці: Рута.
8. Олійник, Р. А. (2021). *Кроскультурна медіація*. Одеса: Друк.
9. Саєнко, К. В. (2024). *Техніки активного слухання в медіації*. Київ: Арт Економі.
10. Федорова, Т. М. (2023). *Етика ділового спілкування*. Львів: Українська академія друкарства.

Інформаційні інтернет-ресурси:

1. Національна асоціація медіаторів України. (2025). *Офіційний сайт*. URL:<https://namu.com.ua/>
2. Міністерство юстиції України. (2025). *Розділ «Медіація»*. URL:<https://minjust.gov.ua/>
3. Європейський інститут медіації. (2025). *Публікації та новини*. URL:<https://www.eim.org.ua/>
4. Верховний Суд. (2025). *Правові позиції щодо медіації*. URL:<https://supreme.court.gov.ua/>
5. Проєкт USAID «Справедливість для всіх». (2025). *Матеріали з медіації*. URL:<https://www.justiceforall.org.ua/>
6. Рада Європи. (2025). *Рекомендації щодо медіації*. URL:<https://www.coe.int/>
7. Центр «Медіація і право». (2025). *Блог та статті*. URL:<http://mediation.com.ua/>

8. Онлайн-платформа «Resolution» (приклад міжнародної платформи для онлайн-медіації). (2025). *Інформація про онлайн-медіацію*. URL:<https://www.resolution.org.uk/>
9. Науковий журнал «Право України». (2025). *Архів статей з медіації*. URL:<http://pravoua.com.ua/>
10. Офіційний портал Верховної Ради України. (2025). *Законодавство України*. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/>